

www.azyb.az
www.ayb.az

- Mirmehdi Ağaoğlunun özüylə
“Günahkar” söhbəti
- İradə Musayeva Poeziya müsabiqəsi
qaliblərindən yazır
- “Dünya bir nərdivandı...”
- Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçıları:
Tomas Eliot
- Rəbiqə: “Sənin şairinəm...”
- Qısa fikirlər xəzinəsi
- Dərgidə kitab

*Əzəl camın içən bilür əbəd
sərxoşluğu nədür...*

Şeyx İbrahim Gülşəni

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ
№07-08 (657) iyul-avqust 2024

BU SAYIMIZDA

ULDUZ №07-08 (657) iyul-avqust 2024

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Tərənə Vahid (Baş redaktor
müavini), Hicran Hüseynova
(şöbə redaktoru), Dayandur
Sevgin (şöbə redaktoru),
Taleh Mansur (şöbə
redaktoru), Anar Amin,
Allahşükür Ağa, Baloğlan
Cəlil (Başqırdistan), Cavid
Zeynalli, Elxan Yurdoğlu,
Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cabbarlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafiz
Hacxalil, Xəyal Rza,
Xaqanı Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nuranə Nur,
Nargis, Nilufər Şıxlı
(Moskva), Məshəti Musa,
Orxan Cuvanlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Altaylı (Türkiyə),
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi,
25 ulduz_dergisi@mail.ru;
www.ayb.az
Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 19.07.2024.
"Ulduz" jurnalı
redaksiyasında yığılıb,
səhifələnib.
"ASPOLİQRAF LTD"
MMC-də çap olunub.
Sifariş №32, Tiraj: 300.
Qiyməti: 2 man.
1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №238

Mirmehdi AĞAOĞLU
Özüylə söhbəti və hekayəsi

3

Rəbiqə
Buzlu yağış

13

Qısa fikirlər xəzinəsi

16

Ceyhun ÖTKƏM
Eramızdan
bir gün qabaq

21

İlahə
SƏFƏRZADƏ:
Lal

25

Tərənə DƏMİR
Payız xəzəl
xəstəsi

28

**Nobel mükafatı
laureatları**

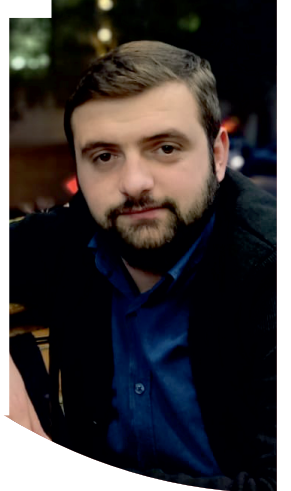
33

Pərviz QURBANLI
Bu evin qapısı
daha döyülmür

40

İradə MUSAYEVA
O ki qaldı qaliblərə...

43

49 **Əfsanə LAÇIN**
Rəngli fillər

58 **Pərviz AXUND**
Həyat qəmli zümzümədir

61 **Natiq RƏSULZADƏ**
Hifz et və bağışla

71 **Məti OSMANOĞLU**
Gənc yazarlar üçün
nəzəriyyə dərsi

76 **Aynur QAFARLI**
Sənə bir məktub yazdım

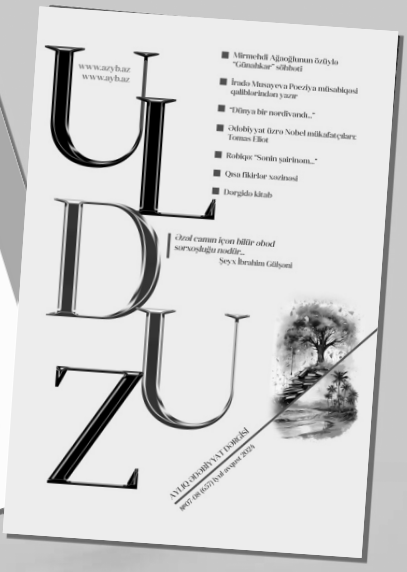
79 **Qafar CƏFƏRLİ**
“Gülgəzi”

82 **Taleh MANSUR**
Yazı masası

88 **Cavid FƏRZƏLİ**
Azadlığın şəkli

89 **Mənsurə QAÇAYQIZI**
Dərgidə kitab

“AZƏRMƏTBUATYAYIMI” AÇIQ SƏHMƏDAR CƏMİYYƏTİ

“Ulduz” jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
“Mətbuatyayımı” şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

“QAYA” MƏTBUAT YAYIMI

“Ulduz” jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
“QAYA” mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

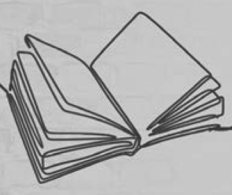
Jurnalın

satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

441-19-91
440-16-26

566 – 77 – 80

Özüylə söhbəti...

Atamın babası bizim tərəflərin tanınmış seyidlərindən olub. Deyilənə görə, çox böyük kəramət sahibi imiş. Onun kəraməti haqqında kəndimizdə müxtəlif rəvayətlər dolaşır. Uşaq vaxtı bu rəvayətləri çox eşitmişdim. Bir dəfə isə əmimin yanında söhbət gəzib-dolaşıb yenə atamın babasından düşdü. Kəndin qocaları Seyidağa kişi ilə bağlı müxtəlif möcüzəvi əhvalatlar danışdılar. Onda artıq 19 yaşım vardı. Rəvayətlər mənə, əlbəttə, maraqlı idi, üstəlik, qürurverici tərəfi də var idi ki, bu cür babam olub. Bu rəvayətlər mənə o qədər xoş gəlmişdi ki, qorxdum, nə vaxt-sa unudaram. Qərara gəldim ki, bu rəvayətləri itməyə qoymaq olmaz və Bakıya qayıdan kimi otağıma çəkilib eşitdiyim rəvayətləri kağıza köçürdüm ki, unudulmasınlar.

Söhbətə niyə bu qədər uzaqdan başladım? Sözümlə canı odur ki, mənə yazmağa atamın babasının kəramətləri haqqında eldə gəzən rəvayətlər ruhlandırır. Mən ilk dəfə yazmağa o rəvayətlərdən başlamışam. Hər bir şeydən impuls alıb yazır, mən də atamın babasının kəramətindən bəhs edən rəvayətlərdən impuls almışam.

Belə çıxır, ilk dəfə unutmaq qorxusu ilə yazmışam. Həmə cızma-qaralardan sonra başa düşdüm ki, mən yazmaq istəyirəm. Beləcə yazmağa başladım və düz iyirmi üç ildir, yazıram. Özü də ilk qələm təcrübələrimdən biri çox ciddi fəlsəfi mövzuda idi. Platonun “Mağara” rəvayətindən təsirlənib nağılvari hekayə yazmışdım. Həmin hekayəni heç yerdə dərc etdirmədim, heç sonralar üzünü açıb bax-

Mirmehdi AĞAOĞLU

madım da ki, görüm ilk qələm təcrübələrim nə qədər zəif olub? Görünür, özümlə qarşılaşmaqdan çəkinmişəm. Sonralar “Kulis”də redaktor işləyən zaman da gördüm ki, təzə yazmağa başlayanların çoxu nədənsə adi mövzulara deyil, məhz Tanrı, yaradılışla bağlı dərin dini-fəlsəfi mövzulara can atırlar, yeri qoyub göylə əlləşirlər. Halbuki yazmaq üçün başını göyə qaldırmağa ehtiyac yoxdur, ətrafına baxsan, kifayətdir. Görünür, bu xüsusiyyət ümumilikdə yazının ilahi mahiyyətindən doğur deyə, əlinə qələmi götürən əbədi-əzəli məsələlərlə rabitə qurmaq istəyir, bir az kobud çıxsa da, deyəcəyəm, başı girməyən yerə qələmini soxmağa çalışır.

Allah mənə üzümə baxdı, o cür mövzulardan tez üz döndərdim, başımı aşağı salıb ətrafıma baxdım və yaxşı bildiyim mövzulardan yazmağa başladım. Yeri gəlib, deyim. Ədəbiyyatda bildiyin mövzulardan yazmaq çox vacibdir. O zaman əsər də həqiqi alınır, çünki bədii mətnin içində baş verən hər şeyə hakim-sən, heç nə süni deyil, sənənin yaşantın, müşahidəndir. Bununla bağlı sözlərimi

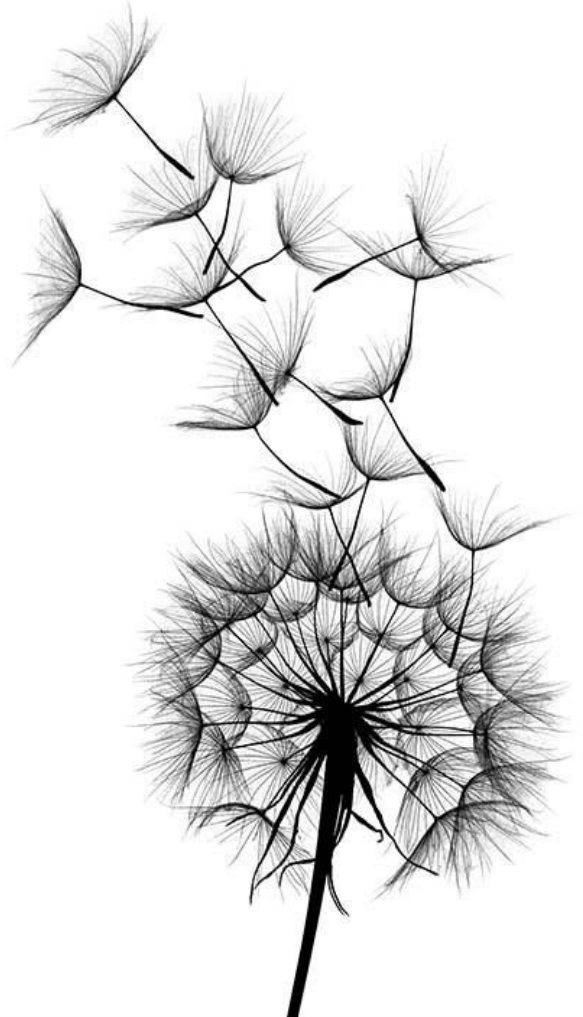
təsdiq edəcək kifayət qədər nümunə var. Deyirlər, bir gün tanınmış Amerika yazıçısı Şervud Anderson təzəcə yazmağa başlayan Uilyam Folknerin müharibə, bir də bohema həyatından bəhs edən hekayələrini oxuyub hirslənir və üstündən bir müddət keçəndən sonra küçədə rastlaşanda ona deyir: “Qulaq as, sən niyə bohema həyatından yazırsan? Sən bohema adamısan? Müharibədən niyə yazırsan? Döyüşmüşən? Nəyi bilirsənsə, ondan yaz”. Şervud Anderson haqlı idi, Folkner Birinci Dünya müharibəsinə yollansa da, başına bədbəxt hadisə gəlmiş, elə ABŞ-də də qalmışdı, müharibə meydanına gedib çıxma bilməmişdi. Sonralar Folkner yaxşı bildiyi Cənub həyatından silsilə romanlar yazaraq XX əsrin ən azman yazıçılarından oldu və Nobel mükafatını qazandı.

Özümüzdə də buna uyğun bir nümunə var. Bir gün Mehdi Hüseyn yolda İsa Hüseynovla rastlaşır, üstünə acıqlanır ki, sən niyə atandan bu qədər yazırsan? İsa Hüseynovun cavabı çox möhtəşəmdir: “Çünkü atamı yaxşı tanıyıram”.

Bizə elə gəlir ki, xoşbəxtlik həmişə başqa yerdədir, halbuki bircə addımlığı-mızdadır, görmürük, görə bilmirik. Bununla bağlı xeyli Şərq pritçası var. Birini Paulo Koelo genişləndirərək “Kimyagər” romanını yazıb. Ədəbiyyat mövzuları da daha çox bizim ətrafımızda, gündəlik həyatımızdadır, məişətimizdədir. Səhər bir adamın yuxudan durub ictimai nəqliyyatla işə getməyi... Evdən yarıyuxulu çıxmağı, həmən güncü hava, yolda qarşılaşdığı özü kimi yarıyuxulu, əsəbi insanlar, tıxac, avtobusdakı sıxlıq, sərnəşinlərin bir-birinə atdıqları replikalar, sürücünün kobud rəftarı və sair və ilaxır. Bəlkə də, bu dediyimdən hekayə çıxmaz, amma yaxşı ədəbi fraqment, etüd, yaxud hekayə məşqi alınar. Bunları ən xırda detallarına qədər yazmağa bilsən, usta yazıçı olarsan. Özü

də bildiyin mövzuları yazmaq bilmədiklərinə yazmaqdan daha çətindir. Bilmədiklərini uydurursan, bildiklərini dəqiqliyi ilə köçürməlisən – miniatur üzü köçürən kimi. Mən o vaxt bilsəydim, Platonun “Mağara” rəvayətindən hekayə yazmağa can atardım?! Əsla! Qızarmış közü qızıl parçası sanıb ona əl uzadan körpə kimi xəbərsizdim!

Bütün kəşflərin əsası xəyal qurmaqdan başladığı kimi, yazıçılıqda da xəyal qurmaq başlıca xüsusiyyətlərdəndir. Mənə elə gəlir ki, uşaq vaxtı pis xəyalpərəst olmamışam. Əgər xəyalpərəstlik yarışı keçirilsə, ilk yerlərdən birini tutardım. Başqaları çöldə futbol oynayanda, velosiped sürəndə, küçələri veyil-veyil dolaşanda mən evdə üzü divara uzanıb xəyalən yaratdığım balaca Mirmehdi ilə söhbət etmişəm. Məndə olmayan bütün cəhətləri özündə birləşdirmiş həmən bu pəhrəmanı müxtəlif macərələrə salmaq-

dan xoşum gəlirdi. Beləcə bir yerdə uzanıb saatlarla xəyallar qurur və bundan həzz alırdım. Məsələn, Qarabağ müharibəsi gedirdi, rayonlarımızın işğalı, ordumuzun məğlubiyyəti haqqında kədərli xəbərlər alırdıq. Mənim xəyalımda canlandırdığım Mirmehdi dərhal yaraq-əsləhəsini götürüb müharibəyə yollanır və bütün döyüşlərdən qalib çıxırdı. Mən evdə ehtiyac içində yaşayırdım, qəhrəmanım yağ-bal içində böyüyürdü. Xəyal dünyamın inkişafında, sözsüz ki, oxuduğum kitabların, baxdığım filmlərin, o dövrdə indikindən fərqli

olaraq məşhur olan Latin Amerikas seriallarının böyük rolu vardı. Qıssası, mənim o vaxtı, üzü divara uzanıb xəyalımda canlandırdığım qəhrəmanım mənim keçə bilmədiyim bütün əngəlləri keçir, mənim sahib olmadığım hər şeyə sahib olurdu. Mən böyüyürdüm, xəyalımdakı Mirmehdi də böyüyürdü. Mən böyüdükcə həyatın əngəlləri ilə daha çox rastlaşıb ləngiyir, qəhrəmanım isə mənim xəyal dünyamda sədləri yarış atı kimi anında aşırırdı. Mən böyüyürdüm, o da böyüyürdü, mənimlə birlikdə qız sevirdi, universitetə hazırlanırdı, iş qururdu... Axırda lap böyüdü, böyüdü məndən çox-çox qabaq ayıb işlər də görməyə başladı... Deyəsən, o ayıb şeylərdən sonra hər ikimizin məsumluğu pozuldu, bununla da irtibatımız kəsildi, daha xəyallar qurmadım, əvəzinə oturub hekayələr yazdım. İndi, açığı, o Mirmehdi haradadır, bilmirəm, çoxdandır bir-birimizi xatırlamırıq.

Sözümü ona gətirirəm ki, yazmaq üçün təxəyyül, informasiya texnologiyaları dili ilə desək, çox vacib alətdir. Mənə elə gəlir ki, yazmaq həvəsini məndə oyadan nəsnələrdən biri də bu xəyal qurmaq bacarığı olub. Yazmaq alternativ dünya qurmaq cəhdidirsə, belə çıxır, məni heç vaxt yaşadığım zaman qane etmədiyi üçün xəyal qurmuşam, təxəyyülümü

sınağa çəkərək daha çox xəyalət aləmində yaşamışam.

Söhbət çox şaxələndi, mətləbdən uzaqlaşdım. Atamın babasının kərəmətlərindən bəhs edən rəvayətlərə sonralar geri qayıtmadım, cızma-qaralar mənim üçün dəyərli olan əşyaları saxladığım çamadanımda necə var, eləcə də dururlar. Ömür vəfa eləsə, nə vaxtsa müvafiq mövzuda iri həcmli əsər yazsam, istifadə edəcəyəm.

Ömür vəfa eləsə... Yaxşı ifadədir. Əslində, ömür həmişə vəfa edir. Dünyada 20-30 yaşlarında bu aləmdən köçsə də, özündən sonra şah əsərlər qoyan yazıcılar da olub, az qala, qurdla qiyamətə qalsa da, dişə dəyən bircə əsər yazıbilməyən qələm adamları da olub, var, olacaq da. Biz, sadəcə, məsuliyyəti çiyinimizdən atmaq üçün bu ifadəni uydurmuşuq. Necəsə etməli, zamanın qısqaclarından sıyrılıb çıxmalı, yazmalıyıq. Bir dəfə Elçinlə müsahibədən sonra məndən soruşdu ki, niyə az yazırsan? Dedim ki, Elçin müəllim, iş-güc əlindən yaradıcılığa vaxt qalmır. Elçin müəllim onda çox yaxşı bir söz işlətdi: “Vaxtı sənə heç kəs verməyəcək, onu özün yaratmalısən, oturub yazmalısən”. Həmən an Elçin müəllimin sözləri ilə razılaşmasam da (heç indi də bəzi məqamları ilə razı deyiləm, lakin onlar bu yazının mövzusu deyil), fikirləşdim ki, əgər ömrü məsul vəzifələrdə keçən adam yazmağa vaxt ayıra bilibsə, deməli, mənim kimi sadə jurnalist də bir yolunu tapıb yaradıcılığa vaxt sərf etməlidir. Bu onun, necə dəyərlər, vəzifə borcudur. Çünki ömrün sonunda heç kəs sənə deməyəcək ki, başa düşürəm, həyatın məişət qayğıları içində boğulmaqla keçib, yazsaydın, yaxşı əsərlər ortaya çıxardı, al, bu da sənə yazmadığın əsərlərə görə mükafat.

Söhbət bu məcraya boşuna gəlmədi. Rubrikanın ruhuna sadıq qalaraq gərək-

dir ki, bu yerdə mən kiçik də olsa, bir etiraf edim, yaxud özümə dediyimi hamı ilə bölüşüm.

Əgər o vaxt atamın babasının kəramətlərini unutmaq qorxusu ilə qələmə sarılmışdımsa, indi mən daha çox xatırlamaq üçün yazmaq istəyirəm. Xatırlamaq... Uşaqlığımın keçdiyi uzaq 80-90-cı illəri. Həmən illərin ağrısını-acısını, havasını-suyunu, həyatını, insanlarını, məktəb illərini, doğulduğum dünyanın ən böyük dövlətlərindən birinin dağılıb, balaca, amma müstəqil dövlətdə böyüməyimi özündə əks etdirən bir roman yazmaq. Daha mənim xəyallarda yaşamaq vaxtım keçib. Artıq geri dönmək, uşaqlığıma qayıtmaq istəyirəm. Əgər uşaq vaxtı balaca Mirmehdinin xəyalında qurduğu qəhrəmanın həyatı ilə ovunurdumsa, bu dəfə divara baxıb xəyallar quran həmən o balaca oğlanın həyatını yazaraq toxtamaq istəyirəm.

Yazmaq istədiyim başqa mövzular da var, onlar barədə, bəlkə, başqa vaxt... İnşallah, ömür vəfa edər, özüm də vəfalı çıxsam, bu dediklərimi yazaram...

...və hekayəsi

GÜNAHKAR

Eyvaz Əlləzoğlunun xatirəsinə

“Üç gündür, kəsməyən bu yağışı Bakıya mən yağdırmışdım. İndisə qarşısını ala bilmirdim. Mənim üzümdən şəhəri sel aparırdı; kanalizasiyalar dolub-daşır, küçələri su basır, maşınlar köpmüş heyvan leşi kimi asfaltda üzür, evlərin tavanından mağara divarı tək şorhaşor su tökülürdü”.

Guya belə bir girişlə başlayan hekayə yazmaq istəyirdim. Lakin nədənsə arxasını gətirə bilmirdim. Gözlərimi civə kimi oynada-oynada gah klaviaturaya, gah da ağ ekrana baxırdım. Fikrim dağınıq idi, birinci abzasdan sonra heç nə ağılıma gəlmirdi. Belə baxanda, beynimdə hər şeyi hazırlamış, dumanlı da olsa, karkası qurmuşdum, sadəcə, bunları döyə-döyə klaviaturanın başına yeritmək lazım idi. Hansısa sehrlı qüvvə isə polis maşınına dönüb sözlərin gəldiyi yolu kəsmişdi, elə bil vəzifəli adam keçəsiydi.

Səhərdən, bəlkə, on dəfə balkona çıxıb siqaret yandırmışdım ki, beynim açılsın, xeyri olmamışdı. Zənn edirdim, balkon ilham anbarıdır, ora çıxan kimi siqaretin tüstüsü ilə birlikdə ilham da dolacaq içimə. Qaşlarımı düynləyib düşüncəli poza alır, hekayənin növbəti abzasını götür-qoy edirdim. Siqaret əridikcə mənə elə gəlirdi, içim dolur, budur, kompüterin arxasına keçən kimi yazacağam. Hardan!?! Elə ki kompüterin arxasına keçdim, diqqətim yayılır, hekayəni yazdığım vörd səhifəsini açmaq yerinə feysbuka girib bildirişlərə baxır, səhifədə gəzişməklə vaxtımı öldürürdüm, eyni vaxtda da yaza bilməməyi bəhanə etdiyim üçün özümü danlayırdım: feysbuk olmasa, hekayəni bir saata yazaram! Yalandır! Necə deyərlər, bu daş, bu tərəzi. Yazan oğul yazar.

Bəhanə öz yerində, amma təkə yaza bilməməyimə görə girmirdim feysbuka. Bu gün ad günüdür. Girirdim virtual dostlarımdan gələn təbriklərə baxım. Təbriklərsə bitmək bilmirdi, qaranquş kimi səhifəmdə yuva qurmaqları xoşuma gəlsə də, “döşəmə”sini “zibilləmək”ləri də vardı. Onların yaratdığı qarışıqlıqdan sonra səhifəmdə nəyisə axtaranda tapa bilməyəcəkdim. İndilik isə yazılanları oxuyub bəzilərinə layk qoyur, bəzilərinə də bir az rəsmi ədayla təşəkkür yazırdım.

Üzdən hiss elətdirməsəm də, içdən-içə sevinirdim, sayılıb-seçilmə xoşuma gəlirdi.

Evdə oğlumla ikimizdik. Anası şənbə günü də işləyirdi, günortaya qayıdasıydı. Arabir köntöy sualları ilə fikrimi yayındırmasa, uşaq, demək olar ki, mane olmurdu, yəni yazmağıma əngəl yox idi. Hətta bir ara mən ona mane oldum; nə iş görür deyər maraqlananda əlilə çəkdiyi rəsmi üstünü qapayıb üzümə irişdi. Amma artıq görmüşdüm, qırmızı flamaşerlə albom vərəqinə bizim şəklimizi çəkirdi: mənim, anasının və özünün.

Ay yaramaz! Guya bilmirəm, şəkli mənə hədiyyə etmək üçün hazırlayır! Balaca olanda belə şeylərdən çox düzəldir, valideynlərimə, bacılarıma hədiyyə edirdim. Ümumiyyətlə, bu cür əldəqayırma ad günü, 8 Mart açıqcaları hazırlamaq bizim evin uşaqları arasında dəb idi. Əlbət, oğluma da bu xüsusiyyət sonbeşiyimizdən – bacımdan keçmişdi. Yoxsa mən belə şeylərin daşını çoxdan atmışdım, hələ bu cüvəllağının anası ilə tanış olmamışdan qabaq.

Səhər anam zəng eləmişdi. Təbrik edib dedi, atan tapşırıb sənə adına qazan asım, boranı plov dəmləyəcəyəm, axşama bizə keçərsiniz. Bəhanə gətirdim: “Axşam teatra gedəcəyik, yəqin, oradan gec çıxarıq, qazan asmağa gərək yoxdur”. Anam inadından dönmədi: “Mən qazanımı asacağam, özün bilərsən, istəyirsiniz, gəlin, istəmirsiniz, gəlməyin”.

Doğrusu, planda teatr-filan yox idi. Özümdən uydurmuşdum. Lap açığı, axşama teatra getmək fikrimdən keçsə də, bunu sənət eşqinə görə yox, düşdüyüm vəziyyətdən qaçmaq üçün edirdim.

Yoldaşım hələ iki gün əvvəl soruşanda ki ad günündə nə edək, pul da yoxdur, çıxış yolu kimi teatra getməyi təklif etmişdim. Ötən il də bu variant dadımıza çatmışdı. Ad günündə evdə

qazan asmağa, qonaqları qarşılamağa heç nə yox idi deyər, yoldaşımın teatra bəhanə eləmiş, qayıdanda da tort alıb gətirmişdik. Təbii ki, teatra gedəcəyimizi əvvəlcədən də qohum-əqrəbaya bildirmişdik. Hə, onda hələ ayrı yaşamırdıq, atamgillə qalırdıq. Yoldaşım bizim ənənəvi ad günü mərasimlərinə etiraz olaraq hər dəfə ya özünün, ya mənə “rojdeniya”mda şikayətlənirdi ki, bu günü heç olmasa bir dəfə baş-başa keçirək. Axı nə qədər olar yeyib-içməkdən ibarət monoton məclislər?! Biz də mətbəxdə yemək bişirək, qab yuyaq, çay dəmləyək. Ad günü sizin üçün istirahətdir, bizdən ötrə öz ad günüdür, ya ərinin, fərq etməz, hər zaman zillətdir.

Nə yalan deyim, yoldaşımın şikayətlərinə haqq qazandırmamaq mümkün deyildi. Kişisən, gəl özünü bir dəfə bu qadınların yerinə qoy, gör necə çətindir! Allah üçün, bizim də işimiz asan deyildi. Bir butulka araq iç, bir qazan yemək ye, ardınca mədəni çayla, tortla doldur, sonra da gəl səhərə qədər rahat yat, üstəlik, tezdən də durub işə get. Hər qadın da bunu eləyə bilməz, eləsə, bir də xəstəxanada ayılar.

Təqsir özümdəydi, ilk gündən ona fərqli olmağı aşılamışdım. İndi isə elə bil ad günündən ad gününə mühafizəkarlaşmışdım, yoldaşımın mənə mübarizə aparmaqda israrlı idi.

Bu dəfə də qərara alınmışdı ki, ad günümü teatrda keçirək. Əslində, teatra getməyəcəkdik, ürəyimə dammışdı. Evdə oturasydıq. Çünki bilet almamışdım, yəqin, niyyətim qəti olsaydı, əvvəlcədən hazırlıq görərdim. Sadəcə, anamgillə də, axşama bizə gəlmək istəyən qohumlara da belə demişdim: teatra gedəcəyik. Guya teatrsevərəm. Axtarsan, heç Çexov ad gününü teatrda keçirməyib. Roma papasından artıq xristian olmuşam. Neyləyək? Bu da mənə kamuflyajım idi.

Nə illah edirdim, sonrakı abzası götürə bilmirdim, yazdığımı da bəyənəməyib silirdim. Diqqətim yayınırdı, özümdən asılı olmadan bir də görürdüm, feysbukdayam. Oğlum da, deyəsən, yaman əl qatıb özünə. Bayaقدan bir gözüm ondaydı. Şəkli çəkib qurtarmışdı. Bu səfər də kartondan zərf düzəldirdi. Mən də yaman səbirsizəm, gözləməyib bir ara dedim, oğlum, gətir, göstər görüm nə düzəltmişən? Mızıldandı. Dedi, anam gəlsin, görəssən. Sonra da bic-bic gülümsədi. Ağzında mırıği göründü. Dəniz qulduruna oxşayırdı köpək oğlu.

Hekayənin ardını yaza bilmədiyimə görə özümə acığım tuturdu. Niyə birinci abzasdaca ilişib qalmışam? Düşündükcə daha bətr əsəbiləşirdim, əsəbiləşdikə də diqqətim daha çox dağılırdı. Fikrimi toplamaq üçün təzədən feysbuka girsəm də, başım qarışır, vaxtım gedirdi. Təbriklərinə ardı-arası kəsilmirdi. İşimigücümü atıb baxırdım, görüm daha kim divarıma yazacaq. Təbriklər, xoş sözlər dəcəl eqoma sığal çəkirdi. Bu vaxt bir qız inboksuma yazdı. Dostluğumda olsa da, yaxından tanımırdım. Əvvəllər heç ünsiyyətə olmamışdı. Onun təbriki və mənim təşəkkürümdən sonra nə işlə məşğul olduğunu soruşdum. Bir tərəfdən, qızla söhbət etmək istəyir, digər tərəfdən də qorxurdum, haqqımda pis fikrə düşər. Elə bilər, saqqız kimi yapışib qopmayacağam, təbrik etməyinə pəşman olar. Hazırda hekayə yazdığımı ona dedim. Guya belə deməklə həm özümü məşğul göstərərək vicdanım qarşısında təmiz qalmaq istəyir, həm də qızın qarşısında lovğalanırdım: bax gör, ad günündə də yazıçılığım qalmıram! Yaxşı ki, sağollaşdı. Dedi, sizə uğurlar, hekayəni dərc etdirəndə xəbər edərsiniz. Mən də üz vurmaya sağollaşdım. Yenə feysbuku bağlayıb hekayə yazdığım vörd səhi-fəsinə qayıtdım.

Yaxşı, bəs axşama nə edəcəyik? Qəfil qonaq gəlsə, süfrəyə düzməyə heç nə yoxdur. Artıq qətiləşdirmişdim. Teatra getməyəcəkdik. Uzaqbaşı çıxıb gəzə bilərdik. Birdən uşaq bayırda nəse istədi? Misal üçün, dönər. Necə alacaqdım, hansı pulla? Cibimdə qəpiyim də yox idi. Son pulumu dünən siqaretə vermişdim.

Yoldaşım bir azdan gələcəkdi. Yenə ümidim onaydı. Bəlkə, işdə rəfiqələrinə pul tapardı. İstədim votsapına yazıb tapşırım ki, kimdənsə borc götürsün, maaşda qaytararıq, utandığım yazmadım. Hərdən adamın arvadına da deyə bilməyəcəyi şeylər olur.

Yenə balkona çıxdım. Yağış karandaş ucuna bənəyən narın damllarıyla havanın bozumtul sinəsinə çarpaz xətlər çəkməkdə idi. Arabir zəifləsə də, kəsənə oxşamırdı. Hər yer islanmışdı: ağaclar, otlar, maşınlar, adamlar binalar, asfalt. Hətta hava da islanmışdı. Boz-bulanıq, həlməşik mayenin içindəydik. Bakını nəhəng bir akvariumun içinə yerləşdirmişdilər. Əslində, hekayəmi yazmaq üçün əla fürsət idi. Amma... Yoldaşım səhər evdən çıxanda çətir götürmüşdü? Götürməyibse, yağışa düşüb islanacaqdı. Dəhlizə keçib şkafa baxmağa da ərindim. O, gələndə qədər müəmma içində qalsam, yaxşıdır! Qoy heç olmasa ümid etməyə bir şeyimiz olsun. Səki tərəfə boylandım. Heç kəs gözə dəymirdi. Yəqin, indilərdə gələrdi.

Yaza bilməməyimin bir səbəbi də məişət qayğıları idi. Məni yazmaqdan aralı salmaq üçün bəhsə girmişdilər, işin birini qaydasına qoyurdum, o biri yaranırdı. Görəsən, kimdənsə borc istəyimmi? Axı kimdən? Düşündüm ki, işləri şansa bağlayım, gözləyim, yoldaşım gəlsin, yüz faiz nəse edəcəkdə. Əmindim. Hərdən buna görə məni danlayır da: "Arxayınsan, mən bir şey fikirləşəcəyəm, heç olmasa bir dəfə də özün nəse elə..."

Yoldaşım haqlıydı. İçimdə həmişə ona qarşı arxayınlıq var, bilirəm, fikirləşib çıxış yolu tapacaq. Deyir, italyan qadınları heç nədən üç şey düzəldə bilirlər. Birinci bilmirəm nədir, ikinci pizza, üçüncü faciədir. Bizimki də elədir, heç nədən pizza da düzəldir, faciə də. Mən daha çox onun düzəltdiyi pizzaları yeyərdim, baxmayaraq ki, vaxtaşırı "faciə"lərini də dadmağa məcburam.

Siqaret çəkib otağa qayıtdım. Oğlan gördüyü işi yekunlaşdırmışdı, indi də özüyçün qurdalanırdı. Yenə vörd səhifəsini açdım. Bir cümlə yazıb təzədən sildim. İçimi qəribə boşluq bürümüşdü. Bilmirdim, yazının dərindən çəkim, yoxsa pulsuzluğun. Təzədən feysbukca girdim. Təbriklərin sayı-hesabı itmişdi. Yazın, yazın, təbrik edin cibi boş yazığımızı. Mən

nə hayda, siz nə hayda?! Bu cür dolanışıqla hara gedirdim? Məhrumiyətlər yazmağıma da təsir edirdi, vaxtımın çoxunu alırdı. Gələcəyi düşündükcə dəli olmaq həddinə çatırdım. Yaş ötürdü, bir-iki ildən sonra yazmağa həvəs də qalmayacaqdı. Dolanışq və yaradıcılıq qayğıları canımı almışdı. Bilmirdim, hansının dərindən çəkim.

Yenə balkona çıxıb siqaret yandırmaq könlümdən keçsə də, fikrimdən daşındım. İndicə yoldaşım gəlib şikayətlənəcəkdə; evdə niyə siqaret çəkmisən, bilmirsən, həkim deyib uşağa kəskin qoxular olmaz?!

Siqaretə görə həyatə düşməyə də ərinirdim. Məndə belədi: yaza bilməyəndə, haradasa ilişəndə başqa işləri də görə bilmirəm, ilbiz kimi bir yerə yapışıb qalırım. 33 yaşım tamam olurdu. İsa

mənim yaşında peyğəmbərliyini bitirib çarmıxa çəkilmişdi, Lermontov "Zəmanəmizin qəhrəmanı"nı yazıb 27 yaşında ölmüşdü, Tomas Mann da o yaşda "Buddenbroklar" boyda qalın bir əsər ərsəyə gətirmişdi. Bəs mən nə etmişdim? Bu vaxta kimi yazdıqlarımı yığıb-yumurlasan, "Buddenbroklar"ın heç bir fəslə eləmir: nə kəmiyyətə, nə də... Əlimdə üzə tutası beş-altı hekayə vardı, vəssalam. Guya özümü yaradıcılığa həsr etmək üçün vaxtı ilə maddi uğurların çoxundan əl çəkmişdim. İndi baxıram, ortada nə yumurta var, nə fal.

Bədbin ovqat əl çəkmirdi. Deyəsən, yağışa görə idi, ya da ad gününə görə. Havada hələ də o bozumtul həlməşik ovqat qalmaqda idi. Yağış havanı sıyığa döndərmişdi, pəncərədən baxdıqca nəfəsim daralırdı, yavaş-yavaş bədbin bir tablounun içinə düşürdüm. Mənə elə gəlirdi ki, dolanışığımı bir azca düzəldə bilsəm, yaradıcılığım da qaydasına düşər.

Rahatca oturub əsərlərimi yazaram. Nəticə göz qabağında; qayğılar həndəsi silsilə ilə artırdı və məişət bataqlıq kimi özünə çəkirdi adamı, bir dəfə girdinmi, çıxmaq mümkünsüz idi. Nə qədər belə yazıçı görmüşəm. Ömürlərinin ən enerjili vaxtında məişət qayğılarına yuvarlanıblar, elə orda da ilişib qalıblar.

Qapı döyüldü. Başqa gözlədiyimiz olmadığımdan əmindim, gələn yoldaşım idi. Ona görə oğlumun qapıya qaçmağına bir söz demədim. Hə, gələn yoldaşım idi. Əlində iki sellofan torba qonaq otağında girdi: “Yüngülvari bazarlıq elədim, axşama bir şey hazırlayım”.

Daha üzüm gəlmədi, soruşum ki, pulu haradan tapıb. Utandım, mən qala-qala, borcu o axtarırdı. Demişdim axı, yoldaşım aciz deyildi, heç nədən nəsə düzəldərdi.

Aldıqlarını o dəqiqə torbadan çıxarıb mətbəx masasına düzdü: “Tort ala bilmədim, pulum bunlara çatdı”.

Eybi yox. Bir ad günündə də tort şamını üfürmərik. Bəlkə də, mənə ad günündə şam üfürmək düşür. 32 dəfə üflədim, bir şey çıxmadı, bir dəfə də üfləməyək.

– Yenə siqaret çəkmisən? – Balkona çıxan yoldaşım iy hiss eləmişdi. Kürə kimidi, nə vaxt yuvarlanıb balkona getdi, görmədim.

– Cəmi bir dəfə, – bunu deyib evin qapısını çırpıb çıxdım. Nəzarətçi qayıtmışdı, çarə yox idi, bundan sonra düz yatana kimi hər siqaret çəkəndə həyəətə – birinci mərtəbəyə düşməli olacaqdım.

Mənzilin qapısını açıb içəri girəndə gördüm, uşaqla fısıldaşırlar. Bilməyə nə vardı, oğlum mənim üçün düzəltdiyi hədiyyə barədə anasına danışmış, indi də onu mənə verməyə hazırlaşdırlar. Uşaq öz aləmində elə bilir, hiyləsini başa düşən deyiləm. Mən də heç nəyi bürüzə verməyib keçdim qonaq otağına. Ana-

bala dalımca gəldilər, oğlum boynumu qucaqlayıb məni öpdü, sonra hədiyyəni uzatdı. Həmənin zərfin idi. Guya heç nə bilmirmişəm kimi təəccüblə, sevinə-sevinə zərfin ağzını cırdım. İçindən qatlanmış kağız çıxdı. Kağızı açıb gözümün qabağında tutdum. Oğlumun bayaq çəkdiyi şəkildi: Mən, anası və özü – əl-ələ tutub dayanmışıq. Əsl sənətsünas kimi rəsmi tərifləyə-tərifləyə orasına-burasına göz gəzdirdim. Oğlumun rəssamlıq uğuruna, həm də hədiyyəsinə görə minnətdarlıqla öpüb bağrıma basdım. Zərfin içində bir dənə də manatlıq vardı. Bəs bu nəydi? Soruşdum. Uşaq dedi: “Hədiyyədir”. Öz yığdığı pulmuş – 1 manat. Hədiyyəsinə öpüb gözümün üstünə apardım. Şkafa yaxınlaşıb portmanatı götürdüm, pulu içinə qoydum. Manatlıq kimsəsiz adaya düşmüş Robinzon Kruzo kimi portmanatın içində tək-tənha qaldı.

– Nəsibədən borc götürdüm. – Yoldaşım, mətbəxdə yemək bişirə-bişirə danışır. Mən də döşəməyə yastıq atıb uzanmışam, telefonda qurdalanıram. Ağılımsa hekayənin yanındadır, düşü-nürəm, görüm ardını necə yazım?

– Hə, lap yaxşı.

– Neyləyəcəyik pul işini? – Yenə həmişəki suallar... Bayaqdan bunları özüm özümə verirdim, indi yoldaşım ikinci cəbhə açıb.

– Bilmirəm.

– Uşağın dərmanlarını da ala bilməmişik.

– Darıxma, görüm birinci gün nə edəcəyəm. – Əslində, nə edəcəyimi bilmirəm, sadəcə, bu üzücü sualların tezəcə bitməsi üçün nəsə demək lazımdır.

– Borcları da yığmışıq üst-üstə. – Şırrrr... Krantı açdı, aldığı göyərtiləri yaxalayır.

– Ana zəng eləmişdi, deyirdi, axşama boranı plov dəmləmişəm.

Yoldaşımdan cavab gəlmir, əvəzinə göyərtini yuduğu plastik qab sink çanağa bayaqından möhkəm dəyib ətrafa küt etiraz nidaları yayır. Aydındır, baş-başa qalmaq istəyir. Onun çoxdankı arzusuna təzəcə çatmışıq, indi də pulumuz yox. Susduğunu görüb söhbətin davamını özüm gətirirəm.

– Axşam teatra gedək?

– Özün bil. Necə istəyirsən, elə edək.

– Bilet almağa pulun var?

– Dolamısan? Sənə demədim ki, işdən borc götürdüm? Ona da xırda-xuruş ayın-oyun almışam.

– Onda teatr qaldı. Heç uşaqda da həvəs olmayacaq. O dəfə Kukla Teatrında görmədin, necə yuxulamışdı? – Bir qədər pauza verdim. – Hamıya demişik, teatra gedəcəyik. Yenə də qorxuram, birdən axşam gələn olar. Yeməyin çatacaq?

– İmkan verməzlər, sakit oturaq. – Əlindəki qabı zərblə çanağa çırpdı, çanağın qulaq dələn cingiltisi döyüşqabağı təbil sədaları kimi ətrafa vahimə yaydı.

– Narahat olma, heç kəs gələn deyil. Hər ehtimala qarşı deyirəm.

Telefonda qurdalanmaqdan bezdim, bir tərəfdən də, söhbət yorurdu. Siqaret götürüb yenə aşağı düşdüm. Hava qaralmağa üzrəydi. Yağışsa səhərki həyasızlığı ilə yağmağındaydı, lap milyon illər əvvəl Yer üzündə insanların olmadığı zamanlardakı kimi. Nolar təbiət hadisəsi olanda, yağışda da həya gərək, bir az yağdın, yetər, elə bil başqa işi-gücü yoxdur. İmkanım olaydı, əlimi atıb göyün üzünü qazan dibi kimi qarışdırı, buludların hərəsini bir tərəfə tolazlayaydım: rədd ol get Afrikaya yağ!

Lap Qabillik elədim. Baş qaçır... Bu gün bircə tez bitsəydi! Heç belə darıxdırıcı ad günüm olmamışdı. Yox, nə yalan deyim, keçən il də bu cürdü, onda xilas yolu kimi teatra getmişdik, yadıma düşdü. Sadəcə, builki ad günü keçən

ilkindən daha darıxdırıcı oldu. Öz ayaqlarım üstündə dayanandan yalnız səndələməklə məşğulam. Balaca olanda evdə ad günüm həmişə təmtəraqla qeyd edilərdi, çoxlu qohum gələrdi, yeyib-içib şənlənərdilər. Mən də qonaqların gəlməyinə sevinərdim. İndi oğlum belədir, qonaq gələndə sevincinin həddi-hüdudu olmur, zəməzəm kimi qaynayır.

Yoldaşım artıq masanı bəzəməkdədir.

Budur, süfrədə üç cür yemək. Mən deyirdim axı, italyan qadınları kimidir, heç nədən üç şey düzəldə bilir. Boşqablar düzülüb. Bəs içki? İçki də var. Yazda xalam oğlunun toyundan sonra süfrədə qalan çaxır şüşələrindən ikisini götürmüşdüm. Birini elə həmin ərəfədə içmişdim, xoşuma gəlməmişdi. İkinci butulka o üzəndən indiyəcən soyuducuda dururdu. Yoxsa evdə içki qoyardımı qalsın? Eybi yox, heç olmamasındansa, pis, keyfiyyətsiz içkinin olması yaxşıdır. Əsl əyyaş təfəkkürü! Onu təntənəli şəkildə soyuducudan götürüb masanın üstünə qoydum. Hə, bircə sokumuz çatmırdı. Bu vaxt telefon zəng çaldı.

Dayımdı, ad günümü təbrik edirdi. Soruşurdu ki, haradasan, dedim, teatrda. Əlbəttə, inanmadı, dedi, binanızın yanından keçirdim, gördüm, işıqlar yanır. Bir qədər pauza verdim, yalan danışa bilmirəm, istədim, deyim, işıqları yanayana qoymuşuq, yaxşı ki, özü söhbəti dəyişdi və pərtliyi duyub sağollaşdı. Deyəsən, incidi məndən. Elə bilir, nəyəsə görə qonaq çağırmadım, daha anlamır ki, hamısı pulsuzluqdanı.

– Ata, bəs mən? – oğlum narazılıq edir.

– Nə sən?

– Özünüz çaxır içəcəksiniz, bəs mən nə içəcəyəm?

Üzümü yoldaşıma tuturam:

– Sok almamısan?

– Yox.

– Necə edək? Pul yoxdur səndə?
– Bayaqdan on dəfə bu sualı vermişən.

– Deyirəm, yəni heç yoxdur?

– Yox.

– Qəpik də yoxdur?

– Yox, yox, yox. – Yoldaşım özündən çıxır.

– Yaxşı, görün məndə var? – Mənsə təmkinimi pozmuram.

Portmanata baxdım. Bayaq oğlumun verdiyi manatlıqdan başqa heç nə yox idi. Uşağın pulunu xərcləməyə ürəyim gəlməsə də, başqa çarə qalmamışdı: Manatlığı götürüb oğluma uzatdım. İnciməsin deyə, qoltuğunun altına da qarpız verdim:

– Bala, gördün sən qazancına nə tez möhtac olduq? Vaxtında bu pulu yığmasaydın, indi nə edərdik! Afərin, tez böyü, bizi də dolandır. – Bu alqış artıq təsəlli üçün idi.

– Niyə? – oğlum soruşdu.

– Maraqlı olsun deyə. – Oğlum da, mən də gülüşürük. Söhbət əsnasında elə ki “Niyə?” sualını verirəm, o dəqiqə hazırcavablıq edir: “Maraqlı olsun deyə.” Bu dəfə mən onu “bağladım”. Hansı uşaq uydurub bilmirəm, hamısının dilinə düşüb. Uşaqdirlar, həyatlarını mənalı etmək üçün özlərindən nəsə uydururlar.

Yaxşı ki, ortamı yumşalda bildim, yoxsa bayaqdan evi elə bir qaramat sükut bürümüşdü ki, deyərdin, ad günüm yox, cümə axşamımdı.

– Oğlum, gələ bu pulu, get aşağıdan bir dənə kola al. Litrlük. Ala bilərsən? – Bina ilə üzbəüz mağazaya göndərirəm. Qabağındakı yoldan aradabir təkce binaya gələn maşınlar keçir.

– Hə, ata. – O da həvəslidir, sayıb qulluq buyurmuşam axı.

– Get.

– Əynini gey. – Anasıdır. – Xəstəlikdən hələ ayılmamısan. – Yağış kəsdi?

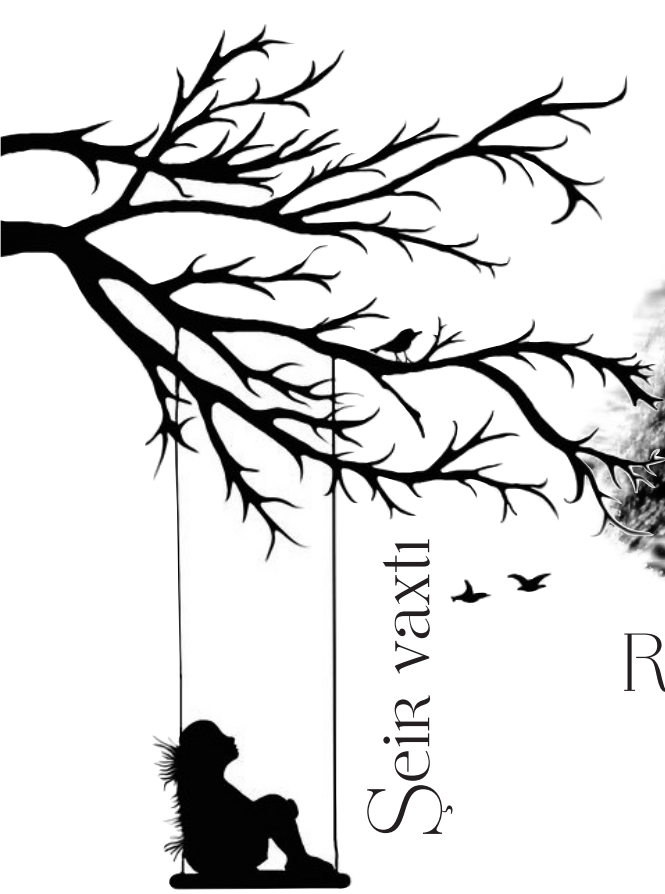
– Bayaq mən aşağıda olarkən kəs-məmişdi.

Göz-qulaq olmaq üçün özüm də geyinib uşağın arxasınca həyəət düşdüm.

Uşaq dükana gedib-gələndə kimi binanın girişində, yağış dəyməyən yerdə dayanıb siqaret yandırdım. Hava təmiz qaralmışdı. Qaranlıqda yağış damlları yaxşı görünmürdü. Yağışa baxa-baxa hekayənin ardını düşünmək istəsəm də, haradansa yadıma altı il əvvəl rayonda dostlarla keçirdiyim ad günüm düşdü. Onda hava isti idi, bircə köynəkdə oturmuşduq restoranın həyətinə, günortadan axşama kimi vurmuşduq. Sonra da o günəşli oktyabr gününün xatirəsi olan şəkil çəkdirmişdik. O şəklə baxanda adamın gözləri qamaşır, fənər kimi qabağına tutub qaranlıqdan keçə bilərsən. Ürəyim sıxıldı. Bir anlıq günün çıxmasını, qara buludların dağılmasını istədim. Başımı qaldırıb göyə baxdım, günəşi axtardım. Göy elə bil ağır yük kimi üstümə aşacaqdı.

Budur, uşaq da qayıtdı. Bircə dəqiqənin içində əyin-başı islanıb. Onu qabağa buraxıb dalınca bloka girdim. Siqaretin kötüyünü tullayanda geri dönüb gölməçəni dəlik-deşik edən yağış damllarına baxdım, elə bil dalımızca atəş açırdılar. Yox, yağış kəsənə oxşamırdı. Əlimi uşağın paltarında gəzdirdim, yamanca islanmışdı. Yoldaşımın sözü qulağımda cingildədi: “Dərmanlarımı da hələ ala bilməmişik”. Canıma qorxu düşdü, uşağı sok dalınca göndərməyimə peşman oldum. Xəstəliyi təzədən baş qaldırmasa, yaxşıdır! Bir anlıq özümü günahkar sandım. Elə bil bu yağışı, həqiqətən, mən yağdırmışdım.

**Oktyabr – 2016,
iyun – 2017,
mart – 2020.**

Rəbiqə

Mənim nəfəsimdi alışqanında,
Əlində sönəcək son kibrit mənəm.
Sübhədək qalırım sənin yanında,
Səhərlə açılan ilk ümid mənəm.

Mənəm gözündəki həyəcan, təlaş,
Könlündə uçunan sarı siməm mən.
Sənin şairinəm – şairlərə baş,
Sən yaxşı bilirsən axı kiməm mən.

SƏNİN ŞAIRİNƏM...

Mənəm o pişiyin gözləri ilə
Səni qarşılayan hər səhər yolda.
Mənəm küləyindən titrəyib əsən,
Üşüyən yarpağam saralmış kolda.

Başını qaldırsan, məni görərsən,
Mənəm pəncərədən boylanan o qız.
Mənəm naqil üstə oturmuş sərçə,
Dua oxuyuram sənə bir ağız.

Bax o işıq mənəm yol kənarında,
Yanıram sağının-solunun üstə.
Mənəm, kəpənəyin qanadlarında
Qonub dayanıram qolunun üstə.

Başının üstündə ağ bulud mənəm,
Görməsən üzümü, qaralır qanım.
O dan yeri mənəm, o qürub mənəm,
Ağarır, qızarır, saralır canım.

BUZLU YAĞIŞ

İndi ki əlim çətmir saçlarına, uzaqsan,
qoy elə oralara buz kimi yağış yağsın.

Sırsıralar bağlasın bütün yollar, küçələr,
səhərədək ağlasın qulağında gecələr.

Çaydanlar uğuldasin,
buğu yaxsın şəhəri,
yağsın bütün gecəni,
yağsın bütün səhəri.

Bir-iki misra oxu küçədə pişiklərə,
sahibsiz qadınlara, yiyəsiz kişilərə.

Ağac kötüklərindən topla göbələkləri,
göndər yuxularına bütün köstəbəkləri.

Nə qədər kabusun var,
bir məktuba bük, gəlsin,
mənə də uzaqlardan hədiyyəlik
yük gəlsin.

Bir daş salla boynuna – bəlkə,
həsrət boğuldu,
sonra da günəş çıxdı, ilıq yağış doğuldu.

MƏNİM HAVAMDAN GEDİR

Bir-bir qırdın bağları,
çiçəklər harda bitsin?
Apar boz budaqları,
qoy uzaqlarda bitsin.

Əlim uzalı qalıb,
kəs at barmaqlarımı.
Sığallardan, boyadan
kasad barmaqlarımı.

Könlümə söz salırsan,
qulağa səs çəkirsən.
Mənim havamdan gedir
harda nəfəs çəkirsən.

Gözlərini yumursan,
kirpiklərim sıxılır.
Küsürəm, yenə sənin
xəyalına sığımb.

Gül dəre bilməyəndən
gülşən umur ürəyim.
Gəlmirsən, gözlərini
yenə yumur ürəyim.

SARATOV GÜNDƏLİYİNDƏN

Yanımda deyildin... Fikirli idim,
Qayğılar başımda horra çalırdı.
Bilmirdim, bu səfər son qaçış deyil,
Tale yenə məni tora salırdı.

Yanımda deyildin... Gülə-çiçəyə,
Küçəyə, keçidə gülümsəyirdim.
Yenicə tapmışdım mən bu şəhəri,
Yolları yenicə mənimsəyirdim.

Yanımda deyildin... acmışdım gecə,
Yemək axtarırdım, saat bir idi.
Pyotr Stolıpin prospektində
“İstanbul” kafesi – bu nə sirr idi?

Mərcimək üzürdü şorba içində,
Kassir qız örtmüşdü başını bərk-bərk.
Dedim: “Yəqin, sən də
müsəlmansanmış”,
Dedi: “Yox, tələbdi başımı örtmək”.

Yanımda deyildin... Şorbanı içdim,
Qızındı ürəyim, əsas bu idi.
Nə olsun, nə dadı, nə tamı vardı,
Nə olsun, yarısı tamam su idi.

Yanımda deyildin. Əsas bu idi,
Sənsiz dolaşdım Çökə bağını.
Unutmuşdum sənli sərgüzəştləri,
Təndir çörəyini, kərə yağını...

Bal kimi şirindən şirindi həyat,
Baş açırımı özü sirrindən həyat?

Yanımda deyildin. “Teatr” adlı
Böyük bir meydanda görüş var idi.
Cavan danışdı odlı-alovlu,
Əksər dinləyənlər qadınlar idi.

Yanımda deyildin. Mən o cavana
Yaman güldüm, yaman –
“keçməz bu hiylə,
Məni tora salmaq heç asan deyil,
Sən get özgəsinin başını piylə”.

Yanımda deyildin. O cavan oğlan
Romandan, kinodan gop eləyirdi.
Göydə tuturdular xanımlar onu,
Pişiklər siçana “hop” eləyirdi.

Görüş bitdi, düşdüm payı-piyada,
Baş aldım astaca Volqaya tərəf.
Yolun yarısında bir yazı gördüm:
“Dağıt kədərimi, eylə sən tələf”.

“Dağıt kədərimi, eylə sən tələf”.
Bu sözlər apardı məni kilsəyə.
Başımı bağlayıb içəri keçdim,
Yanımda deyildin, baxdım İsayə.

Sən bircə duaya qayıdıb gəldin,
Qolumdan yapışdın Tanrı qolutək.
Sən bu boyda yolu necə gəlmişdin?
Həyəcana necə dözmüşdü ürək?

Sakitcə düşürdük sahilə sarı,
Arada sükutu səsin kəsirdi.
Sayırdıq yollarda işıqforları,
Mən “gözlə” deyirdim, sən tələsirdin.

Bir gürcü kafesi önündə birdən
Dedim: “Xəngəl yeyək?” Dedin:
“Baxarıq”.
Axşam düşməmişdi, amma işıqlar
Yanırdı küçədə yola axaraq.

Kosmonavt meydanı sakitdi necə,
Necə rahat idin, necə xoşbəxtdin.

Yenə gülümsədim üzündən öpüb,
Dedim, bu dəfə də gətirdi bəxtim.

Ay hələ körpəydi, üfük yaralı,
Hələ kəsməmişdi günəşin qanı.
Xəzərin qoxusu gəlirdi çaydan,
Birdən pıçıldadı: “Qağayı hanı?”

YUXU

Bozuntul körpünün gen qucağında
nazlanır beşikdə körpə kimi çay.
Köpüklər doğulur dodaqlarında,
gün batır, işığa boğulur saray.

Əl-ələ yapışıb yaşıl yosunlar
yanıqlı bir şeir yazırlar çaya.
Uzaqdan-uzağa çəkir ovsunlar,
çəkib aparırlar başqa dünyaya.

Körpüdə dayanıb bir yuxu danış,
məni görəcəksən, gözlərini yum.
Sonra bir məktub yaz mənə yatmamış,
elə yaz, çəkilsin bu gecə yuxum.

Yağış bir də yusun nəm səkiləri,
bir pişik dolaşsın ayaqlarına.
Qarson gecə sinən nəlbəkiləri
süpürüb aparsın zibil qabına.

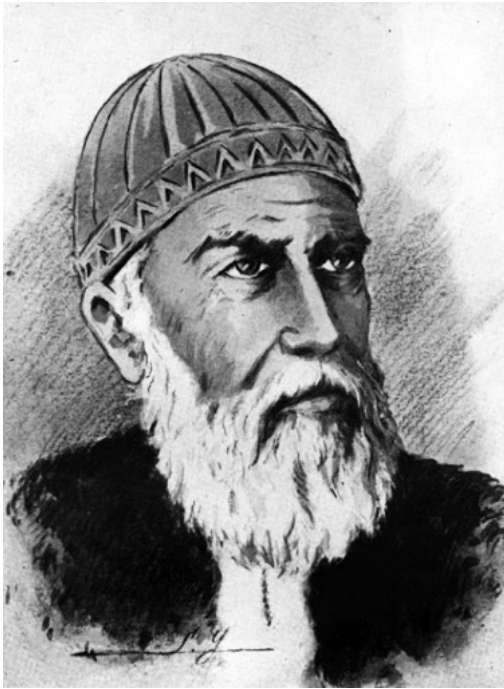
Asta külək əssin, sən qıy gözünü,
mənə boylan – suda işığa sarı.
Balıqlar sahilə çırpınsın özünü,
qısqanıb xəyalda qovuşanları.

Adına bir ümid yolladım, gəlir,
bilirsən, Rəbiqə – ip deməkdir, bağ.
Sənin adın mənə baldan şirindir,
söyləsəm adını, çaylar daşacaq.

Bir azdan bir dəli leysan yağacaq,
könlün islanacaq sətirim altda.
Bircə dəfə mənə baxsan, yağacaq –
durub gözləyirəm çətin altda.

Qısa fikirlər xəzinəsi

Məhəmməd FÜZULİ:

Ey səxavət mənbəyi,
ey varlığı icad edən!
...Ey təbib-i qəlb olan,
ey həll edən müşkülləri!
...Qıbləgahım, olmaram qul Sən-dən
özgə kimsəyə,

Tarısan, ruzi verənsən,
yoxdu Sən-dən digəri!
...Səndən oldu qəlbimiz hər gizli sirrin
məzhəri!

***

Hər rıftə ki Həqq əyan edibdir,
Sərriştəsini nihan edibdir...

***

Bir kimsə əgər olaydı agah
Kim, xəlqi necə yaratdı Allah.
Mümkün ki, iradətilə ol həm
Xəlq edəydi özgə aləm.

***

Xəlqə Xaliq qeybdən nemət verib
qıldıqda şad,
Həqqə şükr etmək gərək ta kim ola
nemət ziyad.

***

Əndişeyi-zat qılmaq olmaz,
Bilmək yetər ki, bilmək olmaz.

***

Nə bilir oxumayan
müşəfi-hüsnün şərhin,
Yerə göydən nə üçün endiyini Quranın.

***

Ey Füzuli, müttəsil dövrən müxalifdir
mana,
Qaliba, ərbabi-istedadı dövrən istəmər.

***

Bu aləm kim, könül, qeydin çəkərsən,
məhnətü-qəmdir...

***

Əql meydanını zindani-bəla
bilməz hənuz,
Kim ki bir müddət cünun mülkünü seyran
etmədi.

***

Füzuli, dəhrdən kam almaq olmaz
olmadan giryan;
Sədəf su almayınca əbri-nisandan
gühər verməz.

***

Kəməli-cəhl ilə davayi-irfan
eyləmək olmaz.

***

Əsiri-nəfsdir əhli-cahan,
bilməz fəna qədrin...

Xoca Əhməd YƏSƏVİ:

Allah, Allah, canım Allah, dilim Allah,
Səndən özgə pənahım yox, vallah-billah.

***

Allah deyib içə nurun doldurmasan,
Vallah, billah, Səndə eşqin nişanı yox.

***

Allah zikri könül mülkün açar, dostlar.

***

Canım, dilim, əqlim, huşum
“Allah!” dedi.

***

Ya İlahi, rəhmətindən qətrə damdı,
şeytan qaçdı...

***

Alimlərin könlündə ayət, hədis,
Quran var...

***

Allah deyən aşiq quldan xəta gəlməz.

***

Aşiq odur Həqqə canın qurban edə...

***

Aşiq olmayınca Həqq didarın
görmək olmaz...

***

Eşq dərdinə dəva qılsa, Rəhman qılar.

***

Eşqə qədəm qoyanlar
Həqq didarın görərlər.

***

Eşq gövhəri dibsiz bir dərya
içrə pünhan,
Candan keçməyincə o gövhərdən
almaq yoxdur.

***

Əya, qafil, ömrün sənin ötər yeltək...

***

Heç bilmədim necə keçdi
ömrüm mənim.

***

Həqq yoluna girmək olmaz pak
olmasan.

***

Kim O-nun yolunda olsa,
Həqq onun könlündədir.

***

Nələr gəlsə, görmək gərək ol Xudadan.

Hacı Bəktaş VƏLİ:

Sığındım sən Tanrıya....

***

Alimlərə atadan və anadan daha çox
hörmət edin.

***

Elmdən keçməyən yolun sonu
qaranlıqdır.

***

“Fatihə” surəsi endigü vaxt İblis
əleyhillane yas tuddı,
riqqət edüp ziyadə ağladı.

***

Həq sübhanəhu və təala münacatı Musa
peyğəmbərə Tur dağında, İbrahim
peyğəmbərə məscidlər içində, Yunus
peyğəmbərə balığın qarınında, Yusif
peyğəmbərə quyu içində və iki cahın
fəxri Mühəmməd Mustafaya
göylər içrə verdi.

***

Həq-təala Tövhidə, İncildə və Zəburda
hər nə zikr etdisə, məcmusu Qurandır.

***

Həqq əhlini heyvanlar dəxi sevrələr.

***

Hər kim nemətə şükr eləməsə,
ol nemət ondan alınur.

***

İnsandır oxunacaq ən böyük kitab...

***

Kitabların bünyadı Qurandır və
Quranın bünyadı Fatihədir.

***

Könül ilə Çələb arasında hicab yoxdur.

***

Möminlərin könlü Kəbəyə bənzər.

***

Mərifət ağacının başı Tövhidir.

***

Mərifətli köüllərin nuru ərşdən
yucadır.

***

Mərifətin əvvəl məqamı ədəbdür;
ikinci məqamı qorxudur.

***

Rəhman əsli imandır və şeytan
əsli gümandur.

Yunus ƏMRƏ:

Sənsin kərim, Sənsin rəhim,
Allah, Sana sundum əlüm,
Səndən artıq yoqdur umum,
Allah, Sana sundum əlüm...

***

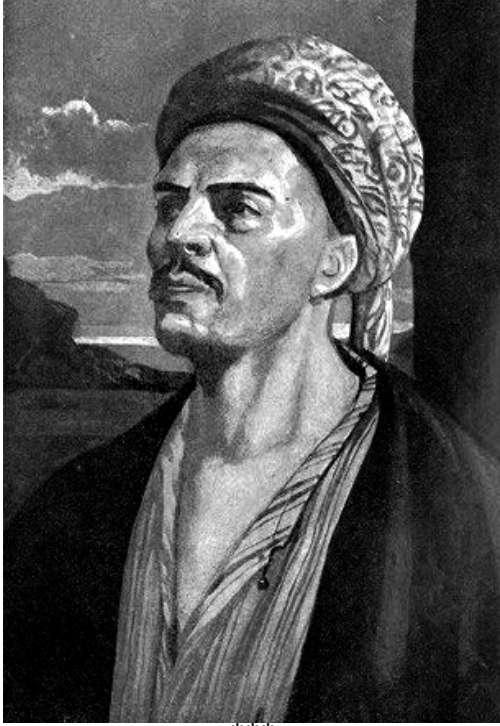
Bir gəz könül yıxdın isə, bu qıldığın
namaz dəgül.

***

Bu dünyədə bir nəsnəyə yanar içüm,
göynər özüm –
Yigid ikən önlərə gög əkini
biçmiş kibi.

***

Can qanadı açıq gərək uçuban
Dosta getməgə.

***

Cümlə yerdə Həqq hazır,
göz gərəkdir görəsi.

***

Çərxi-fələk yoğ idi canlarımız
var ikən...

***

Dünyayə gələn köçər,
bir-bir şərbətin içər,
Bu, bir köprüdür keçər,
cahillər anı bilməz...

***

Eşq odına yananların külli vücudu
nur olur...

***

Eşq yağmuru damlası könül
gögindən tamar.

***

Eşqdən xəbər ayıtmasın kim dünya
izzətün sevə.

***

Eşqsüz adəm dünyədə,
bəllü bilün ki, yoqdur,
Hər birisi bir nəsnəyə sevgüsü var,
aşıqdür...

***

Həqq cəhana tolıdur, kimsələr
Həqqi bilməz...

***

Hər bir çiçək bin naz ilə ögər
Həqqi niyaz ilə...

***

Hər qancaru baqđum isə həp görünəndür
cümlə Həqq...

***

İstəməgil Həqqi iraq, könüldədür
Həqqə duraq...

***

Kim bizə taş atar isə,
güllər nisar olsun ana,
Çırağuma qəsd edənün
Həqq yandırson çırağını.

***

Nəfsümün başını kəsdüm,
qanadlanub uçar oldum...

***

On səkkiz bin aləm xəlqi cümləsi
bir içində...

***

Rəsmidürür aşıqlərin
Dost yolında qurban olmaq...

***

Sən Həqqə aşiq isən,
Həqq sana qapı açar...

***

Tövrat ilə İncili, Zəbur ilə Fırqanı,
Bunlardağı bəyanı cümlə vücudda
bulduq.

***

Uslu dəgül, dəlüdür yücə imarət yapan,
Aqibət viran olur cümlənün imarəti.

***

Yüz Kəbədən yegrəkdir
bir könül ziyarəti.

***
Eşq ilə bilişəli, əqlümə yad olmuşam...
***
Eşqdən gəlür sana nida, gəl dusta
gedəlim, könül...
***
Könül güzgüsünü əqlün pasından
Ayrıtmadın rəvan sildürmək olmaz.
***
Tükənməz elmi var eşqün, nəhayət yox
bəyaninə...
***
Kim gördü mələk yüzlü pəri
cinsi-bəşərdən?..
***
Ey könül, səndən soraram müşkülüm,
həll eyləgil...
***
Eşqün məratibinə, sanma, nəhayət ola...

Şeyx İbrahim GÜLŞƏNİ:

Tərcümə və tərtib:
C.Bəydili

Olmayan məhbubi Həqqün bilməz adəm sirrini.

***

Bu can quşu qənət açar, məhəbbət mülkinə uçar...

***

Dur yola düş, ey könül, eşq elinə gedəlim...

***

Dust elinə gedirəm, gəlməzmişən, ey könül?

***

Bən bu elə qərib gəldim, kimsə
bilməz halum bənüm...

***

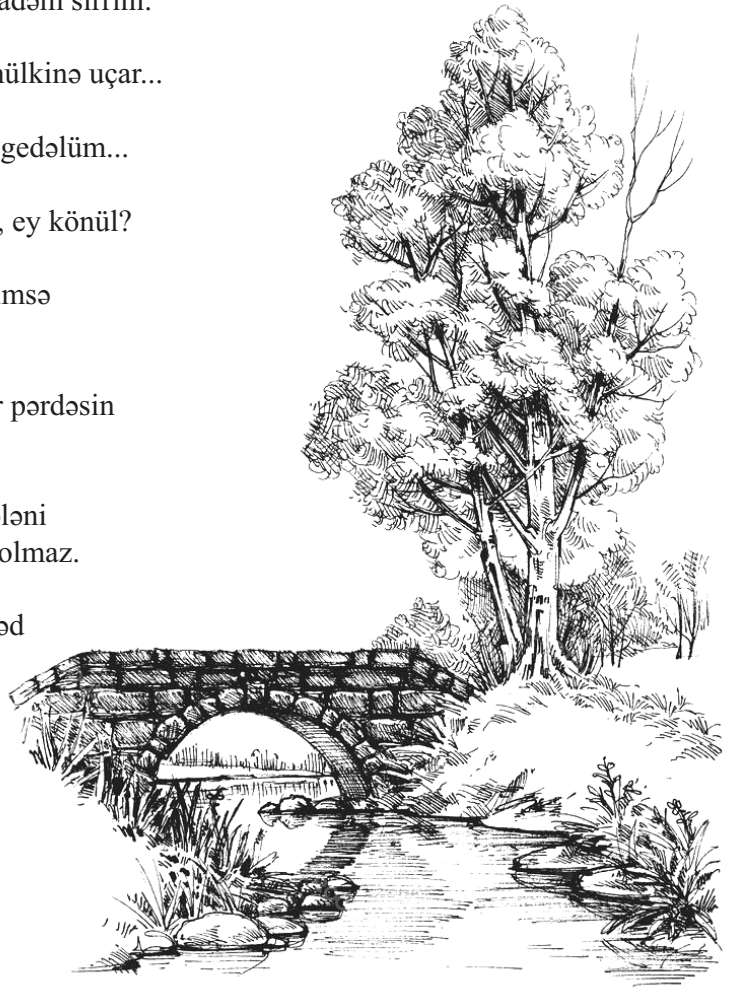
Mənsur “ənəlhəqq” deyübən sirr pərdəsin
faş eylədi...

***

Həqqin qapusuna doğru gələni
Sən əgrisən deyübən sürmək olmaz.

***

Əzəl camın içən bilür əbəd
sərxoşluğu nədür...

Ceyhun ÖTKƏM

***

Mən sənin ömür kitabında
əlfəcini unutduğun səhifəyəm...
alın yazındaki hərf səhviyəm...
elə isə tök alınına yorğun tellərini...
görən olmasın mən hərfi...
gizlət məni hər kəsdən...
gizlət əkizlərdən,
yalqızlardan gizlət...
gizlət dənizlərdən,
ulduzlardan gizlət...
bircə balıqlardan gizlətmə, nolar!..
balıqların qarğıışı pis tutur adamı...
bu buludun yağışı pis tutur adamı, bilirəm...
mən bu buludun xətrinə dəymişəm bir dəfə...
var gücümlə adını pıçıldamışam,
bu sükutun xətrinə dəymişəm bir dəfə...
etmə!
çünki
dilimdəki cümlələrin mübtədası sənsən,
ancaq xəbər yoxdu...
sənsizlik adda ölüm var,
ancaq qəbir yoxdu...

***

Dua et cavabı dörd eləməsin,
İkini ikiyə vurdum, bağışla!
Xəyalən səninlə yuva qururdum,
Mən ancaq xəyallar qurdum, bağışla!

Fələk öz oxuna ömür dolayır,
Kimdir göz yaşıyla meydan sulayır?!
Vəslə yetənlərin qurdu ulayır,
Mənim köks ötürür qurdum, bağışla...

Gecə ulduzların kədəri olur,
Bundan dənizlərin xəbəri olur...
Məncə, sevməyin də qədəri olur,
Səni çox sevərək yordum, bağışla...

***

Bilirəm ki, "sənsizlikdi"
deyirəm ki, "ömürdü!"
sənsiz doğan günəşin
doğduğu kömürdü...
bir gün məni soruşsalar,
deyərsən ki,..

deyərsən ki,
sahibini itirmiş eynək kimiydi –
görmürdü...

sənsizlikə çiçəklərin,
böcəklərin,
küləklərin qarşısında üzüm yoxdur...
qollarımın əlindən al məni,
üstümdə bu boyda boşluğa lüzum
yoxdur...
kəpənək nə istəyər ki,
təkcə hüzurdan başqa?!
səndən heç nə istəmirəm,
təkcə üzrdən başqa...

***

Yenə qəddar bir noyabr səhəri...
saat altıya qalır...
səhərin bu qərib,
şəhərin bu qərib soyuğu...
vücudum işə gedir,
könlüm sənə...
günlük ritualım-dayanacaqda durmaq,
siqaret çəkmək,
düşünmək...
canımda doğma bir üşümək...
bu üşüməyi hardansa xatırlayıram...
ən son məhz belə üşümüşdüm...
şütümüş
asfalta yapışmış
pişik cəsədi üzərindən maşınlar...
xəzəl süpürə-süpürə deyindir arıq bir ana:
xəzəl kimi sovrulur aldığımız maaşlar...
əlində kitab, avtobus gözləyən qız
gələcəyə ümidlə baxır
eynəyinin altından...
soyuq isə yeddindən yetmişə
keçir hər kəsin yeddi qatından...
“isti pırajki” satan xala görünür hələ...
pirojkiləri soyuq olsa da,
yeyəndə adamın canı isinir...
“poz qazan” pozan o dayı bir daha
“Bismillah” deyərək bəxtini “sınayır”...
bu şəhərin bitməz şıltaqlıqları...

bəlkə də, ən gözəl musiqini pıçıldayır
satıcı oğlanın manatlıq qulaqcıqları...

yenə qəddar bir noyabr səhəri...
səhərin bu qərib,
şəhərin bu qərib soyuğu...
canımda doğma bir üşümək...

***

Təklilyimdən tanıyıram bu qışı,
yağışı da taraz yağmır, yağışır...
bayquşu da getmək üçün yığışır,
axx, bu ömür xarabadan betərdi...

öz içimdən qaçammıram, Allahım...
mən piyada, iki zəif ayağım...
öz əlimdə öz yüyənim, şallağım
atlı qarışqa da olsam, yetərdi...

bu boş ömrün bیکar canda nə işi?
bu ömür bir hayqırışa bitən şey:
olsaydı lal bir atın kişnəyişi,
şahə qalxıb kişnəyərdi, bitərdi...

***

Küləklər şəhəri olsa da,
Çox da güvənmə buraların küləyinə...
bu dəfə ürəyinin səsinə dinləmə,
çıx zirvəsindən boylan, bəlkə, gözlərinlə
görəsən...

Bir könüldən min könlə sevnələr
yeri gəldi, bir Könlə unudular,
bir Günelə dəyişdilər, Balacam...
Hələ nağıllara inanan yaşındı,
bir az da böyü,
sənə “ağ atlı oğlanın nağılı”nı alacam...

məni də yaxşı biri sanma...
qısqançlığım olmasa,
səni qışın oğlan çağında yalqız
buraxaram...
suss, dinlə!

hamıdan gizlədiyim sirrimi sənə açırım:
“Mən Allahdan başqa hər kəsdən
qorxuram...”

***

Bu zorlu gün ömürdənsə, nə fayda?
göz yaşı da su idisə, nə oldu?
Qarışqa da bacarırdı bunları,
Olan elə qafil dəvəyə oldu...

Qəzəbindən yazıq cilov gəmirir,
Baxan deyir gövşəyəndi bu dəvə...
Gövşəyəndi, çeynəyəndi, udandı,
Udmadısa, mən deyəndi bu dəfə...

Oynağandı, tüpürəndi, qızandı,
Bu səbrin də sərhədi var, həddi var.
Səhraysa da, tüpürübsə, oynamaz,
Quraqlığın dəvə boyda dərdi var...

Göz yaşı da su idisə, nə sirdir
Quraqlıqda susuzluqdan ağlamaq?
Ona qalsa, ömür elə yağışdır,
İnanmırsan, özünə gün ağla, bax...

Gün ağlasan, bəlkə, ömür güləndir,
Dedim axı, ömür elə yağışdır.
Bu yağışın tut ucundan, göyə çıx,
Göy üzündə buludları qarışdır...

***

Sən deyəni heç eşidən oldumu?
Cənnətinə sarı gedən oldumu?
Əldə savab, təbrik edən oldumu?
Söylə, günün necə keçdi, İlahi?

Şans dediyin bir atımlıq güllədi,
Boşa çıxdı, kimsə mənə gülmədi...
Ömür nədi? – Susulmalı kəlmədi,
Söz ki dildən çıxdı, puçdu, İlahi...

Viran tale, sınıq-salxaq bünövrə,
Keçməz daha ömür adlı bu nömrə...

Kəpənək də gül üstə bir gün ömrə
Dözəmmədi, bezib uçdu, İlahi!

Malım-mülküm bir bu uçuq daxmadı,
Nikolaydanqalmadı lap, sovxadı...
Qənşərində gördüm üç-dörd arvadı,
Nəsə yaman pıçarıqçıdı, İlahi...

Təpəgözün gözü yolda dörd olub,
Kim oyubsa o gözünü, mərd olub...
Düşünürəm bir göz ona dərd olub,
Çıxan birdi, qalan üçdü, İlahi...

Yüz yaşasın padşahı da, xanı da,
Bu nağılın almaları hanı daa?!
Div canıymış göyərçinin canı da,
Bu nə divdi, bu nə quşdu, İlahi?!

Ömür-divin uydurduğu nağıldı,
Bu nağıla bir alma da çox oldu.
Baş qarışdı, alan qaçdı, dağıldı,
O üç alma kimə düşdü, İlahi?

Sənin dərdin daha çoxdu, dərindi,
İnan, olmaq istəməzdim yerində...
Görüşərik bu günlərin birində,
Gecən xeyrə, daha gecdi, İlahi!

***

Yarısından o tərəfə yır-yığış
etməmiş ömür,
Qara suya ağ sözünü qapqara
yazdı bu kömür...
Kimdir səndən soruşan ki,
ölənlərin necədir?
Kimdir soran son nəfəsdə-görən,
saat necədir?

Di gəl ki, gör-ağ yalandı
aradığın həqiqət,
Mən demişdim, başı qarlı
bu dağlara güvənmə...
Adam var, bir ovuc dənə quşu
göydən endirir,

Odur, çərpələng uçuran
uşaqlara güvənmə...

Gör bu mömin ağacları –
budaq açıb səcdəyə,
Azan vaxtı quşların uçuşları duadır...
Güvəndiyin dağların qarı ağ yalandısa,
Yalanın dadı olmur, ən acısı su dadır...

Bir də! Çox da öyünmə ki,
həqiqəti bulmusan,
Elə tərs əlli də var ki, iki misli yüz etmir...
Ona görə deyirəm ki,
yüz yaşasın ağ yalan,
Bir də! Bir həqiqət var ki,
kimsə ondan söz etmir...

Qorxma, quzum, yaxın gətir
qulağımı, deyirəm,
Baxma sənə quzum dedim,
deyiləm mən canavar.
Unutma ki, hər nə qədər
sevməsə də yalanı,
Həqiqətə, ümumiyyətlə,
nifrət edir adamlar...

***

Dostum Zəhra Əkrəmə...

O ulduzu görürsən?
bax, onu...
barmağını uzat,
sən hansını göstərsən,
mən onu deyirəm...

Göy üzündə ulduzların sayı milyonu,
Biz, sadəcə, bizdən kəsən
ulduzları görürük...
ikimiz də it ilində doğulmuşuq,
ona görə dərdimizi ulduzlara hürürük...
amma ulduzlar məni bağışlamaz,
bağışlasalar, it olub hürərəm,
at olub kişnərəm...
sən də məni bağışlama, dostum...
sən də məni bağışlama,
səndə nə qədər qaldığımı görüm...

Sən də məni bağışlama,
önəmli kəsləri bağışlamazlar, dostum...
bağışlamaq kişilikdəndirsə,
önəmsəmək qadınlıqdandır...

Eramızdan bir gün qabaq
söndürdük bütün günəşləri,
ümidimiz sonuncu günəşədi...
əslində, bütün insanlığın
sürünənlər sinfinə aid olduğunu bilmək
məşəqqətdi...
eramızdan bir gün qabaq
bağışladığımız bütün tanrıları,
amma tanrılar bizi bağışlamazlar,
bağışlasalar, it olub hürərəm,
at olub kişnərəm...
sən də məni bağışlama, dostum...
sən də məni bağışlama,
sənin əllərin heç bir işə yaramır...

Sənin əllərin heç bir işə yaramır dostum,
yarasa belə,
onlar məni bağışlamazlar...
sən də məni bağışlama...
sən ki Tanrı deyilsən,
bağışlamaq sənə nəyinə?

LAL

Həyəcandan ayağı ayağına dolaşadolaşa, sürətlə addımlayırdı. Hərdən şiddətlənib hərdən də yavaşayan yağış kələ-kötür asfalta dolub hər tərəfdə gölməçə yaratmışdı. Gecə saatları olduğu üçün ətrafda, demək olar ki, adam gözə dəymirdi. Buna baxmayaraq, qıza yenə də elə gəlirdi ki, kimsə onu izləyir. Addımlarını yeyinlətdikcə bu qorxu hissi bütün vücudunu ağuşuna alıb ruhunu əsir alırdı. Məntiqli düşünə bilmirdi. Fikirlər beyində fırlanır, az öncə törətdiyi dəhşətli hadisənin də bu məntiqsiz düşüncənin nəticəsi olaraq meydana gəldiyini yəqin edir, lakin bu qərara gəlmək üçün illərlə düşündüyünü xatırlayıb soyuq tər töküdü.

Anası həmişə bu misalı çəkərdi: “Qorxunun əcələ faydası yoxdur”. Hərçənd anasına nifrət edirdi. Aciz və müti olduğu üçün onu bu dünyada tanıdığı ən

pis qadın olaraq qiymətləndirmişdi. Amma yaxşı ki, bu məsəli demişdi. Ən çox qorxduğu anlarda belə bu cümlə həmişə dadına çatmışdı. Düşündü ki, hər insanın həyatında mütləq mənəvi güc aldığı hansısa cümlələr olmalıdır...

Təkcə qorxudan dili tutulduğu gün talisman kimi sığındığı bu cümlə də köməyinə yetişməmişdi. Uşaq evində müəllimi onu vəhşicəsinə döyəndə yaddaşının dərinliyində silinib getməyən ləkə kimi qalmışdı. Hər dəfə qazıyıb atmağa çalışanda daha da dərin, mikroblu yaraya çevrilmişdi. Bir müddət sonra o yaranın çarığı ilə barışmış, hətta isinişmişdi ona. Bəsləyib böyütmüş, unutmamaq üçün hər gün xatırlamışdı. Uşaqkən aldığı bu yaragələcəkdə onun intiqam hissini körükləyib qisas ala bilməsi üçün stimol olacaqdı. Onu ana öz balasını əzizlədiyi kimi əzizləmişdi.

O gündən sonra bir daha danışmamışdı. Əslində, dili tutulmuşdu, yoxsa danışmadan yaşamaq ona daha rahat gəlmişdimi, bu özünün də bilmədiyi bir

sirr idi. Danışıq qabiliyyətinin olub-olmaması barəsində belə heç nə bilmirdi.

Fikri qeyri-iradi olaraq eramızdan əvvəl milyon illər öncəki zamanlara getdi. Görəsən, necə olmuşdu ki, insanlar səsləri sözləri, cümlələr halına salıb öz duyğularını ifadə etməyi öyrənmişdilər? Ya da görəsən, yaşanmış elə bir duyğu qalmışdı mı onu sözlərlə ifadə etmək mümkün olmasın? Onun anasına qarşı olan bu hisslərinə nə ad vermək olardı? O, anasını həm sevir, həm də nifrət edirdi. O, anasını həm yaşatmaq istəyir, həm də ölməyini arzulayırdı. Bu ölümə əbədi rahatlığa qovuşacağına inanırdı. Ola bilərdi, heç kimlə ünsiyyətdə olmamaq onun aqlını da əlindən almışdı. Görəsən, o hansısa müvəqqəti dəlilik sindromundan əziyyət çəkir? Hər halda, anasını öldürmək arzusuna haqq qazandırmaq üçün bu bəhanənin arxasına sığınmaq ona sevimli görünürdü. Nəticədə dünyadakı bütün qatillər bir bəhanənin həndəvərində özlərini daha yüngülləşmiş cəzaya layiq görürlər.

Gözləri doldu. Anasını həmişə sevmək istəmişdi. Bəlkə də, ona olan nifrəti də mərhəmət duyğusundan irəli gəlirdi. “Mərhəmət” sözünün aqlına gəlməyinə yeni bir söz kəşf edibmiş kimi sevindi.

Birdən beyni keçmiş xatirələri dünən baş veribmiş kimi canlandırırdı. Bir an gözlərini çox bərk sıxıb keçmişin ruhi xəyalətlərini qovmağa çalışsa da, bunu edə bilmədi.

Ögey atası onu öz evində istəmədiyini, uşaq evinə aparmalı olduqlarını deyəndə qapının ardından eşitdiyi bu sözlər onun üzünə şillə kimi dəymişdi. Hələ beş yaşlı uşaq olsa da, onun çəlimsiz, ariq bədəni bu sözlərin ağırlığı altında əzilirdi. Anasından ayrılmaq mümkün ola biləcək ən qorxunc hadisə idi. Düşünmüşdü, Tanrı onu cəzalandırır. Ola bilsin, qonşunun uşaqları ilə oyna-

yarkən istəmədən öldürdükleri o pişiyə görə. Axı anası demişdi ki, heyvanları öldürmək günahdır. Hələ bu harasıdır! Tanrı o biri dünyada da onun yaxasından yapışib cəhənnəmə vasil edəcəkdə. Cəhənnəm haqqında o qədər ciddi düşünürdü ki, elə bil bu mücərrəd bir məkan deyil, həqiqətən də, mövcud olan yerdir. Artıq iyirmi üç il keçməsinə baxmayaraq, hələ də bu fikirdə idi. Nə zamansa cəhənnəmə gedəcək. Fərqi nədir, illər sonra, ya da bu gün?!

Uşaq evindən çıxandan sonra müxtəlif işlərdə çalışmışdı. Bir də anasının harada yaşadığını öyrənə bilmişdi. O, əri öldükdən sonra tək yaşayırmış. İkinci ərindən olan uşaqları isə başqa ölkəyə işləmək üçün gediblər. Dərindən köks ötürdü. Nəfəsi çatmırdı.

Bəzən sevgi münasibətləri də yaşayırmışdı. Amma həmin münasibətlər möhkəmlənməyə başlayanda onu sevən adamları özündən uzaqlaşdırmaq üçün əlindən gələni edirdi. Eynən anasının uşaq vaxtı onu uşaq evinə qoyub getdiyi kimi. Çünki qəlbinin dərinliyində bir gün mütləq tərki ediləcəyinə inanırdı. Heç kim onu öz yoxluğu ilə sınaıb qürurunu parçalamadan özü onları tərki edib bundan mənəvi zövq alırdı. Ardında qoyduğu adamları düşünmək necə də xoş idi! İndi o özünü daha güclü hiss edirdi. Onun sevgi anlayışı bu idi. Sevgi tərki etməkdir.

Uzun illər məhz anasını öldürəcəyi bu günü gözləməsinə baxmayaraq, nədənsə indi peşmanlıq hissləri ürəyindən ağır bir yük kimi asılıb rahat nəfəs almağına imkan vermirdi. Ayaqları onu gəldiyi yolla daha da sürətlə geri apardı. Qapını ürkək toxunuşla yavaşca döydü.

– Kim lazımdır, qızım? – anası qapını açıb illər öncə tərki etdiyi qızına şəfqətlə baxdı. Bəlkə, şəfqət deyildi. Çünki o, qızını heç tanımırdı. Böyüyüb necə biri

olduğu barədə məlumatı yox idi. Ola bilsin, onun gözlərində şəfqətə oxşayan bu ifadə sadəcə insanlıq duyğusundan irəli gəlir. Yağışda islanıb qapının önündə məlul-məlul baxan qıza hamı acıya bilərdi. Amma indi bunun fərqi yox idi. İndi anasının gözündəki hər hiss ona doğma idi və sevgi vəd edirdi.

Haradasa yarım saat öncə onun qapısına işlədiyi şirniyyat dükanının məhsullarından qoymuşdu. Amma bəzilərinə zəhər qatmışdı. Ürəyinin dərinliyində inanmışdı ki, xainliyin hökmran olduğu ikiüzlü dünyadan anası kimi qorxaq və iradəsiz insanı ancaq bu şəkildə xilas edə bilər. Uzaqdan gizlicə baxıb şirniyyatı götürdüyünə əmin olduğdan sonra oranı tərək etmişdi. Bunca nifrətin qarşısında bəs hansı hiss olmuşdu onu ardına belə baxmadan hövlnak geri dönməyə məcbur edən? Sevgi? Buna kim inanar? Gülüncdür! Onun ki qəlbinin içində belə gözəl duyğulara yer yox idi. Qərribə sükutu yenə anası pozdu:

– Qızım, nəyə lazım idi? – nəyə düşündü, ya da deyəsən, doğmalığa hiss etdiyi üçün dedi. – Çöldə yağışdır, keç içəri.

Heç nə demədən bu təkliflə tez razılaşdı. Yaxşı ki, anası hələ şirniyyat bağlamasını açmağa macal tapmamışdı. İndi onları, sadəcə, yox etmək lazım idi. Anası onun islanmış paltarlarını dəyişməsi üçün öz paltarlarından gətirdi.

– Al, qızım, geyin. Köhnədir, amma təmizdir.

Heç nə demədən paltarları alıb müti şəkildə əynini geyindi. Ana qaygısı onun qəlbinə isidirdi. Bu duyğunu yaşamaq üçün nə qədər göz yaş tökmüş, neçə könül ağrısı yaşamalı olmuşdu. Mətbəxdə çay dəmləyən anasının nədənsə gözləri dolmuşdu. Amma danışdığı söhbətlərin qarşılığında ondan cavab gözləyən baxışlarını üzünə dikmirdi artıq. Deyəsən, onun lal olduğunu anlamışdı.

Şeir vaxtı

Tərənə **DƏMİR**

***

Bəzi sevgilər nöqtəylə başlayır,
əlindən tutub gedirsən
cümlənin sonunacan.
Bəzi sevgilərəsə nöqtə
qoymaq olmur,
möhkəm-möhkəm yapışırsan
bir əyri vergülün yaxasından
ömrünün son ucunacan!

***

Bakı, saçlarımı küləklər darayan,
Ayağını Xəzər yuyan şəhərim.
Qollarında min ilin yükünü daşıyan,
Ayaq üstə uyuyan şəhərim.
Bina-bina ucalan,
Küçə-küçə dolaşan,
Döngə-döngə burulan,
Adıyla qocalan şəhərim,
Soyuna yaraşan şəhərim.
Küləkli, yağışlı Bakım,
Şəhər naxışlı Bakım.
Tarix tarix yol gələn,
Məğrur baxışlı Bakım.

Gecəsini dənizdə salan,
Səhəri sahilə qarşılayan,
Üz-gözündən yarpaq-yarpaq
Sirr tökülən şəhərim,
Uzaqgörənim, ərənim.
Dil açsan, nə qədər sözün var deyiləsi,
Neçə ağrın var adına qurban kəsiləsi,
Nağıl şəhərim,
Ahıl şəhərim,
Oğul şəhərim....

***

Bu güllə yüzdən keçdi,
Mindən keçdi bu güllə.
Keçdi həftədən, aydan,
Gündən keçdi bu güllə.
Saçımdakı siyahtan,
Dəndən keçdi bu güllə.
Kimin vüsalın dərdi?
Kimin həsrəti oldu?
Kimin yolundan keçdi?
Kimin zülməti oldu?
Kimin içindən keçdi?

Kimin çölündən keçdi?
Kimdən keçdi bu güllə?
Bircə göz qırpmıymış,
Bu ömür nəydi, Allah?
Gözlərin aydın olsun,
Bu güllə dəyə-dəyə
Səbrimə dəydi, Allah!
Səbrimdən dəydim, Allah!

***

Hardasa bayquş ulayır bir ümidin
xarabalığında,
Kimsə daş atır gecəyə,
Bayquşun səsi çiliklənilib tökülür
dünyanın başına.
Tanrı gördümü?
Görəsən, kim düşdü bayquşun
qarğışına?

***

Anam bu dünyadan köç edəndən sonra
başa düşdüm ki, məzarlıqda bir şəhər
adam varmış, sən demə.
Gördüm ki, dayanıb səbirsizliklə
sahibini gözləyən qapıya
bənzəyir burda qəbirlər.
Ayaqları torpaqdan, baxışları
yoldan asılan
Körpə qəbirlər, qoca qəbirlər,
Ana qəbirlər, ata qəbirlər...
Bəzilərinin ətrafında əl-ələ verib
keşik çəkir
Daş hasarlar, dəmir çəpərlər.
Bəzilərinin yan-yörəsi boşdu hələ.
Hər yandan üzünə yorğun-yorğun
baxır ot basmış köhnə ləpirlər.
Təzələrinin üstü-başı yaşdı hələ.
“Burda ölümlər adamı yanıq qoxusundan,
Bir də ölüm qorxusundan tanıyır”.
Kimdənsə eşitmişəm,
Ya hardasa yazılıb...
Ölümlər durub qaçar deyə,
Məzarlığın girişindən yekə qifil asılıb.

***

Adam bu payızda öl, İlahi,
Üstünü xəzəllə torpaqlayalar.
Vaxt gələ, yerində ağaclar bitə,
Sonra budaq-budaq yarpaqlayalar.

Təzədən doğasan bir ağac kimi,
Dünyanın səninlə işi olmaya.
Yanında hərlənə qurdlar, köpəklər,
Sənə batırmağa dişini olmaya.

Sakitcə dolana dünya başına,
Sən də ağac kimi durub baxasan.
Heç kim tanımaya bu baxışları,
Yiyəsiz baxasan, qərrib baxasan.

Başına yığışa gəlib keçənlər,
Hamı kölgə uma ağac adamdan.
Təpədən-dırnağa tərsiz, tumarsız,
Bu susuz adamdan, bu ac adamdan.

Günəş budağında çiçək toxuya,
Əl atıb gülündən öpələr sənin.
Dadın çıxarasan bu azadlığın,
Bu dağlar, dərələr, təpələr sənin.

Adam bu payızda öl, İlahi,
Üstünü xəzəllə torpaqlayalar.
Vaxt gələ, yerində ağaclar bitə,
Sonra budaq-budaq yarpaqlayalar.

***

Gecə yenə qaşqabağını töküüb durub,
Kim bilir, nə acığı var dünyaya.
Buludlar bir tərəfdə bardaş qurub oturub.
Göy üzünə yenə qarqara çadrasını örtüb.
Ulduzlar qorxusundan qaçıb gizlənilib
qayanın arxasında.
Külək qudurub,
Durub ulayır gecənin başı üstündə ac
yalquzaqtək.
Torpaq bir qat qabıqdan,

Ağaclar yarpaqdan çıxır.
Dəniz yaxasını açıb qaçır sahilə,
Sahil qalır dənizin altında
dalğa-dalğa, ləpə-ləpə.
Bir şair tənhalığın acığını
varaqdan çıxır.
Təzə şeirdən köhnə yaralar boylanır,
Hamısının üstü açıq.
“Bircə səhər açılıydı” –
deməyə də adamın dili gəlmir.
Qaranlığın dibindən bapbalaca
ışığı süzülür alayarımcıq...
Nağıl kimi...

***

Bu gün həsrət yağır yağış yerinə,
Ayrılıq tökülür göydən, İlahi.
Ayrılıq tökülür bu dar otaqdan,
Həyətdən, bacadan, öydən, İlahi.

Pəncərə-pəncərə darıxır yuvam,
Döşəmə-döşəmə, tavan-tavan lap.
Həsrətə açılır, bağlanır qapım,
Unutmaq da əzab, sevmək də əzab.

Bu şəhər, bu küçə, bu külək, bu qar,
Bu səki, bu dalan, ləpir darıxır.
Elə bil buludlar göz yaşlarını
Hicranın üstünə səpir, darıxır.

Gözümün içinə baxır ayrılıq,
Divar ayrılıqdı, daş ayrılıqdı.
Bahara ayrılıq sözü yaraşmır,
Təpədən-dırnağa qış ayrılıqdı.

Bu gün həsrət yağır yağış yerinə,
Ayrılıq tökülür göydən, İlahi.
Ayrılıq tökülür bu dar otaqdan,
Həyətdən, bacadan, öydən, İlahi.

SEVGİDİ

Sevirəm qayanı, sevirəm daşı,
Cıdırı sevirəm, yolu sevirəm.
Sevirəm baharı, sevirəm qışı,
Çiçəyi sevirəm, kolu sevirəm.

Bağı ağac-ağac sığallayıram,
Sevirəm ağacı mən yarpaq-yarpaq.
Sevgiylə baxıram ota, çayıra,
Neyləyim, əlimdən bu gəlir ancaq.

Ruhum məhəbbətədi, qanım məhəbbət.
Gerçəyim sevgidi, xəyalım sevgi.
Nəyimə gərəkdi bu şan, bu şöhrət,
Sevib-sevilməkdi elə mənimki.

Məni məhəbbətlə doğubdu anam,
Xəmirim sevgidən, mayam sevgidən.
Mən eşq vurğunuyam, sevgi acıyam,
Çətin bu dünyada doyam sevgidən.

***

Bambaşqa vüsaldı bu,
Bambaşqa görüş.
Ayrılığı özündən qabaq gəlib, deyəsən,
Təpə-dırnaq həsrət qoxuyur üst-başımız,
Yarıoyaq, yarısərxoş
Dolanırıq gecənin başına dəlisayaq
Sən və Mən!
Bir az küskünük, bir az qorxaq.
Addımlayırıq səhərə sarı ağır-ağır,
Yox, yox, yerimirik,
Elə ayaqlarımızı sürüyürük arxamızca.
Qaranlıq gözümüzün içində yol gedir,
Fikirlərimiz gecəyə dağılır,
Üstünü ot basır.
Danışsın, Dodaqların havanı ölçür,
Səsini udur gecə,
Heç nə eşitmirəm,
Sözlər havada uçur.
Üzünü görmürəm,
Ürəyinin pıçılığını eşidirəm, sadəcə.

Əllərim özümdən aralı yeriyir,
İtirirəm yolun ağını,
Gecə yavaş-yavaş, asta-asta əriyir.
...Birdən kimsə güllə atır üzə ala-torana,
Diksinib oyanıram
bu yarivüsal, yarihəsrət yuxudan,
Bilmirəm qaranlıqla işığın ortasında
kimdi yuxumu qorxudan?

***

Min ildi vaxt aldadıram,
Min ildi təkəm içimdə.
Bir quyu da tapammıram,
Bu sirri təkəm içimdən.

Sürünürəm haqqa sarı,
Gedirəm, çata bilmirəm.
Dilim ağzımda göynəyir,
Sözümdən tuta bilmirəm.

Boğuluram tənhalıqda,
Mənim özümdən uzaqdı.
Dərdimi deyə bilmirəm,
Tanrı səsindən uzaqdı.

Bircə Allah bilir ki, mən
Bu təklidən nə çəkmişəm.
Bu ağrıyla, bu acıyla
Bilmirəm kimə çəkmişəm.

Daş da çəkməz mən çəkəni,
Nə çox imiş gücüm, Allah.
Özümdən çoxdan keçmişəm,
Qoyma Səndən keçim, Allah.

Min ildi vaxt aldadıram,
Min ildi təkəm içimdə.
Bir quyu da tapammıram,
Bu sirri təkəm içimdən.

***

Dağın vüqarı zirvədi,
Zirvə qarın təşnəsidi.
Bahar çiçəyə sevdalı,
Payız xəzəl xəstəsidi.

Torpaq səmaya əl açır,
Dalğalar sahilə qaçır,
Arzular sözlə dil açır,
Söz Tanrının töhfəsidi.

Günəş səhərin yarıdı,
Ay gecənin hilalıdı,
Həsrət vüsalla yarıdı,
Eşq ürəyin naləsidi.

Yayınkı oddu, ocaqdı,
Qışınkı buzdu, sazaqdı,
Gənclik gedəri qonaqdı,
Dən saçların tənəsidi.

Dağın vüqarı zirvədi,
Zirvə qarın təşnəsidi.
Bahar çiçəyə sevdalı,
Payız xəzəl xəstəsidi.

BU GÜN...

Bu gün dilim susub, gözüm danışıb,
Bu gün göz günüdü, baxış günüdü.
Bu gün dən atmışam göyərçinlərə,
Bu gün sülh günüdü, barış günüdü.

Bu gün unutmuşam umu-küsünü,
Bu gün arınmışam günahlarımdan.
Bu gün üz tutmuşam sözümə sarı,
Bu gün asılmışam barmaqlarımdan.

Bu gün dönməmişəm tənhalığıma,
Bu gün qaçmamışam təkliyə nəşə.
Bu gün biradamlıq səadətım var,
Tikib geyinəcəm, əynimə gəlsə.

Bu gün sabahıma körpü atmışam,
Sabah nə olacaq, onu bilmirəm.
Hələ ki bu günçün nağıl yazıram,
Nə ilə bitəcək sonu, bilmirəm.

OCAQ

Bəlkə də, bu yanan sonuncu oddu,
Bəlkə də, sonuncu közdü alışan.
Bəlkə də, sonuncu duadı elə,
Bəlkə də, sonuncu dözdü alışan.

Odlana-odlana dillənir ocaq,
Dumana, tüstüyə batıb alışır.
Bəlkə də, ümidli səssiz-səmirsiz,
Özünü tonqala atıb alışır.

Ağrısın, acısın çəkir içinə,
Alışa-alışa küllənir ocaq.
Başının üstündə külək oynayır,
Küləyin altında yellənir ocaq.

Hamı halallaşır bu ocaq ilə,
Ürək günahını soyunur bu gün.
Bu gecə sonuncu qış gecəsidə,
Dünya yaz donunu geyinir bu gün.

Bu ocaq hamının pənah yeridi,
Bu ocaq sönməsin gərək bu gecə.
Bu gecə açıqdı Göyün qapısı,
Tanrı qonağıyıq, demək, bu gecə.

***

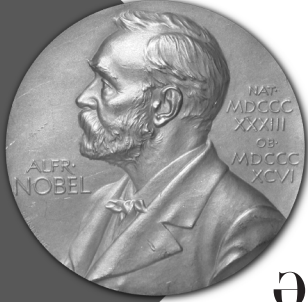
Nə yaman ağlayır buludlar bu gün,
Saçlarını yağışdı, yanağım yağış.
Mən kirpik çaldıqca səssiz-səmirsiz
Döyür pəncərəmi qonağım yağış.

Tökür hikkəsini qara buludlar,
Ocağa ağlayır, külə ağlayır.
Göylərin qəribə darıxmağı var,
Demək, buludlar da belə ağlayır.

Kimin ürəyindən su içib axı,
Kimin göz yaşdı, görən, bu yağış?
Gözümü açmağa macalım yoxdu,
Qoymur nəfəsimi dərəm bu yağış.

Buludlar ağlayır, torpaq dirçəlir,
Min həsrət cücərir hər daşın altda.
Bir bahar yol gedir payıza sarı,
Bir payız islanır yağışın altda.

İNGİLİS ƏDƏBİYYATININ AMERİKALI NÜMAYƏNDƏSİ

İlham **ABBASOV**

1923-cü ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı, ingilisdilli irlənd şairi Uilyam Yeytsin. Vəfatından sonra bu sənətkarı bütün dünyada ingilis dilində yazan şairlərin ən yaxşısı sayırdılar. Bu iki görkəmli şairi birləşdirən əsas cəhət onların hər ikisinin bədii yaradıcılığının ilk növbədə lirik poeziya əsasında formalaşması idi. O bu günə qədər də dünyada ən çox çap olunan və ən çox oxunan şairlərdən biridir. Şeirləri dünyanın, demək olar, bütün mədəni xalqlarının dillərinə tərcümə olunub. Söhbət 1948-ci ildə “müasir poeziyanı dəyərli novatorluqla zənginləşdirdiyinə görə” ədəbiyyat üzrə 43-cü Nobel mükafatına layiq görülmüş ingilis şairi Tomas Eliotdan gedir. Mükafata namizədliyi müzakirə olunanda İsveç Akademiyasının üzvü Andres Esterlinq onun yaradıcılığını xarakterizə edərək demişdi: “Tomas Eliotun şeirləri insanların yaddaşına almaz itiliyi və sərtliyi ilə həkk olunur”. Özü isə mükafata layiq görülməsinə belə reaksiya vermişdi: “Mən şairlərə Nobel mükafatı verilməsini poeziyanın ümumbəşəri dəyərinin daha bir təsdiqi hesab

edirəm. Mənə verilən mükafatı şəxsi xidmətlərimin qiymətləndirilməsindən daha çox, poeziyanın əhəmiyyətinin rəmzi etirafı kimi qəbul edirəm”.

Onun mükafata layiq görülməsi haqqında Nobel Komitəsinin qərarında ingilis şairi kimi göstərsə də, Tomas Sternz Eliot 1888-ci il sentyabrın 28-də Amerika Birləşmiş Ştatlarının Missuri ştatının Sent-Luis şəhərində zəngin sənayeçi ailəsində dünyaya gəlmişdi. Atası Henri sahibkar, anası Şarlotta yazıçı idi. Görkəmli adamların bədii bioqrafiyalarının müəllifi kimi tanınmışdı. Tomas yeddi uşaqly ailənin sonbeşiyi idi.

T.Eliot mükəmməl təhsil almış, Harvard Universitetini magistr diplomu ilə bitirmişdi. Yeniyetməlik çağlarından bədii yaradıcılığa meyil salan gələcək şair qədim Şərq mədəniyyətinə maraq göstərərək ilk şeirlərini böyük fars şairi Ömər Xəyyamın rübailərini təqlid edərək yazmışdı. Həmin qələm təcrübələrini 1909-1910-cu illərdə Harvardda nəşr olunan “Harvard vəkili” jurnalında dərc etdirdikdən sonra təhsilini davam etdirmək üçün Avropaya gedən Tomas

1910-1911-ci illərdə Fransada Sorbonna Universitetində fəlsəfə ixtisası üzrə təhsil alır, o cümlədən 1927-ci ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı, görkəmli Fransa filosofu Anri Berqsonun mühazirələrini dinləyir, fransız dili və ədəbiyyatı üzrə məşğələlərə gedir. Ədəbiyyata gəldiyi ilk dövrdə o zaman Avropada aparıcı rol oynayan simvolizm ədəbi cərəyanı və simvolist yazıçıların yaradıcılığı ilə maraqlanır.

Lap erkən yaşlarında dünyanın ən nüfuzlu universitetlərindən ikisinin diplomunu qazanan və dərin biliklərə yiyələnən gənc yazıçı ABŞ-yə qayıtdıqdan sonra poetik yaradıcılıqla paralel, elmi araşdırmalarla da məşğul olur. Onun tədqiqat işləri ədəbi yaradıcılığın fəlsəfi problemlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdu. İlk olaraq görkəmli ingilis filosofu Frensis Bredli haqqında dissertasiya üzərində işləyir.

Həmin illərdə T.Eliot qədim Şərq mədəniyyətinə marağını davam etdirərək qədim hind – sanskrit dilini və ədəbiyyatını öyrənməyə cəhd edir, həmçinin buddizmlə ciddi şəkildə maraqlanır. Elmi tədqiqatlarına görə Harvard Universitetindən aldığı təqaüdü Almaniya elmi dairələrində bu ölkənin klassik fəlsəfəsini (Kant, Hegel, Şelling, Feyerbax, Nitsşe) əsaslı şəkildə öyrənməyə sərf edir. Onu Harvard Universitetində professor kürsüsünə dəvət etsələr də, poetik yaradıcılıq yolunu davam etdirməyə üstünlük verərək, bu yüksək etimaddan imtina edir. 1915-ci ildə universitetin nəşriyyatında ilk şeir kitabını nəşr etdirir. Bir neçə il burada nəşr olunan ədəbi jurnalın baş redaktorunun müavini vəzifəsində çalışır. Əsasən ümitsizlik və ruh düşkünlüyü ovqatına köklənən lirik şeirlərini müxtəlif ədəbi nəşrlərdə dərc etdirərək bir şair kimi tanınmağa başlayır. Onu ilk dəfə məşhurlaşdıran “Alfred Pruforkun məhəbbət nəğməsi” (1917) poemasında

gənc şairin bədii istedadının tam mənada üzə çıxması oldu. Mütəxəssislər bu əsəri XX əsr Amerika poeziyasının başlanğıc nöqtəsi sayırlar.

Maraqlıdır ki, ədəbi tənqiddə həmişə ingilisdilli poeziyanın klassiki olaraq dəyərləndirilən şairin əsərlərinin ingilis ədəbiyyatında nə kimi yer tutduğuna heç zaman bu cüt konkret qiymət verilməyib. O, Birinci Dünya müharibəsi başlayandan İngiltərəyə köçür və ömrünün qalan hissəsini bu ölkədə yaşayır. T.Eliotun əcdadları XVII əsrdə İngiltərədən Amerikaya köçmüşdülər. Şair ABŞ-də doğulduğu, böyüdüüyü, təhsil aldığı üçün özünü amerikalı sayırdı. Amma xarakterinə, mental xüsusiyyətlərinə, həyat və düşüncə tərzinə görə T.Eliot amerikan yox, məhz ingilis idi. Hələ tələbəlik illərindən yoldaşları onun ləhcəsindən və vətəndaşlığından başqa hər şeydə amerikan yox, məhz ingilis olduğunu vurğulayırdılar. Və bu mənada, onun lap əvvəldən ingilis şairi kimi ad çıxarması da anlaşılan idi. Buna görə də şairin yetkinlik çağında – 39 yaşında ABŞ vətəndaşlığı ilə yanaşı, Britaniya vətəndaşlığını da qəbul etmək fikrinə düşməsi onu yaxşı tanıyanlardan heç kəsi təəccübləndirmədi. 1927-ci ildə əksər amerikalılar kimi doğuluşdan xristianlığın protestant məzhəbinə mənsub olan T.Eliot İngiltərə üçün daha səciyyəvi sayılan anqlıkan təriqətinin qaydalarına uyğun olaraq, xaç suyuna çəkilmə mərasimini yenidən keçir və yeni məzhəbi ilə Britaniya təbəəliyini qəbul edir. Həyatında baş vermiş bu mühüm hadisələr barədə düşüncələr şairin 1930-cu ildə yazdığı “Küllük içində” poemasında öz əksini tapır.

Bədii yaradıcılığında əsas diqqəti, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, insanın keçirdiyi mənəvi böhran və mənəvi dəyərlərin itirilməsi mövzusunda həsr olunmuş lirik poeziyaya verən şair 30-cu

illərdən başlayaraq qələmini dramaturgiyada da sınağa başlayır. Onun dram əsərləri sırasında ilk teatr uğuru qazanan dini mövzuda yazdığı “Kilsədə qətl” (1934) pyesi ABŞ və Avropanın bir çox nüfuzlu teatrlarında tamaşaya qoyulur. Bundan sonra qələmə aldığı “Ailənin birləşməsi” (1939), “Axşam kokteyli” (1950), “Şəxsi katib” (1954), “Yaşlı dövlət xadimi” (1954) pyeslərini oxucu və tamaşaçılar rəğbətlə qarşılaslar da, bu əsərlər birinci pyes qədər yüksək qiymət qazana bilmir.

Epik növdə yazdığı poetik əsərlərin sırasını “Bəhrəsiz torpaq” (1922) poeması ilə qoyan T.Eliot 40-cı illərdə poeziya yaradıcılığını əsasən bu janrda yazılmış əsərlərlə davam etdirir. Ədəbi tənqidin mükəmməl əsər kimi qiymətləndirdiyi “İst Koker” (1940), “Byorn Norton” (1941), “Balaca Ciddinq” (1942), “Dörd kvartet” (1943) və s. poemalarının hər biri müəllifin insan mənəviyyəti və zaman haqqında düşüncələrini əks etdirir. Xüsusən “Dörd kvartet” poemasını vurğulamaq lazımdır. Bu əsərin çapından sonra T.Eliot ən nüfuzlu ingilisdilli şair kimi məşhurlaşır və onun şeirlərini çağdaş modernist poeziyanın ən yaxşı nümunələri kimi qiymətləndirirlər.

T.Eliot 1915-ci ildə Viven Heyvud adlı balerina qadınla ailə qurur, lakin tezliklə ruhi xəstəlikdən əziyyət çəkdiyi məlum olan xanım ömrünün qalan hissəsini psixiatrik xəstəxanada keçirməli olur.

T.Eliot 1922-ci ildə özünün ən dəyərli poetik əsərini – “Bəhrəsiz torpaq” poemasını nəşr etdirir. Bu əsərdə o, mənəvi dəyərlərdən uzaqlaşmış müasir gəncliyi “itirilmiş nəsil” adlandırır. Maraqlıdır ki, ötən onilliklər ərzində dünyanın müxtəlif yerlərində, müxtəlif xalqların mədəniyyətində (o cümlədən bizdə) gənc nəsil haqqında bu ifadəni dönə-dönə işlədiblər. 1925-ci ildə şair özünün ən məşhur

əsərlərindən biri olan və “ingilisdilli poeziyanın ən dəyərli nümunəsi” adlandırılan “İçiboş adamlar” şeirini yazır və burada həmin mövzunu uğurla davam etdirir.

T.Eliot 1925-ci ildən başlayaraq 1965-ci ilə (ömrünün sonuna) qədər bütün Avropada tanınan “Faber and Faber” nəşriyyatında redaktor vəzifəsində çalışmış, sonralar isə onun direktoru olmuşdu.

Peşəkar yaradıcılıq yolu 1905-1965-ci illəri əhatə edən T.Eliot bütün dünyada şair, dramaturq, novellaçı, esseist, ssenariçi, jurnalist kimi tanınsa da, poeziya ilə yanaşı, əsas yaradıcılıq fəaliyyəti ədəbi tənqidlə bağlı idi. O, görkəmli tənqidçi kimi nüfuz qazanmışdı. 1910-cu ildə ədəbi-tənqidi esselərindən ibarət “Müqəddəs meşə” adlı ilk elmi kitabı nəşr olunur. Bu kitabda o, ingilisdilli çağdaş poeziyanın Con Donn, Endrü Marvell, Con Vebster kimi nümayəndələrinin yaradıcılığını xüsusilə yüksək qiymətləndirir.

Ümumiyyətlə, T.Eliotun ədəbi-tənqidi yaradıcılığına aid olan məqalələr onun nəzəri-estetik görüşlərindən daha çox Avropa ədəbiyyatının müxtəlif dövrlərinə və cərəyanlarına mənsub olan sənətkarların yaradıcılığının praktik cəhətlərini əhatə edirdi. Bu, onunla bağlı idi ki, müəllif özü nəzəriyyəçi olmaqdan daha əvvəl ilk növbədə şair idi. Və bu əsərlər bir sənətkar və mütəfəkkir kimi onun ədəbi kredosunu bədii əsərləri qədər geniş və dərinə əks etdirə bilmirdi. Bununla belə, onun elmi-tənqidi yaradıcılığı qaldırılan məsələlərin səciyyəsinə və həlli yollarına görə məntiqi və estetik baxımdan bir sistem şəklində dəyərləndirilməlidir. Ədəbi tənqidin bu yeni cərəyanını İngiltərədə “Kembric məktəbi”, Amerikada isə “yeni tənqid” adlandırırdılar.

Bu sistemi xarakterizə edərkən onun banisi T.Eliotun bir ədəbiyyatşünas olaraq ilk əvvəl dövrünün yaradıcılıq tərzində nəzəri və praktik cəhətdən aparıcı rol oynayan formalist inikas üsullarına qarşı çıxdığını, çağdaş yaradıcılıq prosesində klassik ədəbiyyatdan gələn ifadə üsullarının kor-koranə təkrarlanmasını qəbul etmədiyini, yeni, modernist ifadə tərzinin tərəfdarı olduğunu vurğulamaq lazım gəlir. Bu yanaşma ilk növbədə onun bir şair kimi düşüncə azadlığı və yaradıcılıq sərbəstliyinə üstünlük verməsi, ehkamçılıqdan uzaq olmağa çalışması ilə izah edilə bilər.

Müasir poeziya barədə fikirlərini ifadə edərkən T.Eliot onun klassik poeziyadan daha yüksək məziyyətlərə malik olduğunu vurğulayır. Çünki klassik poeziya insanın duyğu və düşüncələrini bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə əks etdirir. O, lirik poeziyada subyektivizmi etalon səviyyəsinə qaldırmağın, obyektiv gerçəkliyin inikasından qaçmağın əleyhinə idi. Onun fikrinə görə, şeirdə duyğuların əks etdirilməsi düşüncələrin ifadə olunması ilə obyektiv tarazlıq şəklində verilməlidir.

Ancaq onun nəzəri görüşləri ilk baxışda görünə biləcəyi qədər də birmənalı

deyildi. Bu prinsiplərlə hətta onun öz bədii yaradıcılığına yanaşdıqda belə, cavabı aydın olmayan suallar meydana çıxır. Çünki onun nəzəri-estetik baxışları donuq ehkamlardan uzaq, daim hərəkətdə və inkişafda olan mühakimələr şəklində mövcud idi. Onları canlı ədəbiyyata tətbiq edəndə bu amilləri mütləq nəzərə almaq lazımdır.

O, poeziyanı həm onu yalnız estetik material kimi, götürənlərdən, həm də bədii düşüncəni formal məntiq nümunəsi kimi qəbul edənlərdən qoruyurdu. Onun mövqeyi böyük fransız yazıçısı Qustav Floberin Avropa ədəbiyyatşünaslığında sənətə yanaşma etalonu kimi qəbul edilən fikrinə əsaslanırdı: “Yazıçı əsəri öz duyğularının təzahürü nümunəsinə çevirməməlidir. Müəllif yaratdığı əsərdə özünü Allahın Özünü yaratdığı dünyada əks etdirdiyi kimi ifadə etməlidir”.

İndi incəsənətə bu cür baxış ümumi qəbul edilmiş yanaşma normasıdır. Lakin o zaman bu yanaşma tərzinə görə T.Eliot yaradıcılığı maarifləndirmə və tərbiyə vasitəsi saydığı üçün öz ünvanına sənəti fəlsəfə, yaxud din kimi qiymətləndirənlərin dilindən daim qınaq sözləri, ittihamlar eşitməli olurdu. Opponentləri onun incəsənətdə irəli sürdüyü “fərdisizləşdirmə” prinsipini yanlış olaraq “şəxsiyyətsizləşdirmə” tələbi kimi qələmə verərək inkar edirdilər. Şeir müəllifin düşüncə prosesindən asılı olmadan “öz-özünə yarandığını”, “mistik vəhy kimi gəldiyini” iddia edənlər T.Eliotun poeziyadan tələb etdiyi duyğu ilə düşüncənin vəhdəti, harmoniyası prinsipini sona qədər anlaya, dərk edə bilmirdilər.

Nəhayətdə T.Eliot bu barədə düşüncələrini “Poeziyanın və tənqidin vəzifələri” kitabında şərh etməli oldu. Şair bu traktatda göstərirdi ki, duyğu və düşüncənin xaotik “sintez”indən incəsə-

nət üçün xilasedici rol oynayan harmonik nizam meydana gələ bilməz. O hesab edirdi ki, poeziya insanın real dünyanı qavramasına hiss olunacaq qədər təsir göstərir. Poeziya bu funksiyanı yalnız insanın düşüncə tərzinin spesifik (obrazlı) bir forması olaraq yerinə yetirə bilər. T.Eliotu dəfələrlə klassik poeziyanı qəbul etməməkdə günahlandıraraq ədəbi ənənələri dəyərləndirməməkdə, onların canlı inkişafını görməməkdə ittiham etmişdilər. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, həmin dövrdə Avropa ədəbiyyatı və estetikasında biz başa düşən mənada ənənə anlayışı, ümumiyyətlə, mövcud deyildi. Müasir poeziyanın dəyərləndirilməsi zamanı heç kim Avropa şeir sənətinin Homer, Vergili, Dante, Şekspir, Höte kimi klassik nümayəndələrini, onların bədii və estetik irsini yada salmır, müqayisələr aparmırdı.

Bunu ilk dəfə edən məhz T.Eliot olmuşdu. O da klassik irsi ideallaşdırmadan, apardığı müqayisələrdə yeni-modernist ədəbiyyatın xeyrinə nəticələr çıxararaq fikir bildirmiş, ötən günlərin ideyaları ilə yaşayan klassik ədəbiyyatdan fərqli olaraq, çağdaş poeziyanı canlı, yaşayan, zamanın çağırışlarına cavab verən bir hadisə kimi qiymətləndirmişdi. Eləcə də onun yaradıcılığı – şeirləri, pyesləri və tənqidi məqalələri müasir dünya ədəbiyyatına çox güclü təsir göstərmişdir. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, Nobel mükafatına layiq görülmüş yazıçıların çoxundan fərqli olaraq, T.Eliotun yaradıcılığı Azərbaycanda diqqəti daha çox cəlb etmiş, nəşr və tədqiq olunmuşdur. Əvvəlki onilliklərdə olmasa da, müstəqillik dövründə onun ayrı-ayrı lirik şeirləri müxtəlif şairlərin tərcüməsində Azərbaycan mətbuatında dərc edilmiş, “Seçilmiş əsərləri” kitabı ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatları seriyasından 2011-ci ildə

Bakıda nəşr olunmuşdur. Kitabın tərcüməçisi, eyni zamanda tərtibçi və ön sözün müəllifi dosent Vahid Ərəbovdur. Ölkəmizdə T.Eliotun elmi-nəzəri yaradıcılığının tədqiqatçılarından biri istedadlı şair Qismət Rüstəmovdur. O, 2020-ci ilin 12 iyulunda “kulis.az” saytında T.Eliotun tənqidçi görüşlərini əks etdirən “Tənqidin sərhədləri” məqaləsini dərc etdirmişdir. Həmin məqalədən Nobel mükafatçısının tənqidçi konsepsiyasını anlamaq üçün gərəkli olan kiçik bir parçanı oxucuların diqqətinə çatdırmaq istərdik: “Hər nəslin öz ədəbi tənqidi formalaşmalıdır; çünki hər yeni nəsil sənətə öz meyarları, öz sənət tələbləriylə birgə gəlir və mədəniyyətin içində sənətə verdiyi əhəmiyyəti bunlara görə müəyyənləşdirir. Bu hökmü verəndə, əminəm ki, zövqdə və dəbdə olan dəyişikliklərdən daha artığına eyham vurmaq istəyirdim: ən azı bunu nəzərdə tuturdum ki, keçmişin şedevrlərini öz perspektivi içində dəyərləndirən hər yeni nəslin davranışları sələflərindən tamam fərqli təsirlər altında formalaşır”. Qismət T.Eliotun yaradıcılığı üzərində çalışmalarını davam etdirərək 2021-ci il yanvarın 20-də “kultur.az” saytında Nobel mükafatçısına həsr etdiyi “T.Eliotun poetikası” adlı araşdırmasını dərc etdirmişdir.

Azərbaycan filologiyasında T.Eliotun yaradıcılığı ilə bağlı daha ciddi, akademik səciyyəli tədqiqat əsərlərinə də təsadüf etmək mümkündür. 2015-ci ildə Raisa Əlizadə magistr elmi dərəcəsi almaq üçün “Tomas Eliotun poeziyasında mifologizmlər” mövzusunda; 2021-ci ildə isə Nurlana Axundova fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün “Tomas Eliotun poemalarının poetik xüsusiyyətləri” mövzusunda dissertasiyalar müdafiə etmişlər.

Bunlardan əlavə, professor Asif Hacılı “Yeni tənqid hərəkəti və Tomas

Eliot” adlı tədqiqatında; professor Vaqif Sultanlı isə “Azərbaycan ədəbi tənqidi” kitabının “Yazıçı tənqidi” bölümündə T.Eliotun tənqidçilik fəaliyyətini nümunəvi örnək kimi götürərək ədəbi tənqid tarixindəki rolunu yüksək qiymətləndirmişlər.

Nəşr və oxunma sayına görə dünya miqyasında rekordçu olsa da, T.Eliot elitar şair idi, onun şeirləri heç zaman ümumi oxucu kütləsi arasında geniş populyarlıq qazanmamış, həmişə yüksək zövqlü poeziya xiridarlarının maraq dairəsində olmuşdu. Onun yardıcılığı hələ sağlığında yaşadığı ölkələrdə və Avropanın digər dövlətlərində yüksək qiymətləndirilmiş, nüfuzlu mükafatlarla təltif olunmuşdu. O, dünyanın çox prestijli 16 universitetinin fəxri doktoru seçilmiş, Nobel mükafatından əlavə, İngiltərə və Fransa'nın ali dövlət mükafatlarına, Almaniyanın ədəbiyyat üzrə ən nüfuzlu ödüli sayılan Höte mükafatına layiq görülmüşdü.

T.Eliot 1957-ci ildə 68 yaşında ikən ikinci dəfə ailə qurmuşdu. 1965-ci il yanvarın 4-də Londonda beyninə qan sızmasından vəfat etmiş, öz vəsiyyətinə uyğun olaraq, əcdadlarının vətəninə – İngiltərənin Somerset əyalətinin Koker kəndində dəfn olunmuşdur.

Vəfatından sonra, demək olar ki, Nobel mükafatçılarından fərqli olaraq, bütün dünyada diqqət mərkəzində və hörmətlə tərcümə və nəşr 1993-cü ildən başlayaraq ildə təsis etdiyi “Poetik kitablar nəşr olunan ən yaxşı şeir Böyük Britaniyanın əsas ədəbi Eliot adına beynəlxalq

tamam unudulan bir çox onun əsərləri bu gün də saxlanılır, böyük sevgi olunur, tədqiq edilir. şairin özünün 1953-cü cəmiyyəti” hər il yeni kitabının müəllifini ödüli sayılan Tomas mükafatla təltif edir.

Tomas Eliotun

aforizmlərindən seçmələr

– Yanız çox uzağa getməyi bacaran adamlar nəyə qadir olduqlarını bilirlər.

– Həmişə qara gözlük taxan adamlar dünyanın nə vaxtsa işıqlı olacağını gözləyə bilməzlər.

– Çox yerlər gəzəndən sonra öz evinə qayıdanda sanki onu ilk dəfə görürsən.

– Öz əlyazması üzərində işləyən müəllif yazıçıdan çox tənqidçiyə bənzəyir, çünki onun gördüyü işlərin hamısı tənqidçi işidir.

– Bilmirəm, tamam ziyansız kitablar varmı, amma bilirəm, o qədər təsirsiz kitablar var ki, heç bir ziyan vura bilməzlər.

– Çox zaman ümitsizlik saydığımız vəziyyət həyata keçməyən arzular üçün məyusluq hissəsidir.

– Ədəbi yaradıcılığı dayanan xalqın düşüncəsi də dayanır.

– Xalqı məhv etmədən dili məhv etmək olmaz.

– Ehtiyacı olanda dost tapan adam xoşbəxt adamdır.

– Yaxşı şairin pis şairdən fərqi odur ki, onun şeirlərində şəxsiyyətinin möhürü var.

– Gənc şairlər kimisə təqlid etməklə, yetkinlər isə plagiatla məşğul olurlar.

– Böyük poeziya eyni zamanda həm sənət, həm də əyləncədir.

– Əsl poeziya anlamaq üçün deyil, duymaq üçündür.

– Şairin vəzifəsi yeni duyğular yaratmaq deyil, köhnələrə yeni məna verməkdir.

– Yazıçılar iki cür olur – uğurlular oxucu ilə danışıq, uğursuzlar özü ilə.

– Bir-birimizin həyatını asanlaşdırmırıqsa, niyə yaşayırıq?

– Demokratiya şəraitində şəxsiyyət olmaq daha çətindir.

– Poeziyanın məqsədi şairin öz qəlbindəki duyğuları oxucunun qəlbində oyatması deyilsə, bəs nədir?!

– Poeziya sairin damarlarında axan qanın mürəkkəbə çevrilməsidir.

– Ənənələri irsən almaq olmaz, onları qazanmaq lazımdır.

– Danışmaq düşünməyə kömək edir.

– Kişilər unudduqlarının, qadınlar xatırladıqlarının hesabına yaşayırlar.

– Bilik qazanmaq xatirinə müdrikliyimizi, məlumat qazanmaq xatirinə biliyimizi itiririk.

– Naşirlərin çoxu uğursuz yazıçılardır, elə yazıçıların da çoxu elədir.

– Müasir sivilizasiyada şair olmaq əvvəlkilərdən çətindir.

– Əsl ədəbi əsərin yaranması müəlliflə qəhrəmanın şəxsiyyətinin qovuşması hesabına mümkündür.

– Radio elə bir əyləncə vasitəsidir ki, milyonlarla insanı birləşdirərək onların tənha qalmalarına imkan yaradır.

– Poeziya dilin yalnız dəyişməsinə deyil, həm də dəyişməməsinə xidmət etməlidir.

Şeir vaxtı

Pərviz QURBANLI

***

Bu evin qapısı daha döyülmür,
Divarlar həsrətdir insan səsinə.
Xaraba qalmış da elə soyuqdur,
Əllərim qızıqsmır öz nəfəsimə.

Pəncərə önündə solan çiçəklər
Hələ də unutmur xatirələri.
Yalvarır hər səhər doğan günəşə
Qaranlıq otağın pəncərələri.

Bir taxtabiti də yeyir divanı,
Niyyəti taxtımdan salmaqdı məni.
Nə qədər qərribə olsa da belə,
Evimdə yaşayır evin düşməni.

Sonra bir taqqıltı yayılır evə,
Özün yerə atır anamın şekli.
İntihar etdimi, görəsən, yoxsa
Mənə xatırlatdı öldüyü ili?

Nəhayət, qapımız döyüldü, Allah,
Mən dəli olardım yoxlamasaydın.
Qoşulub əcələ gələrdim, vallah,
Bir şəkil dalımca ağlamasaydı.

***

Həyat qaldığı yerdən
Gedərdi öz tonunda.
Yuxudan oyanaydın,
Qış səhəri fonunda.
Sonra nəsə baş verə
Özündən də xəbərsiz,
Telefona tələsəydin.
Dünən zəng eləsəydin...

Ürkək, sakit səs ilə,
İnan, mənə bəs eylər
Şikayətlər, gileylər.
Üstümə qışqıraydın,
Sözlərimi kəsəydin.
Dünən zəng eləsəydin...

Və sükuta qərq olub
Sakitcə dayanaydıq.
Yenə əvvəlki kimi,
Bir-birə yubanaydıq.
Axırda ağlayaraq
Darıxmışam desəydin.
Dünən zəng eləsəydin,
Telefonu açardım.

***

İndi gözlərim danışır,
Dilimin susduğu yerdir.
Qəribə-zad da deyil,
Hamının bildiyi yerdir.

Ayağım torpağı sıgallayır,
Ölülərin nəvaziş saatıdır.
Əcəli narahat etmə!
Onun iş saatıdır.

Artıq qulaqlarıma inanıram.
Onlar da dil açıb danışır.
Əllərim yaman qaçır,
Günahımla yarışır.

Kimin alın yazısı
Dodaqlarımda qalıb?
Hardan tapım mən səni,
İndi halallıq alım?..

Daha gecdi, əzizim,
Bayaq dediyim kimi,
Hamının bildiyi yerdir.
Gordan harayçı gəldi,
Şairin öldüyü yerdir.

***

İndi şəhər tozlarını qaldıran
Xəfifcə bir meh də əsir küçədə.
Ümidləri tozdan betər sovrulan
Bir anasız yetim gəzir küçədə.

Saçları da üz-gözüne tökülən
Bir dilənçi qarı açır əllərin.
Yarı alqış, yarıqarğış ömürdən
Yavaş-yavaş yola salır günlərin.

Bir taksofon dəstəyindən qız səsi
Uzandıqca uzanırdı sonacan.
Bir az sevinc, bir az qorxu, həyacan:
Eşidirəm, alo, alo, hardasan?

Bir yeşikdən zibil yığan adamlar
Gözləri kor pişikləri qovurdu.
Xatirəsi yada düşən qocalar
Kövrəlirdi, gözlərini ovurdu.

Bu Bakı şəhəri, bu dərd küçəsi,
Biz də bu şəhərin qonaqlarıyıq.
Bağışla, ay Bakı, sevmədik səni,
Biz ayrı şəhərin uşaqlarıyıq.

***

Bilirsən, çox çətindir.
Tənhalığın ötəsidir,
Dərdlərin ən yekəsidir,
Uşaqlığın son gecəsidir
Sənsizlik

Çox asandır.
Stokholm sindromu kimidir.
Düşməninə vurulmaqdır,
Göz yaşında durulmaqdır,
Hamı kimi yorulmaqdır
Sənsizlik.

Soyqırımıdır.
Genosidə tuş gəlməkdir,
Sümük olub dirilməkdir,
Abort olub ölməkdir
Sənsizlik.

Daxili repressiyadır.
Haqq deyib güllələnməkdir,
Allahdan gün dilənməkdir,
Ölkə-ölkə silkələnməkdir
Sənsizlik.

Müharibədir.
Qan iyidir, qan gölüdür,
Hə, yaşayan bir ölüdür,
Bu dünyanın müşkülüdür
Sənsizlik.

Bilirsən, çox çətindir.
Tənhalığın ötəsidir,
Dərdlərin ən yekəsidir,
Uşaqlığın son gecəsidir
Sənsizlik.

***

Bir addımlıq yolum qalıb,
Neçə ildi çatmaq olmur.
Ayaqlarım qərrarsızdır,
Son addımı atmaq olmur.

Daş heykələ dönüb qalan
Bir daş ömrü yaşayıram.
Gözü açıq, qanadı yox –
Bir quş ömrü yaşayıram.

Həmı bədbəxt olmaz axı –
Danışan yox, gülən yoxdur.
Ya da bu dar məmləkətdə
Quş dilini bilən yoxdur.

Sənə qaçdım, sənə uçdum.
Bağışla, yenə gəlmədim.
Çoxlarını ötüb keçdim,
Allaha çata bilmədim.

***

Qarışqa yükü var çiyinlərimdə,
Bir dərd daşıyıram bahardan qışa.
Mənım də dərd yüküm azıymış kimi,
Yükümə yük qatır ölən qarışqa.

Qorxur qatılının barmaqlarından,
Neyləyim, qeydinə qala bilmərəm.
Bəlkə, dost olmağa gəlmişdi bizə,
Mən dönüb qarışqa ola bilmərəm.

Çıx bu xarabadan, sürünü apar.
Bu evdə qarışqa qatili qalır.
Mən öləndə qayıdarsan, qarışqa,
Əcəlim məni də yadına salır.

Ölərəm, qarışqa, mən də ölərəm.
Beynimdə ölümün havası da var.
Bəs deyirlər ölən heç nə aparmır,
Qəbrimdə qarışqa yuvası da var.

“Ulduz” jurnalı və AYB

*Ədəbiyyat Fondunun təşkilatçılığı ilə
Xalq şairi Vaqif Səmədoğlunun 85
illiyinə həsr olunmuş 35 yaşa qədər
gənclər arasında keçirilən şeir
müsabiqəsinin laureatları*

İradə MUSAYEVA

O ki qaldı qaliblərə...

Dövrün ictimai-siyasi, sosial-mədəni hadisələri bütün sahələrdə olduğu kimi, ədəbiyyatda da yeni poetik ovqat yarada bildi. Əslində, ölkədə baş verən böyük dəyişikliklərə, Qarabağ müharibəsi tarixinə ən operativ reaksiya ədəbiyyatdan gözlənilirdi. Nəticədə gözlənilən qədər monumental və möhtəşəm olmasa da, fərqli və yeni bədii mətnlər, az da olsa, ortaya çıxdı. Bu ədəbiyyatın müəllif qəhrəmanları da əvvəlki deyildi. Müharibə iştirakçıları, ölümə nəfəs-nəfəsə səngərdə dayanan qazilərin hiss və düşüncələri, qalib əsgər özgüvənliyinə qarışan kədər, nisgil poetikası bu yeniliyin şərtlərindən idi... Bəzən həyatın, ölümün və qələbənin o biri üzünü görmüş hərbi geyimli şairləri dinləməklə qulağımıza, ruhumuza yeni nəfəs, yeni səs ötürüldüyünü açıqca hiss edirik.

Cavid Qasimovu Şuşada, Cıdır düzündə keçirilən Vaqif Poeziya Günlərində də dinləmişdim. Qazilər arasında ən çox alqışlananlar sırasında idi.

Dil bilməyən sərçələr
Bu qışı da qarşıladı
Həyatımızda.

Yenə dua edirlər:

– Bol olsun süfrələrin
çörək qırıntıları...

Şeirdə insanın yem dalınca ölkədən ölkəyə qanad çalan sərçə proobrazı göz önündə canlanır. Süfrə qırıntılarına dua, şükür edə-edə yaşayan canlıların yoxluq ağrısından uça bilməmək, şikəstlik, yeriməyi bacarmamaq, qanadıqırıqlıq faciəsi də varmış...

“Dəyirmanların ürəyi

daşdan olmasaydı,

Köçməzdi ölkədən ölkəyə quşlar...”

Bəzən sünbül günəşdən də

çox arzulanan olur.

Zaman ötdükcə anlayıram ki,

Sünbül günəşdən də yandırıcıdır.

Yoxluğu nəinki yeriməyi bacaranlar,

Uçmağı bilən quşlar

üçün də utandırıcıdır.

Cavidin müsabiqəyə təqdim olunan ikinci şeiri antitezalar üzərində qurulub. Bu antitezalar təkcə ifadə və obrazlarda

özünü göstərmir, daha çox situasiya və məkan kontekstində nəzərə çarpır.

O gün yadımdadır, qarışqalar da
Yeraltı bahardan qayırdılar,
Çiçəklər təzəcə dil açmışdı ki,
Arılar nahardan qayırdılar.

Müəllifin sevinc assosiasiyalı, fərəh doğuracaq ifadələrə alternativ əks mənalı ifadələr (“yeraltı bahar”, yenicə pöhrələyən (dil açan) çiçəklərin arıya yem olması və s.), qoşması ziddiyyətli poetik ab-hava yaradır. Məsələn, qanadı qırılmış qağayılara dəniz haqqında şeir söyləmək və ya gecənin zülmətindən qan almış yarasa qanının xəstə bir insana köçürülməsi səhnəsini xatırlatmaq, səfil, həyatdan bezmiş bir adama həyatın gözəlliyi haqqında şeir söyləmək ironik deyilmi?

Mən isə dənizdən şeir deyirdim
Qanadı qırılmış qağayılara.
O gün yadımdadır, yarasalardan
Gecənin qanını götürürdülər.
Hə, hə...

Yadımdadır, çarpayısında
Uzanan adama köçürürdülər.
Mən isə həyatdan şeir deyirdim
Gecəni yatmayan səfil dostuma.

Bu poeziyada həm də maraqlı poetik obrazlar var. Qırmızı işıqlı işıqfora “Gözləri hirsindən qan bağlamışdı” – demək hər gün təkrar-təkrar qarşılaşdığımız bir obyektə yeni şəkildə təqdim edə bilmək deməkdir.

O gün yadımdadır, işıqforların
Gözləri hirsindən qan bağlamışdı.
Görmüşdü uzaqda işıq dirəyin
Kimsəsiz bir uşaq, qucaqlamışdı.

Şeirinin həm fikir, həm də məcazlarla yüklənməsi, ağırlaşması məqamı isə daha çox aşağıdakı hissədə özünü göstərir. Körpələr evində anasız uşaqlara anadan danışmaq, oğlu itkin düşmüş, gözləri yollarda qalan ataya yol haqqında nəgmə söyləmək...

Mən isə anadan şeir deyirdim
Körpələr evinin darvazasında.
O gün yadımdadır, dostum gəlmədi,
Onu da bayraqla gətirmişdilər.
Heç vaxt uzaqlara ata bilməyən
Ayağın uzaqdan götürmüşdülər.
Mən isə yollardan şeir deyirdim
Oğlu itkin düşmüş ata evində.

“Əl ağacı” da yeni obraz, yeni poetik ifadə ilə möhürlənir: “Meyvədən xəbərsiz əl ağacı”...

O gün yadımdadır, ağaclar hələ
Körpə meyvələrin bəsləyirdilər.
Dəcəl uşaqları meyvə dərməyə
Kölgə-kölgə düşüb səsləyirdilər.
Mən isə qocaya şeir deyirdim
Meyvədən xəbərsiz əl ağacından.

Bu qədər kədərli xatirələr sahibi nikbin və ümidli, sevgi coşduracaq şeirlərdən xəbərsiz kimi görünür. Daha doğrusu, əminliklə söyləyir ki, “Qadın qulağına pıçıldanası” şeirlər heç vaxt doğulmayacaq:

Daha günüm yoxdur xatırlanası.
Söz verdim Allaha, şeir yazmaram
Qadın qulağına pıçıldanası.
O gün yadımdadır?
– Yadımda deyil...

Rəşad Nağı Mustafanın “Müharibə şeiri” də çox səmimi hisslər, tanış duyğularla zəngin olan etiraflar əsasında yazılıb.

Nəbatat bağında Eldar şamının altında bir cavan oğlan sevdiyi insanı gözləyir. Vətənin o biri başında isə müharibə gedir, igidlər şəhid olur. Müharibədə olmamağın ağrısı sağ-salamat qalmağın və sevdiyi insanla görüşməyin sevincinə güc gəlir. Özünü fərari kimi hiss edən oğlanın içində qorxu ilə gözlədiyi bir məqam var. Birdən qız ondan soruşar: “Vətən səninçün nədir?” “Barıt qoxusu gəlməyən oğlan” qızın onu bərk-bərk qucaqlamasından belə xəcalət çəkir və s.

Uçma, qurban olum, sən hələ xamsan.
Mən yazan şeirdən düşdüsə yolun,
Bəxtəvər adamsan, xoşbəxt adamsan.
Mənə lazım deyil sənin “sağ ol”un,
Bir dəfə ürəkdən sev məni, bəsdir.

Şeir bu qaydada, oxşar mənalı misrələr, daha çox nəsr dilinə bənzəyən uzun-uzadı arzu və istəklər sicilləməsi fonunda sönüb gedir...

Quşların uçmağı aldadır səni,
Onlarda adətdir, səndə həvəsidir.
Qanadın buluddan böyük deyilsə,
Kədərin Uhuddan böyük deyilsə,
Lap böyük olsa da,

qorxma, mən varam.

Sənin gəlişinə aşiq olmuşam.
Vurulmaq bir dəfə olur, bilirsən,
Bir də gedişinə vurulamam.

Sual doğuran məqamlardan biri isə sevgilinin quş kimi uçması məsələsidir. Müəllif niyə ısrarla ona “uçma!” deyir? Uçmaq deyəndə sevməyimi nəzərdə tutur? Digər tərəfdən də sanki onu “uçmağa” həvəsləndirir. Yəni şeirin süjetini, məzmun və kompozisiyasını belə konkretləşdirmək mümkün olmur.

Uçma, qurban olum,
sən hələ xamsan.

Uçsan da, unutmama, yerdə mən varam.
Qırılsa qanadın, yansa qanadın,
Yerə bərk düşməyə səni qoymaram.
Sən yaxşı adamsan, yaxşı adamsan.
Atam deyilsən ki, qəfil öləsən.
Əlini qaşığı altına tutub
Anam deyilsən ki, yemək verəsən.
Eybi yox, mənimçün nar dənələmə,
Bir dəfə ürəkdən sev məni, bəsdir.
Səni Qış parkında gözləyəcəyəm,
Tələsdir özünü, mənə tələsdir...

Allahşükür Ağanın “Ləpir” şeirindəki ayaq ləpirindən su içən sərçə Cavid Qasimovun yuxarıda haqqında bəhs etdiyimiz şeirindəki “süfrələrin çörək qırıntıları”na şükür edən ağzıdualı sərçəsinə bənzəyir. Sadə, adi detalların, məişət

cizgilərinin şeirləşməsi məqamı uğurlu görünür. Ayaq izləri, ləpirilər sərçələr üçün su qabı rolunu oynayır. Ləpir sahibi isə ayaqları ilə qürur duyur sanki. Çünki bir sərçə dimdiyinin duasını eşidirmiş kimi hiss edir özünü...

Axşam qoyub gəldiyim ayaq izlərimi
Səhər qarşılayıram,

Demək, yaşayıram...

Bir ayaq ləpirim

Axşam yağan yaz yağışından

Bir ovuc su saxlamış içində...

Bir alagöz sərçə su içir

Ayaq ləpirimdən.

Başını yuxarı qaldırıdığca

Sərçənin duasını eşidirəm:

“Allah, sabahımız üçün də

Bir ayaq saxla”.

Elə sevinirəm ki,

əyilib baxıram

ayaqlarıma...

Üstündə yeridiyi asfaltın altında vaxtilə Bayıl türməsi olduğunu müəllif “Bayıl türməsi” şeirində yazır:

Bizdə ürəyə bax, gör hardan keçirik?

Ayağımı yerə bərk vururam,

Burda, bax burda

Müşfiqin dodağının qanı var.

Burda, bax burda

Müşfiqin bir şeiri var, divara yazılan,

Hecası cızılan.

Gərək o divar parçasını

götürüb saxlayaydıq.

Şeirinin sonunda isə vurğulanır ki, türməni çoxdan köçürsələr də, qan hələ də yerdə qalıb...

Eminquey nədən və necə yazır? Bədii sözün, poetik ifadələrin vasitəsilə seçdiyi həyat fraqmentini, yaxud hiss və düşüncə süjetlərini başqalarından fərqli şəkildə, yaratdığı bənzərsiz metaforalar vasitəsi ilə təqdim edə bilirmi? Onun şeirlərinin qəhrəmanları və ya qəhrəmanı, poetik obrazı kimlər və nələrdir?

Müəllif obrazının taleyi onun şeirlə-

rində hansı cizgilərilə yadda qalıb? Bəzən kədərli, duyğusal uşaqlar şair olmağı, nisgilli həyatını ədəbiyyatın materialı kimi qələmə almağı zəruri hesab edir. Bu istək həmişəmi uğurlu olur?

həyat taleyimizi qəfil
keçirdi çarmıxdan,
sonra atamızın şəklini,
gödəkcəsini, papağını asdı
əllərimizdəki, ayaqlarımızdakı
o mıxdan

sonrası,..
qəfildən uşaq kimi yox,
kişi kimi oyandığın sabah olur..
atasız uşaqları incitməyin,
Allahın xətrinə dəyir,
günah olur!
əslində,
İsanın yox,
bütün atasız uşaqların atası –
Allah imiş,
biz xoşbəxt olanda
Allah – baba olur..

Şeirdə “Bütün atasızlar İsa olur” – fikri tam yerinə düşür. İsa kimi doqulmaq və İsa kimi ölmək atasını itirmiş uşaq obrazından çox uzaqdır. Yəni müqayisə məntiqli görünür. “Allahın xətrinə dəyir” ifadəsi də uğursuz ifadədir. Lakin şeirin “sarı simi”, yaddaqalan parçası bu hissədir:

həyat taleyimizi qəfil
keçirdi çarmıxdan,
sonra atamızın şəklini,
gödəkcəsini, papağını asdı
əllərimizdəki, ayaqlarımızdakı
o mıxdan

sonrası,..
qəfildən uşaq kimi yox,
kişi kimi oyandığın sabah olur..

Uşaq taleyinə ağı kimi hopan detallar (şəkil, gödəkcə, papaq və s.) xatirə nişanəsi kimi yox, əl-ayağı dəlib keçən mıxdan asılan kədərli şəkillərdir...

Seyyidəli Sübhinin “Qayıdış” şeirində şeir texnikası mükəmməl olmasa da, poetik fraqmentin məzmunu maraqlı doğurur.

Bir çörək alacaq, qayıdacaqdım
– küçə sürgün etdi yüz fikrə məni.

İslandı qarışqa qalacıqları,
Yağış güllələdi fikirlərimi.

Fikir səyahəti onu dərin boşluqlara itələyir. (“Düşdüm bu boşluqda illər itkini”), hətta ölümlə üzləşmək məqamını da yaşayır. Lakin onu həyata bağlayan doğmaların sevgisi qayıtmasına səbəb olur.

Əcələ əl atmaq keçdi könüldən,
Keçdim bu bir qırıq çörək ömürdən!
Xəyalən saçları qara kömürdən
qızımın tellərin hördüm,
qayıtdım.

Qayıtdım ürəyim səksəkələrdə..
İtim hiss eləmiş daş səkilərdən,
Muştuluq istədi evdəkilərdən –
Ayaq səslərimə hürdü:
– “QAYITDI”!

El Romanın “Yarasalar” şeirini oxuyanda müəllifə şeirdəki misralarla bağlı xeyli suallar vermək haqqında düşünürsən.

Bir qoca dedi ki, hələ diriydi
Dünən gömüləndə o qız torpağa.
Gəldiyi yerlərə qayıtdı hər şey
Adamlar torpağa, kağız torpağa..

Məsələn, burada sonuncu misradakı “kağız” ifadəsi, kağızın torpağa qayıtması məlumatı şeirin mənə-məzmun açılışında hansı rolu oynayır? Təbii ki, cavab olmayacaq. Çünki müəllif ikinci misranın sonundakı “o qız torpağa” ifadəsinə qafiyə olaraq “kağız torpağa” yaraşdırmasını tapmağı məqbul hesab edib.

Göyərəsə göylərdə bir ağ göyərçin,
Bu işə göylər də gülərdi, gərçi...
Sonra da darıxıb bu boz şəhərçün

Gəlib bulaşardı o toz-torpağa.
İstəsən, küləyə çevrilərəm
Və
Saçların tərəfə çevrilərəm,
Gəl.

Yenə müəllifə sual verməli oluruq.
Göylərdə bir ağ göyərçin necə göyərə
bilər? Və ya bu iş göylər niyə gülərdi?
Və s.

Sonrakı misralarda da mənasızlıq və
yanlış ifadələr... Məsələn, "cam kasa" nə
deməkdir? Yaxud "dayandır – hayandır-
yandır", "nəsidir-əsnəməsidir – qəfəsidir"
tipli qafiyələrlə mükəmməl şeir nümunəsi
yaratmaq olarmı?

Sən kimin olmusan min illər əvvəl?
Adını oxudum cam kasalardan...
Deyən olmadımı vaxtı dayandır?
Tanrıyam, bilmirəm, yerin hayandır...
Mağara ağzında cığara yandır,
Məni də bir dəfə yada sal orda...
Mağara?!

Görəsən, nəyin nəsidir?
Mağara – dağların əsnəməsidir,
Tərsinə asılmış quş qəfəsidir,
Belə eşitmişəm yarasalardan...

El Romanın "Yuxu" şeirində də mis-
ralar arası əlaqəsizliklər, boşluqlar da-
vam etməkdədir. Mətləbi uzatmadan bir
parça təqdim edir və həmin hissədə sual
doğuracaq misraları diqqətə çatdırıram.
Məsələn, "Çöldə eşidəcəksən çirkinliyin
səsini, Evdə atan yeyəcək tikənin
yekəsini" ... "Çirkinliyin səsini – tikənin
yekəsini" kimi qafiyə oyunbazlığı mətnin
mahiyətini və ya mahiyyətsizliyini çox
asanlıqla ortaya qoyur.

Bir gün dərdiyin çiçək
səni içinə çəksə,
Sevdiyin həmin adam
deyəcək ki, çiçəksən...

Həmin gecə yuxuda
özünü görəcəksən
Dodaqların qırmızı, saçın uzun,
laap uzun...

Çöldə eşidəcəksən çirkinliyin səsini,
Evdə atan yeyəcək tikənin yekəsini.
İçində hiss edəndə təklük təhlükəsini
Səndən soruşacaqlar,
kimin qızısan, qızım?

Beləliklə, müasir Azərbaycan poezi-
yasının, kiçik də olsa, bir parçasını göz-
dən keçirmiş olduq. Bizim daima
axtardığımız yeni poetik ovqat, estetik
mükəmməllik, bu günün oxucusunun
ruhi-psixoloji, hiss və düşüncələrini ifadə
edə bilən poeziya nümunələri qarşımıza
çıxdımı? Təəssüf ki, yox...

RƏNGLİ FİLLƏR

Salam, dostum, mənim adım Filidir. Balalarım Lili, Fifi və Lifi ilə birgə Afrika cəngəlliklərində yaşayıram. Burada hamı bizi tanıyır və sevir. Hətta başqa ölkələrdən, şəhərlərdən belə bizi görməyə gəlirlər. Yox, yox, dünyanın hər yerində qohumlarımız, dostlarımız yoxdur. Onlar, sadəcə, bizə tamaşa etməyə gəlirlər. Bilirəm, indi düşünürsən ki, nə çox Afrikada fil. Hələ Hindistanı demirəm. İş orasındadır ki, biz adi boz fillər deyilik. Göy qurşağı kimi rəngbərəngik. Elə bu səbəbdən də hamı bizi görmək həvəsi ilə buralara qədər gəlir. Fotoqraf Cece də onlardan biri idi. Onun çəkdiyi bir foto bizim bütün ailəmizin həyatını dəyişdi. Bilmək istəyirsən? Hər şey belə başladı...

* * *

Afrika cəngəllikləri

Çayın kənarında yuyunurduq. Bilirsən də biz necə yuyunuruq. Xortumumuzla suyu çaydan sovrub başımızdan fəvvarə kimi səpələyirik. Çox əyləncəli səslənir, eləmi? Bu elə bizim özümüzün də xoşumuza gəlir.

Hə, nə isə. Qayıdaq əsas söhbətimizə. Yuyunurduq, birdən Fifi bir fotoqrafın bizim şəklimizi çəkdiyini gördü:

– Lili, o fotoqrafa bax. Şəklimizi çəkməyə çalışır. Gəl ona kömək edək, qəşəng kadrları çox olsun.

– Nə etmək lazımdır, Fifi?

– Ana, Lifi haradadır?

– Buradayam, – deyə Lifi kolların arasından çıxıb qaça-qaça onlara tərəf gəlirdi.

– Lifi, fotoqraf üçün əla poza vermək lazımdır.

Balaca fillərim xortumlarını bir-birinə sarıyıb gülümsədilər. Çak! Şəkil hazırdır!

– Lili, o nə üçün çıxıb gedir? Bəs şəklimizi bizə verməyəcək?!

Cece gözdən itdi. Lili ağlamağa başladı:

– Ana, mən də o şəkildən istəyirəm. Axı bu, ədalətsizlikdir! Öz şəklimizi bizə vermədi! Mən də sevinmişdim ki, nəhayət, bizim də şəklimiz olacaq. Onu çarpayımın başından asacaqdım.

Mən günlərlə cəngəllikdə Ceceni axtarsam da, tapa bilmədim. Bu hadisə balalarımın qanını qaraltmışdı.

Günlər ötmüş, şəkil əhvalatı unudulmuşdu. Ta ki Tuto əlində həmin şəkil cəngəlliyə gələndə qədər...

Tuto kimdi? Tuto milliyyətə rus idi. Moskvada yaşayırdı. Sirkdə işləyirdi.

* * *

Mənim balaca şirinlərim palma ağaclarının altında topla oynayırdılar. Birdən Fifi gördü ki, bir gonbul kişi dayanıb onlara baxır. Əlində isə Cecenin çəkdiyi şəkillər. Həyəcanlandı və xortumu ilə fit verdi:

– Lifi, bir bax, görürsən, o gonbul kişinin əlində bizim şəklimiz var.

– Fifi, gəl xahiş edək, şəkli bizə versin.

– Mən utanıram, Liliyə de, istəsin.

Bu zaman Lili uşaqları xortumunda yelləderək əylənirdi. Fifi dedi:

– Lili, bax, o gonbul kişidə bizim şəklimiz var.

– Hansı kişidə ?

– Ora-bura boylanın keçəldə.

– Yaxşı, amma üçümüz də gedək.

Tuto ona sarı gələn fil balalarını görəndə sevincindən meymun kimi atılıb-düşməyə başladı.

– Salam, gonbul əmi. Mən Lili, bu, bacım Fifi, bu isə qardaşım Lifidir. Sizdə bizim şəklimiz var. Zəhmət olmasa–, onu bizə verə bilərsiniz? Otağımızın divarın-

dan asacağıq. Bizim heç şəklimiz yoxdu. Bu isə bizim yeganə ailə şəklimizdir.

Tuto çox hiyləgər idi. Özünü itirmədən dedi:

– Məndə bu şəkildən bir neçə nüsxə yənə var. Hərənizə birini bağışlaya bilərəm.

Balaca fillərim çox sevindilər.

– Ardınca gəlin. – Tuto hiyləgərliklə dedi.

Fillər Tutonun ardınca onun yük maşınına tərəf getdilər. Tuto onları yük yerinə mindirdi və bir böyük qırmızı qutunu göstərib dedi:

– Baxın, şəkillər o qutunun içindədir.

Fillər qutunun ağzını açmağa macal tapmamış Tuto qapını bağladı. Qutunun qapağı açılan kimi yuxarıdan bir qəfəs fillərin başına düşdü. Onlar nə baş verdiyini anlamırdılar. Fifi maşının hərəkət etdiyini hiss edən kimi ağlamağa başladı:

– Ana, ana. Anamı istəyirəm! Mənə şəkil lazım deyil!!!

Lili və Fifi də onunla baş-baş verib ağlamağa başladılar.

Bu zaman mən balalarımı tapmaq üçün bütün cəngəlliyi ələk-vələk edirdim. Təbii ki, bu heç bir nəticə vermədi. Məyusluqdan o qədər göz yaşı tökmüşdüm ki, ətrafımda böyük bir göl yaranmışdı. Bütün cəngəlliyin sakinləri başıma toplaşıb mənə təsəlli verirdilər:

– Narahat olma, göyə uçmayacaqlar ki, yəqin, haradasa oynayırlar. Bir azdan gəlib çıxarlar.

Amma aylar keçir, onlar qayıtmırdılar...

Bilirəm, indi düşünürsən ki, Tuto fillərin şəklini haradan tapmışdı? Hadisə belə olmuşdu:

Tretyakov qalereyası

Tuto, bədbəxtlikdən Moskvada Cece-nin fotosərgisində iştirak etmişdi. Zala daxil olan kimi onun diqqətini ilk cəlb edən bu şəkil olmuşdu. Hətta onun rəsm əsəri olduğunu düşünmüşdü. Müəllifi taparaq bu sualı ona da ünvanlamışdı:

– Bağışlayın, ser, bu peşəkarlıqla çəkilmiş rəsm əsəridir?

Cece ona belə cavab vermişdi:

– Yox, bu, rəsm əsəri deyil. Mən onu Afrikada olarkən lentə almışdım. Bu alabəzək üçlük Afrika cəngəlliklərində yaşayır. Afrikaya səfərim zamanı orada gördüm və düşünmədən lentə aldım. Gördüyünüz kimi, sərgimin şah əsəridir.

Tuto Ceceyə təşəkkür edib şəkli telefonu ilə çəkdi. Sərgidən çıxıb öz sarı yük maşınına mindi. Bəlkə, inanmayacaqsan, amma o birbaşa Afrikaya yollandı. Sonra nə baş verdiyini artıq sən də bilirsən.

* * *

Tuto yol boyu fil balalarının sirk səhnəsində göstərəcəkləri fəndləri, tamaşaçıların alqışlarını xəyal edirdi.

TUTONUN XƏYALLARI

Moskva. Böyük Dövlət Sirk.

Kiçik fillər səhnədə dombalaq aşır, tamaşaçılar əl çalır. Lifi iki ayaq üstündə, Fifi çəlləyin üstündə, Lifi ipin üzərində gəzir, fotoqraflar onların şəklini çəkir, TV kanalların muxbirləri reportaj hazırlayır.

Tuto ORT TV-nin muxbirinə müsahibə verir:

Filləri Afrika cəngəlliklərindən sirkimizə xüsusi olaraq gətirmişəm. Əminəm, rəngli fillərin sayəsində sirkimiz bütün dünyaya səs salacaq. Bizi fillərimlə birgə ardi-arası kəsilməyəcək səfərlər gözləyir. Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Çox sağ olun.

* * *

Fillər isə onun xəyallarını puç etdilər. Sirkə gələndən iki gün sonra şir balalarının köməyi ilə oradan qaçdılar. Necə?

Rəngli fillər sirkdəki bütün heyvanların xoşuna gəlmişdi. Onların bütün günü ağlayan fillərə yazığı gəlirdi. Ona görə də qaçmaqda onlara kömək etdilər. Əsl macərə da elə bundan sonra başladı.

RƏNGLİ FİLLƏR QƏFƏSDƏ

Pələng Leo:

– Siz nə qərribə fillərsiniz? Elə bil sizi rəngləyiblər.

Ayı Bobi:

– Tuto elə buna görə onları sirkə gətirib.

Lifi:

– Mən burada qalmaq istəmirəm! Anamı istəyirəm! Evə getmək istəyirəm!

Pələng Leo:

– Sizin ananız var?

Fifi:

– Əlbəttə ki, var. Kim bilir, indi nə qədər pərişandır. Bütün cəngəlliyi ələk-vələk edib bizi axtarır. Canım anam, çox üzüləcək...

Lili:

– Sizin ananız yoxdur? Bəs siz ananız üçün darıxmırsınız?

Ayı Bobi:

– Bizi Tuto doğulan gündən buraya gətirib. Anamızı heç xatırlamırıq...

Pələng Leo:

– Görəsən anamız bizi xatırlayır?..

Lili:

– Əlbəttə. Əmin ola bilərsən. Analar öz övladlarını çox sevir. İndi o sənin üçün darıxır...

Ayı Bobi:

– Biz sizə qaçmaqda kömək edərik. Bizim anamız yoxdu, bari siz anasız qalmayın! Bu, haqsızlıqdır...

LEONUN QAÇIŞ PLANI

Cimi çox cılız, cansız olduğundan asanlıqla qəfəsə girib-çıxmağı bacarırdı. Leo Cimini yuxudan oyatdı. Tənbəl meymun səssizcə bir çiyini üstə qəfəsdən çıxdı və atılıb divardan asılmış ağır açar topasını birtəhər sürüyüb yerə saldı. Fillərin qəfəsinə zorla dırmaşılıb qapını açdı. Açarlar ağır olduğundan bu bir az uzun çəkdi. Bütün heyvanlar dua edirdilər ki, Tuto gəlib çıxmasın. Nəhayət, fillər xilas oldu.

Fifi:

– Çox sağ olun, dostlar. Bu yaxşılığımızı heç vaxt unutmayacağıq. Əminəm, siz də bir gün ananızı tapacaqsınız...

Pələng Leo ağlayaraq:

– Çox çərənləməyin, indi Tuto gələcək...

* * *

Fillər qərara aldılar ki, evə geri qayıtsınlar. Amma necə? Axı onlar yolu tanımır.

Fifi təklif etdi:

– Gəlin hərəməz bir tərəfə gedək. Kim yolu birinci tapsa, xortumu ilə fit verib o birilərinə xəbər verər.

Beləliklə, vidalaşılıb hərəsi bir tərəfə yollandı.

LİLİNİN YENİ DOSTU XRİSTOFOR KOLUMB

Artıq gec idi. Bir qərar verilmişdi. Bacısı, qardaşı yanında deyildi. Çox qorxurdu, amma cəsarətini toplayılıb yoluna davam etməliydi.

Axı mən Moskvanı tanımıram. Buradan evimizə nə qədər yol var, təsəvvür belə etməm. Bu şəhər bizim evimizə heç oxşamır. Hər tərəf daş-divar. Başqa fillər belə yoxdu.

Düşünə-düşünə Lili söyüd ağacının altındaca yuxuya getdi. Lili yuxuda mənimlə oynayırdı. Mən onu sığallayır, tumarlayırdım.

Əslində, onu tumarlayan Kolumb idi. O, birinci dəfə idi ki, rəngbərəng fil görürdü. Lilini sığallayanda onun gülümsədiyini sezdi və anidən qəhqəhə çəkməyə başladı. Lili yuxudan oyandı. Cəld ayağa qalxılıb şam ağaclarına tərəf qaçdı. Kolumb isə gülməyə davam edirdi.

– Qorxma, mən sənə zərər vermərəm. Ovcu deyiləm, əmin ola bilərsən. Sən çox sevimli və şirinsən. Bu dünyada səndən başqa rəngli fil varmı?

Lili köks ötürərək dedi:

– Var, bacım, qardaşım, anam...

– Bu ki əladı!

Kolumb əvvəlkindən daha çox sevindi.

– Mən onları da görmək istəyirəm.
– Mən də...
– Anlamadım, siz birlikdə yaşamırsınız?
– Yaşayırdıq. Tuto bizi oğurlayana qədər. İndi anamız Afrikada, biz isə Moskvada tək qalmışıq.
– Qardaş-bacın da buradadır? Bəs mən onları niyə görmürəm?
– Biz evə qayıtmaq üçün yol axtarıq. Ona görə də hərəməz bir tərəfə getdik. Kim yolu birinci tapsa, xortumu ilə fit çalıb o birilərinə xəbər verəcək. Amma mən evə dönə biləcəyimə, ailəmi bir də görəyimə inanmıram...
– Yox, inan!
– Niyə?
– Çünki mən sənə kömək edəcəm.
– Necə?
– Mən səyahətçiyəm. Bir həftə sonra Afrikaya getməyə hazırlaşırım. Səni özümə apararam.
– Doğurdan?
– Əlbəttə.
– Mənim adım Lilidir.
– Mənim isə Xristofor Kolumb.
Lili yerə uzanaraq ayaqlarını qaldırır gülməyə başladı.
– Ola bilməz, Xristofor Kolumb çoxdan bu dünyada yoxdu. Onda heç atam-anam da hələ doğulmamışdı.
– Yox, o, mənim ulu babamdı. Mən onun kötücəsi hesab olunuram. Bu adı mənə atam qoyub. Mən də səyahət etməyi çox sevirəm.
– Əla! Bir həftə sonra evə qayıdacam.
Lili fit çalmağa başladı.
– Lili, sən nə edirsən?! İndi adamları başımıza toplayacaqsan. Planlarımız pozulacaq, evə yox, zooparkda yaşamağa gedəcəksən.
– Qardaşımı, bacımı çağırıram. Sözləşdiyimiz kimi... Axı mən yolu tapmışam.
– Yox, onlar səni eşitməz, dostum...

Amma əmin ol, onlar da yolu tapacaqlar. Kim bilir, bəlkə, biz haradasa rastlaşacağıq...

– Yaxşı!

Lili qəmləndi. Amma evə qayıdacağı üçün xoşbəxt idi. Mənim üçün çox darıxmışdı.

– Bəs bu bir həftəni mən harada qalacağam?

– Mənim bağçamda. Orada sənə rahat olacaq.

– Yaxşı, çox sağ ol. Sən xeyirxah adamsan.

– Hey, Lili, sən bura necə gəldiyini mənə hələ danışmamısan.

– Bu, çox uzun məsələdi.

– Eybi yox, bizim hələ bir həftə vaxtımız var.

– Danış deyirsən, danışım da. Bir gün Cece bizim şəklimizi çəkdi...

FİFİ VƏ GƏNC ARXEOLOQ

Lili Kolumbla dostlaşdığı zamanda Fifi arxeoloqla rastlaşmışdı. O, yol axtara-axtara düzənlik bir yerə gəlib çıxmışdı. Ətrafda heç kim, heç nə yox idi. Birdən Fifi “xurt-xurt” a bənzəyən bir səs eşitdi. Tez ətrafa boylandı. Tələsə-tələsə tənənfəs yeri qazan adamı görüncə özünü itirdi. Sevindiyindən qaça-qaça gedib onun qazdığı yeri bacardıqca dərin qazdı.

– Aman Allah, sən nə edirsən!? Dayan! Sümükləri qırıq-qırıq edəcəksən! Səninləyəm, rəngli yekəpər!

Fifi dayandı və ağlayaraq:

– Mən hər şeyi korladım?

Arxeoloq dizlərini yerə qoyub Fifinin qazdığı quyuya diqqətlə baxdı:

– İnana bilmirəm. Burada çoxlu qədim əşyalar var.

– Bu, yaxşıdı? Mən heç nəyi korlamamışam?

– Xeyr, əksinə, deyəsən, sən mənim yeni kəşfimə yol açdın. İndi mən bunların hansı dövrə aid olduqlarını araşdırmalıyam.

– Mən sənə necə kömək edə bilərəm?

– Məni belinə qaldır. Birlikdə buradan gedək. Burada nəqliyyat yoxdur. Şəhərə piyada gedə bilmərəm.

– Bəs buraya necə gəlmişdin?

– Taksi ilə. Sürücüyə nə qədər dil töksəm də, məni gözləməyə razılaşmadı.

Fifi aşağı əyilərək:

– Yaxşı, gəl gedək.

Yeni tanışlar yavaş-yavaş şəhərə tərəf yol aldılar.

– Başım qarışdı, heç soruşmadım. Sən hara, bura hara? Sirkdən qaçmısan? Səni rəngləyiblər?

Fifi gülərək:

– Nə qədər sual verdin. 1. Məni rəngləməyiblər. 2. – Mən sirkdən qaçmışam. 3. Amma sirk oyunçusu deyiləm. Mənim evim Afrikadadır.

– Oldu, sualları bir-bir verərəm. Bəs Moskvada nə işin var?

– Bir gün Cece bizim şəklimizi çəkdi...

Fifi yol boyu bacardıqca qısa və tez-tez başına gələnləri arxeoloqa nağıl etdi.

– Qəmli əhvalatdı. Bəlkə, hekayənin xoşbəxt sonluğunu yazaq?

– Necə?

– Səni evinizə aparım. Özüm də oralarda qazmağa bir yer taparam (gülür).

– Ura! Sən çooooox yaxşı insansan.

FİLİ RƏQQASƏNİN PƏNCƏRƏSİNDƏN BAXIR

Arbat küçəsi

Fili qəşəng musiqi səsi eşitdi. Atılıb-düşüb rəqs etmək istəyirdi. Bu musiqi

ona evini, anasını xatırladırdı. Bir azca qəmləndi də. Məhəccərdən boylananda gördü ki, içəridə ucaboy, arıq, sarı bir qız rəqs edir. Fili ona tamaşa etməyə başladı. Rəqsin bitməsini gözlədi. Pəncərəni döyəcəldi. Rəqs edən qız təəccüb dolu gözlərini pəncərəyə zilləyib donub qalmışdı.

Fili qışqırırdı:

– Sən düz oynamırsan. Düzdür, o qədər də pis deyil, amma afrikalılar belə rəqs etmirlər. Qapını aç, mən sənə öyrədərəm.

Rəqqasə nə edəcəyini bilmirdi. Əlbəttə, Moskvanın ortasında fil görmək, həm də rəngbərəng – möcüzə kimi bir şey idi.

– Tez ol! Qapını aç! Daha gözləyə bilmirəm. Xahiş edirəm, qapını aç.

Qız ehtiyatla qapını açdı. Ona elə gəlirdi ki, yuxu görür.

– Salam.

– Sa...l...am. Sən bura necə gəlmişən?

Fili qəmli-qəmli:

– Məni evimizə apara bilərsən? Özün də bu rəqsi daha yaxşı öyrənərsən.

– Sənin evin haradadır ki?

– Afrikada

– Bəs bura necə düşmüşən?

– İçəri keçməyə icazə versən, hamısını danışaram.

– Bir gün Cece bizim şəklimizi çəkdi...

* * *

Mən nə o sirkin sahibini, nə də ki fotoqrafını qınamıram. Məncə, dünyada rəngli fillərin olması möcüzədi. Bu yalnız nağıllarda mümkündür. Əminəm, Tuto sizi axtarmağa davam edir. Hələ polisi demirəm.

– Niyə elə düşünürsən?

– Səncə, rəngli fillər kiminsə gözlərindən qaça bilərmə?

– Bəs onlar bizə nə edəcəklər?

– Yəqin, düşünürlər ki, siz insanlara zərər verə bilərsiniz. Nəhəngsiniz axı. Rəngli olduğunuz üçün də zooparka yerləşdirməyə çalışacaqlar. Orada sizi qəfəsə salacaqlar. Adamlar gəlib sizə tamaşa edəcəklər.

– Yox, yox, mən istəmirəm!

– Qorxma, qorxma, mən sənə kömək edəcəm.

– Əla, çox sağ ol...

– Bəs bacım, qardaşım?

– Gəl onları tapaq.

– Necə?

Alyona internetə girdi. Qısa araşdırma apardı. Bir neçə saytın xəbərlərinə göz gəzdirdi. Həqiqətən də, Tuto, Cece, polis fil balalarını axtarırmış. Hətta saytların birində zooparkın müdirinin sevinc dolu müsahibəsi yerləşdirilmişdi. Bütün bunlar Fili üçün bəd xəbər hesab olunurdu. Amma şad xəbər də var idi. Xəbərlərdə yazırdılar:

“Moscow Times”:

Bildiyiniz kimi, Moskvada 3 rəngli fil balası peyda olub. Polis və zooparkın rəhbərliyi həmin filləri axtarmaqla məşğuldur. İki fil balası artıq Rusiya sərhədini keçib. Fillərin qaçırılmasında səyahətçi Kolumb və naməlum arxeoloq şübhəli bilinir. Faktla bağlı aidiyyəti orqanlar tərəfindən araşdırma aparılır. Üçüncü fil balasının harada olması barədə isə hələ də məlumat yoxdur.

– Bax, üçüncü fil balası sənsən. Biz tezliklə getməliyik ki, səni tapa bilməsinlər.

– Bəs bunu necə edəcəyik? Axı mən böyüyəm. Məni görməmək mümkün deyil.

– Yük maşını kirayələyərək.

– Axı qızlar yük maşını idarə edə bilməz.

– Başqa yolumuz yoxdur. Əminəm,

qardaşının dostu Kolumb, bacının dostu arxeoloq da sərhədi belə keçiblər.

– Yaxşı, mən razı...

Afrika xalqlarının rəqsləri xor ifası, müxtəlif musiqi alətləri, əsasən, zərb alətləri ilə müşayiət olunur. İfaçılar xüsusi geyimdən, taxta ayaqlardan, zıncırovlardan istifadə edirlər. Ənənəvi rəqslər ovçuluq, əkinçilik, şaman mərasimlərinə daxildir və bunlar əcdadlara hörmət kimi qəbul edilir. Ovçuluq ayinlərinin iştirakçıları vəhşi heyvanların hərəkətlərini təqlid edir, onlar kimi səslər çıxarır; yağışın yağmasını arzulayan ayin iştirakçıları öz hərəkətləri ilə uçan buludları təsvir edirlər.

ANAFİL BALALARININ YOLUNU GÖZLƏYİR

Övladlarım itəndən bəri özümə yer tapmırdım. Hər gün gecə-gündüz ağlayırdım. Ümidlə onların qayıtmağını gözləyirdim. Bütün günü TV qarşısında əyləşib xəbərləri izləyirdim. Əmin idim ki, rəngli fillər haqqında mütləq bir məlumat verəcəklər. Yanılmamışdım. Bütün radio və televiziya fillərim haqqında danışıq, şəkillərini göstərirdilər.

NTV:

– Çox qəribə də olsa, Moskvada üç rəngli fil balasına rast gəlinib. Amma təəssüflər olsun ki, onların hal-hazırda harada gizləndiyi məlum deyil. Fillər tapılan kimi zooparka təhvil veriləcək.

STS TV:

– Çox təəssüflər olsun ki, fillərdən ikisi Rusiya sərhədini keçməyə müvəffəq olmuşdur. Üçüncü fil isə hələ də Moskvadadır. Ümid edirik ki, tezliklə onu tapacağıq. Polis gücləndirilmiş iş rejimində çalışır.

Lifi:

– Ah, afərin mənim balalarım, demək, evə qayıdırlar. Görəsən, Moskvada kim qalıb; Fifi, Fili, yoxsa Lili?

FİLLƏR EVƏ QAYIDIRLAR

Alyona doğru düşünürdü. Kolumb və arxeoloq da filləri sərhəddən yük maşınında keçirmişdilər. Afrikaya beləcə getməyi düşünürdülər.

MOSKVA-SOÇİ-QARA DƏNİZ

Alyona və Fifi də sərhədi keçməyi bacardılar. Xoşbəxtlikdən müxtəlif məsafələrdə həm səyahətçinin, həm də arxeoloqun yük maşınında nasazlıq yaranmış, yolda qalmışdılar. Kömək gözləyirdilər.

Bilirəm, bu uğursuzluğa sevinməyim sənə qəribə gəldi. Amma belə olmasa idi, Alyona nə arxeoloqla, nə də ki səyahətçi ilə qarşılaşmayacaqdı.

TÜRKIYƏ – ARALIQ DƏNİZİ

O, ilk öncə arxeoloqla rastlaşdı. Arxeoloq yük maşınının yanında var-gəl edirdi. Rəqqasə onu görün kimi maşından düşdü:

– Salam, sizə necə kömək edə bilərəm? Hara gedirsiniz?

– Aa, mən də ... Gəlin birlikdə gedək.

– Yox, təşəkkür edirəm. Mən tək deyiləm.

– Dostunuz da bizimlə gələ bilər. O haradadır?

Arxeoloq maşında fil balası olduğunu tanımadığı bir adama deməyə ehtiyat edirdi. Qəfildən yük maşını silkələnməyə başladı. Fifi artıq içəridə darıxmışdı.

Alyona:

– Bu nədi belə?

Arxeoloq məcbur olub yük maşının arxa qapısını açdı.

Alyona Fifini görün kimi soruşdu:

İnana bilmirəm. Əla! Siz arxeoloqsunuz, yoxsa səyahətçi?

– Nə?

Alyona sevincək öz yük maşınının arxa qapısını açdı. Fifi və Fili bir-birlərini gördüklərinə inana bilmirdilər. Arxeoloq da heykəl kimi donmuşdu. Nə baş verdiyini anlamağa çalışırdı.

Beləcə arxeoloq və rəqqasə yollarına birlikdə davam etdilər. Fifi və Fili yeni dostları ilə necə tanış olduqlarını bir-birinə nağıl edir, Lilinin harada ola biləcəyi barədə düşünürdülər.

Elə arxeoloq və Alyona da fil balaları ilə necə tanış olmaları barədə söhbət edirdilər.

MİSİR-ŞİMALİ AFRİKA

Kolumbun yük maşınının təkəri partlamışdı. Əlavə təkəri yox idi ki, dəyişsin. Yolun kənarında oturub nə edəcəyi barədə fikirləşirdi ki, Alyona maşını düz onun yanında saxladı:

– Təsadüfən Lili sizin yük maşınızda deyil?

Kolumb təəccüblə başını qaldırıb:

– Siz Lilini haradan tanıyırsınız?

– Çünki Fifi və Fili mənim maşınımdadır. Bəlkə, yola birlikdə davam edək?

Lilini qardaşlarının olduğu yük maşınına mindirdilər. Balalarını xoşbəxt idilər. Bircə Afrikaya çatmaq, analarına, yəni mənə qovuşmaq qalmışdı. Amma hələ yol uzun idi..

Gecə idi. Ağlamaq məni o qədər yormuşdu, istəmədən yuxuya getmişdim. Yuxuda yağışa düşmüşdüm. Bərk islanmışdım, amma daldalanmağa yer tapmırdım. Birdən yağış kəsdi və səmada üç göy qurşağı yarandı. Fit səsi eşidildi. Şirin rüyadan ayıldım. Fit səsi hələ də gəlirdi. Qəfildən qapı döyüldü. Gözlərimi ovub qapıya tərəf qaçdım. Qapını açdım. Qapının kənarında Kolomb dayanmışdı.

– Salam. Buyurun, sizə kim lazımdır?

Elə bunu demişdim ki, gizlənmiş balaca fillərim üstümə atıldılar. Özümü tamam itirdim. İnana bilmirdim. Alyona və arxeoloq da yanlarında idi. O qədər darıxmışdım ki, körpələrimin hansına sarılıb qoxlayacağımı bilmirdim. Lap çaş-baş qalmışdım. Alyona bizim şəkillərimizi çəkdi. Bir-birimizə bərk-bərk sarılmışdıq. Elə bil daha heç vaxt ayrılmayacağıq...

***

Bütün gecəni bu zamana kimi yaşadığımızı bir-birimiz ilə bölüşdük. Mən də balaca fillərimin yeni dostları ilə dostlaşdım...

Uzun müddətdən sonra açılan ilk gözəl gün başladı. Kolumba onu belimdə bütün Afrikanı gəzdirəcəyimə söz vermişdim. Ona görə də obaşdandan yola düzəldik. Lili, Alyona Afrika rəqsləri öyrənə bilsin deyə, onu Ruandaya “İntore” Peşəkar Rəqqaslar İnstitutuna apardı.

Fifi və Lili arxeoloqla birgə qazmağa yer axtarırdılar. Beləcə bir neçə ay yeni dostlarımızı qonaq etdik. Artıq zaman yetişmişdi. Getməli idilər. Alyona bizə şəkillərimizdən ibarət albom hədiyyə etdi. Şəkillərdən birini çərçivəyə salmışdı. Lili, arzuladığı kimi, şekli çarpayısının üstündən asdı...

Hə, dostum. İndi biz evimizdə şənfiravan, xoşbəxt yaşamağa davam edirik. Bəs sən necə, bizi görmək istəyirsən?

Şeir vaxtı

Pərviz AXUND

Göydən-yerə cadarladı,
Təzə mənzil deyib gedək –
Qıfıl səndən, açar məndən.

NAHAQDA SAXLAYIRSAN

Yeri gəlməmişkən, deyim:
Darğınam sənə, Tanrım,
İstədiyim nəsnələri uzaqda saxlayırsan.
Yağan həsrət yağmurundan
illər doldu, boşaldı,
Heç demədin, vüsalımı
nə vaxta saxlayırsan?

Heç demədin, nə yaşandı, nə haldayam
– sormadın,
Çarxı dönmüş gərdisində canımı az
yormadın,
Ruhun yüksələn yerində bir dayanıb
durmadın,
Elə ki ruhdan düşəcəm, qabaqda
saxlayırsan.

Ötən günlər xəyalıma eyni rəngdə
yansıdı,
Axtaranda bilmədim ki, yaxşı günüm
hansıdı.
Nə qatdın ömür payıma, ağzım zəhər
tamsıdı?!
Çəkdirdiyin hər acını damaqda
saxlayırsan.

Bu görünən Axund deyil, o vaxtkından
qalıqdır,
Uzağa getmiş olمام, hələ sözüm
ılıqdır.
İlahi, söndür ömrümü, bu nə
israfçılıqdır?!
Haqqa varan qafiləmi nahaqda
saxlayırsan.

SƏN VƏ MƏN

Səndən hicran yolu başlar,
Dolanıb da keçər məndən.
Yazdığım eşq məktubunu
Dimdiyindən salar quşlar,
Atıb qaçar, qaçar məndən.

Bir ağacam dərd bağışma,
Bərkimişəm torpağıma.
Toxunarsan budağıma,
Qarğa-quzğun uçar məndən.

Əcəl kəsdirib yanıma,
Tələsir, alsın canımı.
Bir tərəfdən də həsrətin –
Başına çəkib qanıma,
Qurtum-qurtum içər məndən.

Halal yaşadım, ya haram,
Geriyə dönüb baxaram.
Mən talan olmuş mahaləm,
Ağır ellər köçər məndən.

Daha vaxtdır, geyin, gedək,
Gedənlərdən yeyin gedək.
Köhnə evin divarları

KÖHNƏ DOSTLARA

Nə qədər dost-tanışla yollarımı ayırdım,
Bəzən də öz yanından çoxları çıxdı getdi.
Kimisi razı qaldı
söhbətimdən, sözümdən,
Kimisi yoldan oldu, boşuna vaxtı getdi.

Yaxınım bildiklərim durub
baxınca gəndən,
Qapqara saçımın da rəngi
dəyişdi dən-dən.
Üzünə güldüyüm yar üzün
döndərdi məndən,
Əlini sıxdığım dost qəlbimi sıxdı getdi.

Ağrı elə ağrıdır – ya böyükdür, ya xırda,
Yaşananlar insanı qaldırır da, yıxır da.
Baxarsan, keçmişindən
kimsə gəldi axırda
Və bütün günahları üstünə yıxdı getdi...

TƏKİ GƏLƏSƏN

Gözlərimin qabağında
Sərili qoyub getdin
Səbrimi kəsən yollarını.
Ya mən yığım gözlərimi,
Ya sən – yollarını.

Nə olsun ki, səni sevirdim,
Nə olsun ki, sevirdin məni.
Bir qış günü
Ömrümü çıxarıb çiyinə atdım,
Bir yay günü
Astar üzə çevirdin məni.

Nə olar ki,
Hər gün ölüb-dirilməyimə
Bir az şərək olasan –
Sən də bir az öləsən.
Səni lənətə gələsən,
Təki gələsən.

CANIN SAĞ OLSUN

Sən gedəli açılmadı
Eynim, canın sağ olsun.
Düşünməkdən burxulubdur
Beynim, canın sağ olsun.

Ayrılığın əynimə
Biçilməsi dərd deyil,
Biçilibdir ayrılığa
Əynim, canın sağ olsun.

Olan olub, şirin sözüüm,
Girək eşqin təkinə,
Görək kim qorxub çəkinə...
Tablaşmazsa qəm yükünə
Çiyinim, canın sağ olsun...

Gözləmədən yasaq eşqin
Çulğadı hardan məni?!
Tez-tez ilğimtək görünüb –
Yox oldun, yordun məni.
SOL yanımdan vurdun məni,
Neynim, canın SAĞ olsun.

SƏNƏ DAİR

Siqaret qutusu üstündə
Bir şeir başladım
Sırf sənə dair.
Üstəlik,
Üfüqlərə sancılan baxışlar-filan –
Şair-şair...

Bir şeir ağladım “west” qutusuna
Gecənin bu şər vaxtında.
Təki sənin hər vaxtın xeyir olsun,
Gözəl gözlüm, hər vaxtın xeyir.

Mənə sərf etməyəcək
Nyutonun qanunları,
Bilirəm, amma
Qəfil yadıma düşdün.
Yadıma elə düşdün ki, alma yanaqlım,

Bir şeir kəşf etdim sənin adına
Və öz qanunlarımı yazdım
Nyutonun inadına.

Siqaretin dumanında
Bir şeir başladım sənə dair,
Başladım, bitirə bilmədim
Və sair...

QƏNDİL OLASAN

Dünyanın dərdinə ağlayan ola,
Sənsə dərd əhlinə həmdil olasan.
Saraylar köşkünə boyun büküncə,
Qaranlıq damlara qəndil olasan.

Dərziyəm, gödəkdir iynədən sapım,
Üryan əyinlərə açıqdır qapım.
Özünü asasan bir kəndir tapıb,
Ya da birasımlıq kəndir olasan.

Yığ saxla özündə, sənə nə dəysə,
Qaç qurtar əllərdən, yaxan yedəksə.
O üzü görməzsən, boyun gödəksə,
Gərək hər əngəldən hündür olasan.

DÜŞMƏZ

Ox atsam bir ümid deyib,
Daşdan keçib ora düşməz.
Tor qursam, səndən gələsi
Bir baxış da tora düşməz.

Kimsə tapılmaz soruşum –
Harda qalib ağlım, huşum.
Elə qarışib ki başım,
Ömür, billah, vərə düşməz.

İstəmirəm, al bu dərdi,
Dərdini çəkmək hədərdi.
Məndə bundan o qədər –
İynə atsan, yerə düşməz.

HƏYAT QƏMLİ ZÜMZÜMƏDİR

Haqq yolunda nökrər bəndə
Şah gedər haqq dərgahına.
İnsan gah qalar ərafda,
Gah gedər haqq dərgahına.

Gələn, gedən kimdir, nədir?..
Mədət umma, kim kimədir?!
Həyat qəmli züzmümdür,
Ah gedər haqq dərgahına.

Uyar olduq batilə biz,
Cahilə biz, qafilə biz.
Axund, ömür qafiləmiz
“Nah” gedər haqq dərgahına.

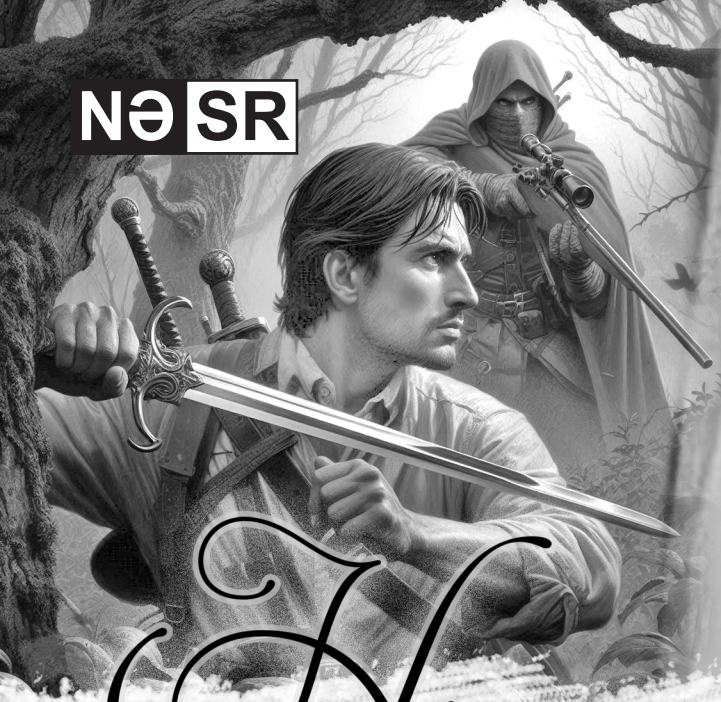
TANRININ YOLU DÜZ QALAR

Dillə dişin arasında
Neçə mənalı söz qalar.
Ötən günün arxasınca
Həmişə iki göz qalar.

Dərdi, qəmi görürsən də,
Biri məndə, biri səndə.
Əyri-əyri yerisən də,
Tanrının yolu düz qalar.

Neynim, haqqı başa düşmə,
Ömür çürüt əyri işlə.
İnanmıram, bu gedişlə
Səndən dünyada iz qalar.

NİFZ ET və BAĞIŞLA

Natiq RƏSULZADƏ

“Səhər saat 4-də, ölümündən yarım saat əvvəl cismən sağlam, xasiyyətcə son dərəcə dinc adam olan Tariverdiyev yuxuda özünü at üstündə, əlində sıyrılmış qılınc hücumu keçən yerdə görürdü, onu da görürdü ki, ağaclıqda gizlənmiş snayper düz onun gözlərinin içinə baxır və bircə saniyə sonra onun atdığı güllə ürəyinə sancılacaq. Elə həmin anda güllənin ürəyini necə parçaladığını hiss etdi, köksündə dəhşətli ağrı duydu, ağılından keçən ani, ürkək fikrinə rəğmən də, ağrı azalmaqdansa daha da güclənir, artaraq bütün bədəninə yayılırdı. Qorxu və soyuq tər içində yuxudan oyandı, özünü saxlaya bilməyib yatağı islatdı, yanında yatan arvadını səsləmək istədi, əvəzində sakitcə xırıldadı, soyumaqda olan əlləri ilə boğazından yapışdı, kəskin ağrıdan yatağa mıxlanmış kimi, tərپənməyə halı qalmasa da, gücünü itirə-itirə, ağzı ilə havanı udub, nəfəs, nəfəs, nəfəs almağa çalışdı... Beşin yarısında Tariverdiyev həyata vida etdi”.

Hekayənin təxmini başlanğıcını beləcə yazıb təkrar oxudu və yersiz sözü valideynlərin gözündən yayındırmaq istəyən uşaqlar kimi səliqə ilə, cidd-cəhdlə yazılanları göy mürəkkəblə qaralamağa başladı, sonra dayandı, laqeydliklə kağızı əzdi və iri yazı masasının bir küncünə atdı. Xeyli müddət bükük, bəyaz, qalın kağızın asta xışıltı ilə bacardığı qədər düzəlib canlanmaq cəhdinə tamaşa etdi. Pəncərələrdən o yana gecə idi, dərin bir gecə, gecə... Şəhərin bu nüfuzlu hissəsində gecələr çox nadir hallarda maşınlar ötüşərdi və pəncərə altından keçən donmuş küçə də nəşə çox yad, təcrid olunmuş görünərdi. Ona elə gəldi ki, artıq dünyada yoxdur. Bu fikirdən diksinsə də, düşüncələrini sona çatdırmağa çalışdı və müəyyən dərəcədə buna nail də oldu. Qorxdu – axı dünyanı özündən ayrı təsəvvür etmək, demək olar ki, mümkün deyil, bu, həyat deyil, cəfəngiyyat və qarma-qarışıqlıqdır,

nə isə tamamilə qaranlıq, öyrənilməmiş bir şeydir.

Qeyri-müəyyənlik isə həmişə vahimə doğurur. Yox, yox, o, gərəksiz, faydasız şeylər haqqında düşünməyəcək, çünki işləmək lazımdır, fikrini işə yönəltməlidir, çoxdandır heç nə yazmayıb. O, fikrini cəmləşdirməyi bacarırdı. Qırx illik yazıçı təcrübəsi özünü ələ alıb işləmək həvəsi yaratmağı öyrətməmişdi ona, son illər məişət qayğıları və boş, mənasız vurnuxmalar başını qatsa da, birdən yadma düşürdü ki, çoxdandır əlinə qələm almır, bu zaman peşəkarlığı karına gəlirdi. Yazıçı vicdanının oyandığı anlardan biri də bu gecənin payına düşmüşdü. O, özünün peşəkar yazıçı adını saxlamağa çalışırdı, lakin bu barədə inadla düşündüyü və özünü bu işə vadar etdiyi üçün heç nə alınmırdı, qəlbində sözlə ifadə olunmayacaq, deyilməmiş xoş bir şey oyanmırdı və masanın üstündə və altında yarısı qaralanmış əzik-üzük kağızların sayı çoxalardı. İş getmirdi ki, getmirdi.

Yazıçı Manafov haqqına yaxşı nasir sayılırdı və altmış dörd illik həyatında çox şeyə nail olmuşdu: ədəbi mükafatlar, fəxri adlar, onlarla kitab, ssenarisinə çəkilmiş filmlər, şan-şöhrət və sair, hə, bircə dəqiqə...

Otağın qapısı səssizcə aralandı, lakin nə isə yazmaq cəhdinin uğursuzluğa düçar olmasından əsəbləri gərilməmiş Manafovun qulağı səsi aldı və hirsə açıq qapının qaralan boşluğunda solğun kölgə kimi dayanmış arvadına sarı döndü. Gözü ağır, yeknəsəq zəng çalıb səhər saat dördü göstərən iri divar saatına sataşdı, Manafovun alınmamış hekayəsinin qəhrəmanının məqsədi bilinməyən süvari hücumuna keçdiyi vaxt idi. Saat yazıcının il boyu davam etmiş və ölkənin müxtəlif müəssisə və təşkilatlarında qeyd edilmiş yubiley tədbirlərindən birində hədiyyə

edilmişdi. Manafov arvadına elə baxdı ki, elə bil təhlükəsizlik komitəsinin köhnə əməkdaşı Dzerjinskinin heykəlinə siyi-yən adamı görürdü. Arvad ərinin sual verməsini gözləmədən onu qabaqladı:

– Sənin telefonun zəng çalır.

– Bu vaxt? – Manafov bir qədər yumşalaraq təəccüblə soruşdu.

Qadm çiyinlərini çəkdi – yəni mən nə bilim? Bununla belə həvəssiz dilləndi:

– Bəlkə, xaricdəndir?

– Mən işləyirəm. İş görməyə çalışıram, – artıq hirsənməyə başlayıram. – İstəyirsən, özün dəstəyi götür.

– Niyə? – qadm tələsmədən sual verdi – o yerlərdə bir adamımız yoxdur ki, onun üçün narahat olum, – deyib astaca qapını örtüdü.

Kişi kip bağlanmış qapıya baxdı, qələmi kağız qalağının üstünə atdı, kreslodə çevrildi və küçəyə baxmağa başladı. Qulaqlarında arvadının göynərti duyulan son sözləri səslənirdi. On il əvvəl onlar on beş yaşlı oğullarını itirmişdilər. Oğlan dostları ilə çimərliyə getmiş və dənizdə boğulmuşdu. Yeganə övladları dünyaya gələndə Manafovun otuz doqquz, arvadının isə otuz altı yaşı vardı və onlar on üç il idi ki, evlənmişdilər. Arzusunda olduqları övladlarını uzun illər gözləmişdilər. Bu hadisədən sonra Manafov xeyli vaxt dənizə baxa bilmirdi, dənizkənarı parkın təkçə görünüşü onda kəskin qəzəb dolu ağır hissi doğururdu, çimərlikdən isə söhbət gedə bilməzdi.

Manafov bir müddət küt baxışlarla alaqaranlıq küçəyə baxdı. Sonra siqaret yandırdı və qələmi götürüb barmaqlarının arasında oynatmağa başladı. Arabir isə qələmi ağ kağızın üzərinə yönəldirdi, guya onu indicə ölməz sözlə yükləyəcəkdi. Heç bir həzz duymadan siqaret çəkdi, halbuki arvadı getdikdən sonra çəkmək istəyirdi. Qeyri-iradi bir neçə qullab

vurub əriməkdə olan siqareti ömrünü başa vurmaq üçün iri külqabıya atdı. Manafov siqareti heç vaxt külqabıya basıb söndürməzdi və fəlakət siqnalına bənzəyən tüstü xeyli müddət kötüklərin üzərində dumanlanardı, sanki şikayət edirdi – axırıma çıx, belə közərə-közərə yaşamaq tətəmirəm.

Oğlunun ölümündən sonra Manafov sözün həqiqi mənasında başını işlə qatırdı, işsiz qalmağ əzab idi, çünki eyni düşüncələr onun ağlını başından alırdı. Anbaan bir səhnə gözlərinin önündə canlanırdı: dizinin üstündə əyləşmiş dörd yaşlı oğlu birdən başını döndərir, çevrilmiş vəziyyətdə sifəti də, işıqlı, ciddi baxışlı gözləri də məzəli görünür və uşaq təməmilə gözlənilmədən soruşur:

– Ata, sən ölməyəcəksən ki?...

Yadındadır ki, onda o, nəzərlərini yayındırmışdı, lakin elə o dəqiqə oğluna baxmışdı ki, uşaq atasının cavabdan qaçdığını düşünməsin, bu zaman uşağın yaşına uymayan yaşlılara məxsus ifadəli gözləri ilə rastlaşmış, məhəbbətdən ürəyi sıxılmışdı, başa düşürdü ki, oğluna verəcəyi cavabdan çox şey asılıdır və qətiyyətlə demişdi:

– Yox. Mən ölməyəcəyəm.

Və uşaq inanmışdı, başını aşağı salıb televizorda multfilmə baxmaqda davam etmişdi. O, öz dünyasından arxayın idi, inanırdı ki, burada həmişə əmin-amanlıq, dinclik olacaq, axı atası onu aldada bilməzdi. Manafov təəssüf hissi ilə düşündü ki, əslində bu belə də oldu, o, oğlunu aldatmamışdı. Çoxdan baş vermiş bu hadisə bütün aydınlığı ilə tez-tez gözünün qabağında canlanır, onu dəli edirdi. Başını içki ilə qatmaq istədi, lakin alkoqol bihuşluğundan sonra dərdi daha da şiddətlənirdi, boğazından yapışıb bütün daxilini sökürdü, o, içində müdhiş keylik, qeyri-insani soyuqluq, düşkünlük

hiss edir, həyatda varlığını lazımsız, artıq sayırdı. Belə halda özünü işlə taqətdən salmağa çalışırdı, sonraya-qara günə, təxəyyülünün kasadlaşacağı vaxta saxladığı köhnə qaralamalarını çıxarırdı, qara gün isə qəfil gəlmişdi, erkən, özü də gözləmədiyi tərəfdən gəlmişdi. İşin içərisində batırdı. Və nə yazırdısa, hamısı oğluna aid olurdu. Bütün ağrısı, taleyin amansızlığından duyduğu yandırıcı küskünlük kağızlara hopurdu, təsirli, içinə düşdüyü, nəfəsini kəsən, suyunu ovuc-ovuc dağıtdığı quyu kimi dərin əsərlərində əks olunurdu. Və bu onu real gerçəklə bağlayan yeganə vasitə idi. O vaxtdan da onun yaradıcılıq yüksəlişi başladı. Dözülməz dərdin kürəsindən keçərək sənəti mükəmməlləşir, püxtələşirdi, eyni zamanda yazı üslubu qərribə tərz alır, on illərlə qadağalara məhkum olunmuş mistikaya meyillənirdi. Cəmiyyətin hərtərəfli dəyişməyə başladığı zamanda bu lap yerinə düşürdü, populyarlıq da, əsl şöhrət də o zaman gəldi, elə bil ki, Allah aldığıının əvəzini vermək, qəlbini bu yolla ovutmaq istəyirdi. On beş il əvvəl dəyişməyə başlamış, Manafovun və onun həmkarlarının uyğunlaşa bilmədikləri dövran (yazıçı zəhməti ilə dolanmağa adət etdiklərləndən çəş-baş qalmışdılar) birdən-birə məhrəbanlıqla onu ağışuna aldı. Çoxdan həsrətində olduğu sponsorlar elə bil göydən düşür, kitablarını çap etmək istədiklərini bildirir, rejissorlar əsərlərini ekranlaşdırmaq üçün ssenarilər sifariş verirdilər, beləliklə, işi başından aşırırdı. Manafovun arvadı üçün isə ağır idi. O, yaradıcılıqdan uzaq adam olduğundan bu təsəllidən məhrum idi. Onu bütünlüklə əzən intəhasız, dağıdıcı dərdi ilə təkbətək qalmışdı, həyatını mənalandıra biləcək hər şeyi itirmişdi. Artıq arvad ərindən uzaqlaşmışdı, kişiye də elə gəlirdi ki, onlar bir-birlərini başa

düşmərlər, ya da onlara üz vermiş bədbəxtlikdən əvvəl olduğundan az anlayırlar. Oğullarının ölümü getdikcə onları müxtəlif tərəflərə yönəldən, yollarını ayırdıqca ayıran gözəgörünməz maneəyə çevrilmişdi. Çoxdandı onlar bir yerdə yatmırdılar, arvad uzun müddət idi qeyri-normal tərzdə susurdu. Arvadın ruhi sağlamlığı üçün narahat olaraq evə qonaq dəvət edir, yaxın qohumlardan, dostlardan xahiş edirdi ki, tez-tez evlərinə təşrif gətirsinlər. Onlar da vəziyyəti bildiklərindən qadının halına yanaraq dəvətləri qəbul edirdilər. Eyni zamanda tanınmış yazıçının daimi müsafirləri olmaq fürsətini əldən vermirdilər. Gəlib-gedənlər arasında qabiliyyətli, lakin diqqəti cəlb etməyən, tanınmayan psixiatr da var idi, o, vaxtı itirmədən yavaş-yavaş elə qonaqlıqlar zamanı xəstə ilə bərpə seansları aparırdı. Nəticədə qadının vəziyyəti bir qədər yaxşılaşsa da, əvvəlki diribaş, şən, hazırcavab, güləyən, ədəbsiz lətifələr danışmış hamıdan qabaq qəhqəhə çəkən qadın birdəfəlik yox olmuşdu. Onun yerində özünə qapılmış, heç kəsə qaynayıb-qarımayan səbəbi qadın dururdu. Oğlunun ölümündən keçən on il heç nəyi dəyişməmişdi.

Başılı iş qarışan Manafovun hərdən gecələr arvadı yadına düşürdü və geniş mənzili keçərək, onun yataq otağına gəlirdi. Arvadının yuxuya getmədiyini bilsə də, bir müddət çarpayısının qırağında əyləşirdi. Qadın gözlərini açıb ərinə baxar, sonra da baxışlarını tavana zilləyirdi. Bəzən də heç gözlərini açmazdı. Zəngli iri saat səssiz-səmirsiz işləyirdi. Evdə saat çox olsa da onlara məhəl qoyan kim idi ki?! Zəngli saatdan danışmaq isə artıqdı. Kimi oyadacaqdı ki?! O hərdən mürgüləyər, ayılan kimi yanında əyləşmiş ərinin əlindən tutardı. Əl-ələ tutub dinməzəcə durardılar. Nədən

danışacaqdılar? Hər ikisinə aid olan yeganə bir şey var idi: oğullarının ölümü. Bu barədə isə danışmaq çox ağırlı idi.

Getdikcə o özünü işə daha çox həsr edirdi, şöhrətin ardınca gedirdi, adət-kədə olmasa da, canına yaman yayılırdı qəzetlərdə, telekanallarda, mətbuat konfranslarında verdiyi müsahibələr, müxtəlif ziyafətlər, öz şərtlərini diktə etdiyi nəşriyyat müqavilələləri, kitablarının xarici dillərə tərcüməsi, mütərcimlərlə əməkdaşlıq, müxtəlif ədəbi mükafatlar (yağışdan sonrakı göbələk kimi artan mükafatların çoxu onları təsis edənlərin zirək əli ilə də yığılar və xeyrini də özləri görürdilər), mətbuatda işıqlandırılması, çəkiliş meydançalarında görünməsi yüksəliş təsəvvürü yaradaraq məşhurlaşmasına xidmət etsə də, əslində, populyarlıq son illər bu balaca ölkədə orduya çevrilmiş diribaş cızma-qaraçıların dediqodularına, cəfəngiyyat dolu yazılarına rəvac verirdi. Bütün bunlar onun vaxtını çox alırdı. Manafov get-gedə daha çox yazı stolunun üstündəki köhnə dəbli, yaşıl abajurlu lampanın həsrətini çəkir, əzablardan doğan təbinin hökmü ilə yazılacaq sətirləri gözləyən ağappaq kağız topası üçün qərubsəyirdi. Lakin iztirablar getdikcə azalırdı, qəlbindəki ağrı da əvvəlkiyə sızıldamırdı.

Günlərin birində yorğun-arğın iş otağındakı divanda özünü yatmağa məcbur eləyərkən, qəfildən ağına gəlirdi ki, bütün bunların: huşunu başından alan üzücü iş, şən-şöhrət, mükafatlar, fəxri adlar, ehtiram, bir sözlə, hər şeyin bünövrəsi on il əvvəl qoyulub... nə yox... düz on il əvvəl, o vaxt ki... nəfəsi kəsildi, durub oturdu, qaranlıqda əl havasma axtararaq döşəmədən siqaret qutusunu tapdı. Siqaret yandırdı, səbəbi-əsəbi qullab vurdu. Parketin üzərinə tökülən külə fikir vermədən bir neçə dəqiqə beləcə oturdu.

Sakitləşməyə çalışırdı. Sanki üzünə şillə vurulmuşdu, o isə cavabını verməmişdi. Belə çıxır ki, oğlunun ölümü ona düşüb... siqaret titrəyən barmaqlarının arasından döşəməyə düşdü, hıçqırıqları eşidilməsin deyə, yumruqlarını ağzına sıxdı, bütün bədəni əsirdi. Özünü tezəcə də ələ aldı, sakitləşdi. Ayağa qalxıb siqareti yerdən götürdü və külqabıya atdı, stolun üstündəki lampanı yandırdı, siyirmədən yuxu dərmanı götürüb üstündən su içmədən iki həb atdı. Siyirməni bağlayarkən dibdə qeyd dəftərlərinin altında nəşə dəstək göründü. Cəld yerinə uzandı və daş kimi yuxuya getdi. Bütün gecəni möhkəm yatsa da, səhərə yaxın yuxu gördü. Bunu heç yuxu da adlandırmaq olmazdı, yuxunun fraqmentləri idi: guya, o, siyirməni açıb tapançanı götürür. Vəssalam. Siyirməni açır və tapançanı götürür.

Səhər arvadı əsəb gərginliyi keçirdiyi üçün katibəsinə zəng vurub – indi onun öz ofisi və katibəsi vardı, fikrindən ədəbi jurnal açmaq da keçirdi – bütün işlərini, görüşlərini təxirə saldığını bildirdi və psixiatrın dalınca maşın göndərdi. Bütün günü arvadı ilə əlləşdilər, yarımçıq röyası da, yazı stolunun gözündəki tapança da yadından çıxdı.

Hamı tərəfindən qəbul edilsə də, aşına zəhər qatanlar da tapılırdı. Tanınmış adamların həyatından maraqlı hadisələr çap etməkdə ixtisaslaşmış xırda qəzetlərdə hərdən onu da sancırdılar. Gənclik qəbahətlərindən, sərxoş vəziyyətdə qumar oynamasından, udduğu xeyli miqdarda pulu tərəfmüqabilləri ilə (söhbəti də elə onlar yaymışdılar) qızlara və içkiyə sərf etməsindən, səhvini etiraf edib peşmançılıq hissi keçirməsindən, fahişələrlə yaxınlığından, dava-dalaşlardan, sürtülmüş cins şalvarının arxa cibində gəzdirdiyi beşbarmağı işə salmaq adətindən xəbər tutmuşdular. Belə səviyyəsiz

yazıları dərc edən tanınmamış qəzetlər ertəsi gün diqqət mərkəzində dururdu, “it hürər, karvan keçər” prinsipi ilə yaşayan və gəncliyini şən keçirməkdə heç bir qəbahət görməyən Manafov cavab verməməyi düzgün sayırdı. Lakin bir dəfə povesti əsasında ekranlaşdırılmış filmin ilk nümayişinə həsr olunmuş mətbuat konfransında təhrikedici sual qarşısında dözməyərək qeyd etdi ki, peşəkar jurnalistlərin sayı azdır, altı yüzdən artıq mətbuat orqanının fəaliyyət göstərdiyi şəraitdə bu, təbiidir, bu qədər peşəkarı haradan tapasan, buna görə də onların yerini insanları qıcıqlandıрмаğı peşə seçən cizmaqaraçılar tutur, bax elə mənim haqqımda da anaları belə-belə... Ustad yazıçının bu sərbəst çıxışı konfrans iştirakçılarının xoşuna gəldi, gülüş səsləri eşidildi. Səhəri gün köhnə palan içi tökməklə məşğul olan qəzetin redaktoru zəng vurdu və yazıya görə üzr istədi.

– TəkHzib verin, – Manafovun təklifi belə oldu.

– Necə ola bilər, – redaktor təəcübləndi, – bir səhifəlik materialdır.

– Bilirsinizmi, arvadım neçə illərdir depressiyadan əziyyət çəkir, – zorla dilləndi və o dəqiqə də peşman oldu, – xəbər tutsa, çox ağır təsir edəcək. TəkHzib verin.

– Mən zəng vurdum və üzr istədim, – redaktorun səsində soyuqluq duyulurdu. – Ancaq təkHzib verə bilmərik. Qəzetin nüfuzu enər.

Manafov soruşdu:

– Belə olan halda, niyə zəng edirsiniz?

– Üzr istəmək üçün, – hiss olunurdu ki, redaktor vəzifəsini bununla bitmiş hesab edir. Yəqin, bu, birinci dəfə deyildi: əvvəlcə qəzet adamı ağ yuyub qara sərir, sonra da redaktor telefonda üzr istəyirdi, – sizcə, daha niyə görə?

– Mən sizin üzrünüzü... üstəlik ananızı da! – Manafov təkini pozmadan dilləndi. – Rastlaşanda sizin ağız-burunuzu məmnuniyyətlə əzəcəyəm. Bir daha xəbərdarlıq edirəm: təkzib verməsəniz, ömrünüz boyu peşman olacaqsınız. – Burada Manafov nəyi isə xatırlamış kimi sözünü kəsdi. Sonra əlavə etdi. – Ancaq bəlkə də, peşman olmadınız. Bu, bütün qalan ömrünüzü necə yaşayacağınızdan asılıdır.

Manafov redaktora baş qoşub onunla kəlmə kəsməsindən yüngülvari təəssüflənərək telefonun dəstəyini yerinə qoydu. Beş il keçdi. Manafovun arvadı bir qədər yaxşılaşmışdı, bununla belə, yenə qaradınmaz, adamayovuşmaz idi. Bütün görkəmi ilə, “zaman hər bir dərindən dərmanıdır” məsələni inkar edirdi, ötüb keçən illər onun yarasına məlhəm olmamışdı. Manafov çoxdan fikrində tutduğu jurnalı açmışdı, bu jurnal yaradıcılığında getdikcə daha tez-tez yaranan fasilələri doldururdu, bundan əlavə xeyli gəlir də gətirirdi. Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru Manafovun özü idi, özünə cavan, işgüzar bir müavin də götürmüşdü, tədricən oxucu bazarına bələd olub xeyli irəli getmiş, dünyanın dörd ölkəsində jurnallarının satışını təşkil etmişdilər, indi Manafovun bu ölkələrdəki bank hesablarına ayda iki dəfə xeyli məbləğ otururdu. Arvadının pula marağı çoxdan sönmüşdü, özü də bu qədər vəsaiti haraya xərcləyəcəyini bilmədiyindən ahıl vaxtında əxlaqsızlığa qurşanmışdı, redaksiyada gənc qızlardan kiçik bir hərəmxana yaratmış, xidməti vəzifəsindən geninəboluna istifadə edir, lakin hamının haqqını səxavət və insaf ilə ödəyir, səhərədək uzanan gurultulu məclislər qurur, evə çox vaxt kefli qayıdırdı.

– Yadından çıxmıyab ki, neçə yaşın var? – Ruhən yorğun olduğu üçün arvadı mülayim tərzdə soruşardı.

– Əlbəttə! Tezliklə yubileydir, – o səndələyərək arvadını qucaqlayardı, – yeri gəlmişkən, səni də dəvət edirəm.

– Qoca əxlaqsız, – deyərdi arvadı.

– İkinci söz daha çox xoşuma gəlir.

Yaşla bağlı idi, ya nədəndi – getdikcə Manafovda gülməli adətlər yaranırdı. Məsələn, qadınlarla bağlı hər məsələdə (o zaman onu haqlamış qocalıq yaddan çıxırdı) zirək Manafov hərdən layiq olduğu şöhrətə nail olmuş ağsaqqal roluna girir, başını əsdirir, rəyaset heyətində sızıldayaraq kresloya çökür (əslində, bu proses xüsusi səy tələb etmir), ordunu doldurub, gözlərini qıyaraq xeyli müddət verilən sualları cavabsız qoyurdu, ətrafındakılara elə gəlirdi ki, o, sualı unudub, ya da huşunu itirib. Təbiətən fəal, işgüzar, tündməcəz olsa da, özünə ahıllığın və mötəbərliyin əsas əlamətləri hesab etdiyi xüsusiyyətlərini aşılıyrdı.

Xarici qonağın şərəfinə verdiyi ziyafətlərdən birində hörmətli qonaq özü əlində badə Manafova yaxınlaşaraq söylədi ki, onun ölkəsində Manafovu tanıyırlar və əsərlərini çox nəşr edirlər.

– Mənim ölkəmdən fərqli olaraq, – Manafov səbəb olmadan başını əsdirərək və azacıq belini bükərək dilləndi, özü də istəmədən dilini saxlaya bilməyib əlavə etdi – ancaq məlumdur ki, heç kəs öz vətəninə peyğəmbər olmur. He...he...he... burada öz problemlərimiz özümüzə bəs edir, yazıçılar heç kimin yadına düşmür.

Hörmətli qonaq görkəmli yazıçı ilə bahəm gülümsəyərək daha bir neçə xoş ifadə işlətdi, bu zaman baş nazir təbəssümlə Manafova baxaraq qonağı kənara çəkdi.

Prezident aparatının məsul işçisi Manafovu görüb dostcasına səslədi və eyni zamanda gözlərini ətrafa dolandırdı ki, görsün onun məşhur yazıçını yaxın adamı kimi salamladığını görəndə və eşidəndə

varmı, nəticədən razı qaldı. Vacib şəxslərin hamısı görmüş və eşitmişdi.

– A! Möhtərəm yazıçımız! Necəsiniz?

– Pis, – hörmətli yazıçı cavab verdi.

– Niyə belə? – məsul işçi təlaşla soruşdu və dərindən narahatçılıq keçirdi, bütün görkəmi ilə prezident aparatının məsul işçilərinin imkanları dairəsində Manafovun həyatını yaşılaşdırmağa hazır olduğunu ifadə etməyə çalışdı.

– Belə də... – Manafov nıqqıldadı. – Qəbahətli həyat təzi keçirirəm: çox yatıram, az işləyirəm...

– Sizmi az işləyirsiniz? – Məsul şəxs etiraz etdi. – Yazdıqlarınızı çatdırıb oxuya bilmirik. Qiyamətdir! Doğrudan, necə yaşayırımsınız? İşləriniz necədir?

– Uzun söhbətdir... – Manafov başını yersiz tərpədərkə ağızucu cavab verdi. – Zəhlətökən olmaq istəmirəm.

– Nə? – Müsahibi anlamadı.

– Zəhlətökən olmaq istəmirəm! – karla danışmış kimi bərkdən təkrar etdi. – Bilirsiniz zəhlətökən kimə deyirlər?

Məsul işçi lətifəyəbənzər bir şey eşidəcəyini yəqinləşdirərək şən halda yüngülcə başını yellədi.

– “İşlərin necədir?” sualının müqabilində işlərinin necə getməsi barədə ətraflı danışan adama. He-he-he.

– He-he-he! – daha məsul işçilər ədəbsizlik kimi qəbul etməsinlər deyər, həddi gözləyərək ucadan gülüb müsahibinə qoşuldu. – Əla. Kəsərlidir. Yadımda saxlayaram.

– Əslinə qalsa, burada mənim, demək olar ki, heç bir işim yoxdur, – Manafov istər-istəməz onun sualına cavab verməyə başladı. – Mənim işlərim xaricdədir. Bizdə nə var? Can üstə olan jurnala başına degeneratları yığmış allahlıq iddiasında olan xəstə adam başçılıq edir.

– Hə? – Kimdir o?

– Siz tanımırırsınız?

– A. Bəli, bəli, eşitmişəm, – məsul işçi üz-gözünü turşutdu, – nə etmək olar? Yadımda saxlayaram.

– Yadınızda saxlayın, saxlayın, – Manafov təqdir etdi. – Ona görə danışram.

– Belə jurnala siz başçılıq etməlisiniz – məsul işçi yarımaq istədi.

– Nə danışırırsınız, əzizim, deyirsiniz də?! – Manafov süni şəkildə hiddətləndi. Avqinin tövlələrini təmizləmək üçün mən artıq qocayam. Bir də ki, siz bilirsiniz, mənim öz jurnalım var.

– A, bəli, bəli! Əlbəttə!

– Ancaq bizim jurnal bütünlüklə xaricə gedir. Nə etmək olar, pul qazanmaq lazımdır, sübut etmək lazımdır ki, bizim varlığımızın da bu dünyaya bir xeyri var. – Manafov qollarını gərdi, çox danışdığını, söhbəti kəsməyin və sızanağa bənzər məsul işçini rahat buraxmağın vaxtı çatdığını anladı.

Kənarda dayanmış tanışlarının Manafova əl etməsi lap yerinə düşdü, yeriməyə çətinlik çəkirmiş kimi ağır, əzəmətli addımlarla müsahibindən aralanaraq nəzərləri ilə onu müşayət edən adamlara tərəf getdi.

O, indi gəncliyində arzuladığı hər şeyə nail olmuşdu. Lakin gəncliyin özü yox idi və üstəlik də, oğlu da yox idi. O, qaradınməz, ehtiyatlı, sahibini sözsüz anlayan sürücünün idarə etdiyi bahalı, sanballı, xarici maşında yayxanaraq evə gedirdi.

Bəli, onun hər şeyi var. İşləmək həvəsindən başqa. Beləliklə, nəticəyə gəlmək olar, onun hər şeyi var. Oğlundan, cavanlığından və işləmək həvəsindən savayı. Əslində isə onu həqiqətən sevindirəcək heç nə yoxdur. Evdə onu gülümsəməyi belə unutmuş arvadı gözləyir. Yox, heç gözləmir də. Sadəcə olaraq o, bu evdə məskunlaşıb və zəng edib ofisdə gecə-

ləyəcəyini bildirəndə – son vaxtlar tez-tez belə olurdu – qətiyyəti etirazını bildirmir və səsində heç bir narahatçılıq duyulmurdu. Düşündü ki, onlar yadlaşmağa başlayırlar, yox, onlar artıq yaddırlar. Əvvəllər arvadı onu dəlicəsinə qısqanırdı, çoxdan, lap çoxdan – onların oğulları olanda. Çox vaxt da, əsassız, heç bir səbəb olmadan, çünki onlar kasıbyana, sadə yaşayırdılar. İndi elədiklərini – çox gec və əsl zövq duymadan özünə müsaidə edə bilmədi. Pilləkənləri asta-asta qalxaraq fikirləşdi ki, hər şeyi itirib, təkcə bir şey qalır, bərk-bərk işdən yapışmaq, işi əldən buraxmamaq, əvvəllərdə olduğu kimi onu təmiz hava gətirən nəfəsliyə çevirmək.

Mənzilə girən kimi elə paltolu arvadının yataq otağına keçdi, hər tərəfdən gözə girən saatlar gecə birin yarısını göstərirdi. Arvadı on birdə yerinə girirdi – evdə hər bir işi xidmətçinin görməsinə baxmayaraq – tez yorulurdu. Görünür, o, sadəcə yaşamaqdan usanmışdı.

Arvadı yataqda uzansa da, yatmamışdı, ərinə baxdı, elə bir yad təbəssümlə gülümsədi ki, kişinin ürəyi sıxıldı.

– Sənsən? – qadın elə tərzdə soruşdu ki, sanki qaçılmaz bir faktı müəyyənləşdirmək istəyirdi, – gecə necə keçdi?

– Rəsmi, – əri cavab verdi, – qeyri-adi heç nə yox idi. Adi qəbuldu. Prezidentlə, qonaqlarla söhbət etdim.

Arvadının yanında əyləşdi, əlindən tutdu.

– Bəs sənün günün necə keçdi?

– Şükür Allaha ki, keçdi, – uzun-uzadı danışmağı sevməyən qadın qısa cavab verdi.

– Yaxşı, – dedi, – bu gün bir az işləmək istəyirəm, – bir az susub sonra əlavə etdi, – əgər baş tutsa.

– Yorulmamısan? – deyə qadın soruşsa da, hiss olunurdu ki, ərinin yorulub-yorulmamasının onun üçün heç bir fərqi yoxdur.

– Yarım saat dincəlib işə başlayacağam! – O, işgüzarcasına əllərini bir-birinə sürtdü, sanki işləmək üçün darıxıb, nəhayət, ikinci dərəcəli, vacib olmayan şeylər arxada qaldıqdan sonra o...

Hərəkətləri də, ifadələri də çox qeyri-təbii alındı. Saxtakarlıqdan doğan təəsüratı aradan qaldırmaq üçün nə isə əlavə etmək istədi...

– Di get, – arvadı dilləndi, – mən yatıram.

O, qapıya tərəf getdi, qapının dəstəyindən yapışib çıxmağa hazırlaşarkən arvadı onu səslədi. Kişi təəccüblənib geri döndü.

– Çoxdan soruşmaq istəyirdim, – çətinlik çəkirmiş kimi sözləri uzada-uzada danışdı.

Kişi araya çökmüş sükutu pozmayaraq bir qədər narahatlıqla və sualedici nəzərlərlə arvadına baxırdı. Qadın sözünə davam etdi:

– Sən indi çox şeyə nail olmusan, – nəfəsi azacıq tənqidliyindən' susdu, hər ifadədən sonra nəfəsini dərmək üçün susurdu.

Arvadının bu sözlərini dinlədikdən sonra təzə şəkəri üzrə başını əsdirmək, nıqqıldamaq, özünü qoca və əldən düşmüş göstərmək istədi. Lakin vaxtında özünü yığışdırdı, onu ovcunun içi kimi tanıyan arvadının qarşısında özünü belə aparmaq gülünc görünərdi.

Qadın danışmağa çətinlik çəkirdi:

– De görüm, oğlumuzun yenidən bizimlə olması üçün bütün qazandıqlarından keçərdinmi?

Əngəlli, dolaşdırıcı suallara barmaqarası yanaşmağa, mümkün olduğu qədər dərinliyə getməməyə adət etmiş Manafovu sual qəfil haqlamış, öz çılpaqlığı ilə çaşdırmışdı. Lakin güclü intuisiya bir anda işə düşdü və xəbərdarlıq etdi ki, cavabı gecikdirmək olmaz.

– Əlbəttə, – o, qətiyyətlə cavab verdi.
– Hələ bir soruşursan da?

– Yaxşı, – nə üzündə, nə də səsinin ahəngində heç nə ifadə olunmayan qadın dilləndi, – get.

Kişi yataq otağından çıxıb qapını arxasınca möhkəm bağladı.

İş otağına girib köhnə yazılarını, qaralamalarını araşdırmağa başladı, ehtiyat üçün yazılmış süjetlərə, eskizlərə, ideyalar qeyd olunmuş əlyazmalarına baxdı, zəif, çiy şeylər çox idi, ancaq işlənməli maraqlı fikirlər də az deyildi. Lakin o, kağızlara səthi baxırdı və getdikcə xəyalı pərən-pərən düşürdü. Ağ kağızları qabağına çəkdi və fikrini toplamağa çalışdı, bir dəqiqə sonra nə alınacağıının fərqi nə varmadan yazmağa başladı.

“Həbsxana həyatının kəndərini ötüb azadlığa çıxan Tarıverdiyev başını göyə qaldırdı, günəşin parlaq şüaları gözünü qamaşdırdı, gülümsəyərək düşündü: “Burada səma tamam başqadır”.

Bir müddət qeyri-iradi qəhrəman, onun hərəkətləri, nə üçün tutulması, uzun həbsdən sonra haraya yollanması barədə yazmaqda davam etdi. Artıq obraz aydınlaşmağa, ana bətnindən doğulan uşaq kimi başını göstərməyə başlayır, hekayə, bəxti gətirsə lap povest alınırdı və artıq o, yazının təsiri altındaydı.

O, hərəkətləri, düşüncələri ilə tədricən göz önündə canlanır, get-gedə dolğunlaşır, təəccüblü dərəcədə canlı görünürdü və artıq yaradıcısını öz ardınca aparır, hətta yazıçı nə isə qəlp bir şeyi onun xarakterinə aid etmək istəyəndə sanki etiraz edirdi. Yazıçı Manafovun ürəyindən əvvəllər olduğu kimi- bu nə zaman olmuşdu? – isti dalğalar keçərək, nə isə yeni bir şeyin başlanğıcının qoyulduğunu xəbər verirdi. Kim bilir, bir həftə, bəlkə də, bir ay dünyada hər şeyi

unudaraq şövq ilə işləyəcək, axı yaradıcılığın doğurduğu heyranlıq hissi heç nəylə müqayisəyə gələ bilməz! Artıq, artıq, artıq...

Qəfildən qorxunc, təhqiramiz bir fikir beynində gurultu qoparıb partladı, öldürücü qəlpələr sıçrayaraq ürəyini, qəlbini yaraladı.

“Demək, fikir beynini deşərək ağrıtdıqda davam edirdi – sən oğlunun ölümündən bacardığını əldə etmişən, qazandıqların oğlunun ölümü sayəsində mümkün olmuşdur. Oğlun ölməseydi, sən də kitablarını arvadlarından başqa heç kim oxumayan yazıçılardan biri olaraq qalacaqdın...”. “Axı mən istəməzdim! – qəzəblə özünü müdafiə etməyə çalışırdı, – tale, tale belə rəva görmüşdü”. “Bu, sənə bəraət vermir”, – Başındakı səs rəhmsizcəsinə susmaq bilmirdi, – sən oğlunun ölümündən hər şey, hər şey”...

Manafov əlləriylə başını tutdu, qələmi tulladı, yazılı vərəqləri stolun üstündən süpürlədi, dərindən nəfəs alaraq bir neçə dəqiqə hərəkətsiz oturdu. “O, niyə, niyə məndən bu barədə soruşdu?! Nə demək istəyirdi? – fikirləşdi, – bu nə deməkdir? O nə üçün belə etdi? Mən çoxdan sakitləşmişdim, mən rahat idim, yaram sağalır, niyə bu sualı mənə verdi? Aman, Allah”... Bəli, oğlunun ölümü təkan verdi, bütün həyatını dəyişdi, aləmə baxışını dəyişdi, ətrafındakıları, dostlarını, məhəbbəti, işi, istedadı, yaxınlarını, həyatı, ölümün özünü də, varlığını da başqa cür dərk etməyə başladı. O başqa cür yazmağa başladı, əvvəlki kimi yox, lakin bu, o demək deyil ki... məgər əvvəlki kimi yaşasaydılar, o heç nə edə bilməseydi, arvadı kimi öz gücsüzlüyündə və dərində boğulsaydı yaxşı olardı?! Varlı gərəksizlərin ikrah duyduqları şərəfsiz həyat sürsəydilər, o heç nəyə nail

olmasaydı yaxşı idi? O niyə soruşdu, varlığını alt-üst etdi, sualı ilə onu öldürdü. “Gərək elə bunu soruşaydı: sən hər şeyini verərdinmi ki, oğlumuz qayıtsın? Aman Allah, məgər bu mümkündür? Bir də ki, belə bir razılaşıma olmuşdu ki, sən məndən oğlumun alırsan, əvəzində isə... yox, yox, belə olsaydı, mən heç bir vaxt... mən nə danışırım, nə danışırım ilahi, mənə bağışla, mən, mən oğlunu itirmişəm. Məgər Allahla muqavilə bağlamaq olar?! Belə işi ancaq şeytan bacarar, bu, iblisin işləkləridir. Mənə bağışla, Allah, gör ağılıma nə gəlib – sən oğlumun əlimdən alırsan, əvəzində... Yox, yox, o vaxt belə fikir, heç fikrin kölgəsi də ola bilməzdi... “Bəs indi?” – qəsdinə durmuş səs oğrun-oğrun soruşurdu. İndi? Bəs indi necə?” “Necə indi? Nə demək istəyirsən?” “Arvadın artıq soruşub, cavab ver!” “Mən ona o dəqiqə cavab verdim, heç bir an da fikirləşmədən”. “İndi fikirləş” – səs əl çəkmirdi. Fikirləşməyə ehtiyac yoxdur, mən... sən də bu... belə suallar vermə.. bu nə işgəncədir, Allahım?! Nəyə görə?” “Çoxdan yatmış bir şeyi oyatmağa qorxursan?” – səs susmaq bilmirdi “Yatan nədir? Nə?” “Vicdan, nə olacaq ki... Ağır

sözdü və ağır yuxuya gedib sənə vicdanın, oyatmaq istəmirsən, hə? Bir yoxla, bəlkə ölüb? AXI Allah insanı yaradır, sənəti yox, bütün əməllər, peşələr sonra gəlir, çoxu da məkrdən. İnsan isə Allahdandır və sən necə insansan ki, arvadının sualına cavab vermirsən? Uzun və ağır zəhmətlə qazandıqlarını itirmək çətindir? “

Hə? Düz tapmışam?”. “Başa düşə bilmirəm? Başa düşə bilmirəm, bu nə cəfəngiyyatdır?! Əgər mən imtina etsəm, oğlum diriləcək?” “Heç imtina edərsən, edərsən?” “Hə? Hə?” “Bəsdir, bəsdir, əl çək, mənə işim var, mənə işim var, mən işləyirəm.” “Sən vicdansız necə işləyəcəksən? Sən də özünə aludə cızmaqaraçıların tayı olacaqsan?”. “Necə? Yox. Yox, olmaram, mənə vicdanım var. Yatmayıb, ölməyib, mən bacararam, bacararam...” Həyəcanlı fikirlər sürətlə beynindən keçirdi və birdən hiss etdi ki, qırsaq qız olub mübahisə edən səs ondan əl çəkdi. Beynindəki ağırlıq bir anda keçdi, uçub buxarlandı, elə bil heç nə olmamışdı. O, rahat nəfəs aldı, mətbəxə keçdi, soyuducudan su götürüb içdi, sakitləşdi, geri qayıtdı, kinli-kinli arvadının yataq otağına tərəf baxdı, bir qədər durub qulaq kəsildi, özü də bilmirdi ki, qapısı kip bağlanmış otaqdan nə eşitmək istəyirdi – bəlkə, onun ölüm-qabağı xırıltısını? İş otağına tərəf addımladı. Yenidən qulaqlarında arvadının sualı aydın eşidilməyə başladı, verdiyi cavab da yadına düşdü, vaxtında işə düşmüş intuisiya, bunun sayəsində arvadının onun çəşqinliyini və tərəddüdünü başa düşməməsi. Ancaq indi, indi...

İş otağına girdi. Stolun üstünə dağılmış kağızları səliqə ilə yığdı, bu vaxt lampanın gur işığı altında aydın seçilən tapançanı gördü. “Mən bunu nə vaxt çıxarmışam?” – ciddi-cəhdlə fikirləşərək yadına salmağa çalışdı.

Məti OSMANOĞLU

Gənç yazarlar üçün

USTAD DƏRSLƏRİ

TƏBABƏTLƏ ƏDƏBİYYAT BİR ARAYA GƏLƏNDƏ...

Təmali nevrologiya həkimi Ziqmund Freyd (1856-1939) tərəfindən qoyulmuş psixoanaliz ədəbiyyatşünaslığın deyil, psixologiya elminin nəzəriyyələrindən biridir. Z.Freydin psixoanaliz sahəsində apardığı tədqiqatlar, irəli sürdüyü elmi müddəalar tibb elmi ilə yanaşı, ədəbiyyata da böyük dəyişdirici təsir göstərmişdir. Z.Freydin təlimi sayəsində şüurdanxaric (və ya təhtəlsüur) anlayışının strukturu və xüsusiyyətləri, seksual təhriklərin insan davranışına təsiri, motivasiya və impuls kimi anlayışlar tibb elmində öyrənilməyi və tətbiq edildiyi kimi, ədəbiyyata da təsirsiz qalmamışdır.

Z.Freyd hesab edirdi ki, hər bir bədii əsərdə real həyatda gerçəkləşdirilə bilməyən gizli mənalər və istəklər var. Uşaq özünün gerçək dünyadan uzaq fantaziya aləmini yaratdığı kimi, şair də gizlində yaşadıklarını öz təxəyyülü vasitəsilə canlandırmağa can atır. Yazıcının uydurduğu xəyal dünyasında özü ilə onu əhatə edən mühit arasındakı basdırılmış münaqişələr, dərinədə qalan sarsıntılar mühüm rol oynayır. Z.Freydin

nəzəriyyəsinin maraqlı cəhətlərindən biri şairlə dəli arasında müqayisə aparmasıdır. O qeyd edirdi ki, şairlə dəlini bir-birindən real ilə qeyri-real, şüurlu ilə şüurdanxaric davranışlar arasındakı nazik bir sərhəd ayırır. Onların bir-birindən yeganə fərqi isə odur ki, şair həmin sərhədi ayırd edə bilir, dəli isə özünü real dünyaya qaytaran yolu görə bilmir.

Z.Freydin gəldiyi qənaət budur ki, bədii əsər yaradan şair öz əsəri ilə gizli qayğılarını, içində tüğyan edən duyğularını çölə atmaqla özünü sağaldır, başqalarına da çıxış yolu göstərir...

Psixoanaliz elmi ədəbiyyatşünaslara bədii mətnə yeni mövqedən yanaşmağa imkan yaratdığı kimi, yazıcıları, digər sahələri təmsil edən sənət adamlarını da həyatı və insanları fərqli gözlə görüb qiymətləndirməyə sövq etdi.

Bu da maraqlıdır ki, ədəbiyyatşünaslıq elmi ilə psixoanaliz elmi arasında ortaqlıqla biləcək nəzəri əsərləri, əsasən, psixoloqlar yaratdılar.

Təxminən bir əsr bundan əvvəl psixoanalizin sənətə təsirinin araşdırılması

ədəbiyyatın da gündəliyinə gətirildi. Bu mövzuda öz mülahizələrini bölüşən ədəbiyyatçılardan biri alman yazıçısı, Nobel mükafatı laureatı Herman Hessedir (1877-1962). Psixoanalizin bilicisi və tərəfdarı kimi çıxış edən H.Hesse 1916-cı ildə psixoanaliz həkimindən müalicə seansları qəbul eləmişdi.

Beləliklə, H.Hessenin 1918-ci ildə qələmə aldığı “Sənətkar və psixoanaliz” məqaləsi oxuduğu elmi əsərlərin, ədəbiyyat və sənət üzərində müşahidələrinin, eləcə də şəxsi həyat təcrübəsinin sayəsində araya-ərsəyə gəlmişdi. Psixoanaliz elminin ədəbiyyata təsirindən bəhs edən bu essədə müəllif psixoanalizin bədii yaradıcılıqda təxəyyülün rolunu təsdiqləməsinə yüksək qiymət verirdi. O vurğulayırdı ki, analiz hər sənət adamına bunu xatırladır. Bəzən sadəcə uydurma kimi təsəvvür olunan şey bunun sayəsində ən yüksək dəyər qazanır. Analiz sənətkara yüksək səslə ruhun əsas ehtiyaclarının varlığını, hər cür avtoritar ölçü və dəyərləndirmələrin nisbiliyini xatırladır.

H.Hesse qeyd edirdi ki, psixonaliz bizə şüurumuza basdırdığımızı görməyi, qiymətləndirməyi, araşdırmağı və ciddi qəbul etməyi öyrədir.

Əziz oxucular, H.Hessenin sizə təqdim etdiyimiz “Sənətkar və psixoanaliz” məqaləsi psixoanalizin ədəbiyyatdakı yerinin müəyyənləşdirilməsi baxımından nüfuzlu mənbələrdən biri hesab edilməkdədir.

Herman HESSE

SƏNƏTKAR VƏ PSIXOANALİZ

Freydin “psixoanalizi” dar bir nevroloqlar dairəsinin diqqətini cəlb etdiyi vaxtdan, Freydin tələbəsi Yunq şüur-danxaric psixologiya və tiplər haqqında təlimini yaratdığı və qismən nəşr etdirdiyi vaxtdan, analitik psixologiya bilavasitə xalq mifinə, dastanlara və poeziyaya üz tutduğu vaxtdan bəri sənət ilə psixoanaliz arasında məhsuldar bir təmas yaranıb. Freydin təlimi ilə razılaşsaq da, razılaşmasaq da, onun təkzibedilməz tapıntıları mövcuddur və öz işini görür.

Bir çox cəhətdən belə məhsuldar olan bu yeni analitik metodun məhz sənətkarlara yaxın olacağı gözlənilən idi. Elə bu səbəbdən özü nevroitik olan bir çox insan psixoanalizlə maraqlana bilərdi. Bundan əlavə, sənətkarın özünü rəsmi elmlə müqayisədə tamamilə yeni təməl üzərində qurulmuş psixologiyaya bağlamağa daha böyük meyil və hazırlıq nümayiş etdirdiyini görürük. Radikal bir dahini sənətkarın müdafiə etməsi professorun müdafiə etməsindən həmişə daha asan olub... Və bu gün Freydin ideyalar aləmi mütəxəssislərdən - həkimlərdən və psixoloqlardan daha çox gənc sənətkarlar nəsli tərəfindən müzakirə olunur və daha geniş qavranılır.

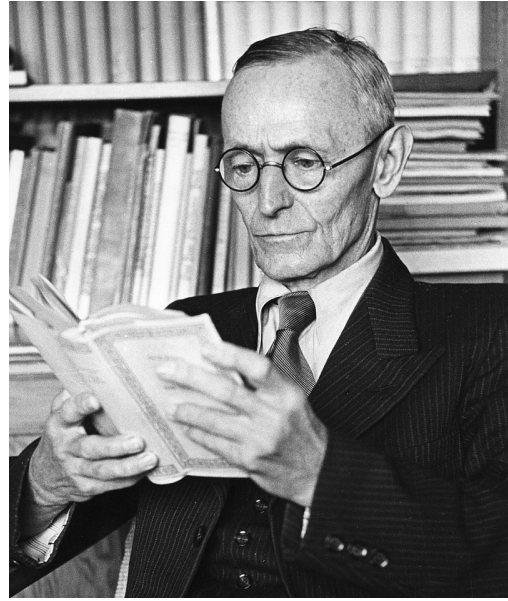
Yeni psixologiyaya kafedə aparılan yeni müzakirə mövzusu kimi yanaşmaqla qane olmayan sənətkarda artıq ondan necə öyrənmək istəyi yaranır - daha doğrusu, yeni psixoloji baxışların yaradıcılıq üçün faydalı olub-olmadığı, yaxud nə dərəcədə faydalı ola biləcəyi sualı ortaya çıxır.

Yadımdadır, iki il əvvəl bir tanışım mənə Leonhard Frankın iki romanını oxumağı tövsiyə etmiş, onları sadəcə

qiymətli əsərlər deyil, həm də “bir növ psixozanalizə giriş” adlandırmışdı. O vaxtdan bəri mən Freyd təliminin izləri görünən bir sıra əsərlər oxumuşam. Yeni elmi psixologiyaya zərrə qədər marağ göstərməsəm də, mənə elə gəldi ki, Freydin, Yunqun, Ştekelin və başqalarının bəzi əsərlərində yeni və vacib bir şey var. Onların əsərlərini mən özüm oxudum və onların baxışlarında öz fantaziya və müşahidələrimin yaratdığı təsəvvürlərin, demək olar ki, hamısının təsdiqini tapıram. Onlarda qismən mənə aid olan ürəyədamma və öteri fikir, dəkr edilməmiş bilik kimi şeylərin ifadə edildiyini və aydınlaşdırıldığını görürəm.

Yeni təlimin faydalılığı bədii yaradıcılığa, eləcə də gündəlik həyat müşahidələrinə tətbiq edildikdə dərhal üzə çıxır. Artıq bir açar var – tam sehrli açar deyil, amma yenə də özünün yararlılığını və etibarlılığını tez bir zamanda sübut etmiş yeni dəyərli bir alətdir. Özü də mən ədəbiyyat tarixindəki, yazıcının həyatının bir xəstəliyin son dərəcə müfəssəl mənzərəsini açan ayrı-ayrı əsərləri nəzərdə tutmuram. Yalnız psixoloji dərkətmənin və incə ürəyədammaların Nitsşe tərəfindən təsdiqi və aydınlaşdırılması bizim üçün çox dəyərli ola bilərdi. Şüurdan-xaricə dərk və müşahidə edilməsinin başlanğıcı, sıxıntı, sublimasiya, repressiya və s. kimi psixi mexanizmlərin şərhə bu sxemə aydınlıq gətirir və onu asanlıqla başadüşülən edir.

İndi psixologiya ilə məşğul olmaq asanlaşsa da, psixologiya elminin sənətkar üçün faydalı olub-olmadığı hələ də, həqiqətən, şübhəli qalır. Tarixə aid biliklər tarixi əsərlərə, botanika və ya geologiyaya aid biliklər də landşaftı təsvir etməyə nə dərəcədə az kömək edirsə, ən yaxşı elmi psixologiya da insanın təsvirinə o dərəcədə az kömək edir. Aydındır ki, analitiklərin özləri dəlil gətirmək,

mənbə göstərmək və dediklərini təsdiq etmək üçün hər yerdə ilkin dövrlərin poetik əsərlərindən istifadə edirlər. Görünür, elə buna görə də analiz yazıcıların əzəldən bildiklərini dərk etdi və elmi şəkildə dəqiqləşdirdi, axı yazıcı, əslində, analitik-psixoloji təfəkkürə zidd olan xüsusi bir təfəkkür növünün təmsilçisi olub. O, yuxu görəni, analitik də onun yuxularını yozan olub. Yeni psixologiyaya rəğbətə yanaşan yazıcıya xəyal qurmaqdan şüurdan xaricə çağırışına əməl etməkdən başqa bir şey qalır mı?

Yox, ona başqa bir şey qalmır. Buna qədər yazıcı olmayanı, buna qədər ruhi həyatın daxili quruluşunu, ürək döyüntülərini hiss etməyəni bundan sonra analiz ruhun tərcümanı etməyəcək. O yalnız yeni sxemi tətbiq edə biləcək, bir anlıq təəccüb yaşaya biləcək, amma mahiyyət etibarilə gücünü artırma bilməyəcək. Ruhi proseslərin poetik qavrayışı bundan əvvəl olduğu kimi intuitiv, analitik olmayan istedad məsələsi kimi qalacaq.

Ancaq məsələ bununla bitmir. Doğrudan da, psixozanaliz yolu sənətçi üçün də əhəmiyyətli təkan ola bilər. O, analiz

texnikasını bədii yaradıcılığa köçürməkdə yanılma belə, psixozanalizə ciddi yanaşmaqda, ona əməl etməkdə yenə də haqlıdır. Mən sənətkarın psixozanalizdən faydalana biləcəyini təsdiq edən üç dəlil görürəm.

İlk növbədə, dərin fantaziyanın, təxəyyülün dəyəri. Sənətkar özü özünə analitik gözlə baxanda onun əziyyət çəkdiyi zəif cəhətləri özünə gizli qalmır. Bu zəifliklərə sənətinə inamsızlıq, fantaziya şübhə, özündəki burjuva baxışlarını və tərbiyəsini doğru qəbul edən, onun sənətini yalnız xoş bir “uydurma” saymaq istəyən yad səs aiddir. Lakin məhz analiz inandırıcı şəkildə öyrədir ki, indi “uydurma” kimi qiymətləndirilən şey ən yüksək dəyərdir. Bu dəyər əsas insan ehtiyaclarının mövcudluğunu, eləcə də bütün avtoritetli ölçülərin və dəyərlərin nisbi olduğunu güclü şəkildə yada salır. Sənətkar analizdə özünə haqq qazandırır. Eyni zamanda, analiz ona analitik psixologiyanın özündəki sırf intellektual təsdiq aləmini açır.

Metodun bu faydalı tərəfini artıq onunla yalnız kənardan tanış olanlar da

qəbul edə bilər. Digər iki dəyərli cəhət isə yalnız özlərində ruhi analizi hərtərəfli və ciddi şəkildə yaşamış olanlara, onlar üçün analiz ağıl məsələsi deyil, təcrübə məsələsi olanlara aşkar olacaq. Öz “kompleksləri” və ruhani həyatları haqqında müəyyən formalaşdırılmış məlumatlarla kifayətlənənlər isə bu mühüm dəyərləri itirəcəklər.

Analiz yolu ilə ciddi şəkildə dərinə gedən, xatirələrdən, xəyallardan və assosiasiyalardan ilkin ruhi səbəblər axtaran hər kəsin əldə etdiyi isə təxminən “öz şüurundan xaricdə olana səmimi münasibət” kimi müəyyənləşdirilə bilər. O şüur və şüurdanxaric arasında isti, məhsuldar, ehtiraslı bir tarazlıq vəziyyətini yaşayacaq, əks halda “gizli şəraitdə” qalmağa davam edəcək və yalnız yuxularda görünməz şəkildə təzahür edəcək şeyləri tapacaq ki, onlara da diqqət yetirməyəcək.

Bu isə psixozanalizin etika üçün, şəxsi vicdan üçün vacib olan nəticələri ilə dərinə bağlıdır. Analiz hər şeydən öncə başqa bir əsas tələbi irəli sürür ki, ondan yayınma və etinasızlıq dərhal qisas alır, tiyəsi dərinə işləyir və silinməz izlər buraxır. Özünə qarşı doğruluğu, bizim öyrəşmədiyimiz doğruluğu tələb edir. O, bizə sıxışdırmağa nail olduğumuzu, bütöv bir nəslin uzunmüddətli məcburiyyət şəraitində sıxışdırıldığını görməyi, tanımağı, araşdırmağı və ciddi qəbul etməyi öyrədir. Psixozanalizlə tanış olaraq atılan ilk addımlar güclü, hətta həddindən artıq güclü təcrübədir, təməllərin sarsılmasıdır. Kim tab gətirib irəliləyirsə, indi özünü getdikcə daha çox tək, şərtliliklərdən və ənənəvi baxışlardan uzaqda görür, suallar verməyə və şübhələnməyə

məcbur olur ki, bu da onu heçliklə üz-üzə qoyur. Ancaq ənənəvi olanın dağılan pərdələri arxasında o, getdikcə daha çox həqiqətin, təbiətin sarsılmaz mənzərəsini görür və ya hiss edir. Yalnız indi, analiz özünü intensiv şəkildə sınaqdan keçirər-kən inkişaf tarixinin bir parçası, həqiqətən, yaşanır və qanı axan duyğu ilə aşılır. Ata və ana, kəndli və köçəri, meymun və balıq proobrazlarına qayıdaraq, insanlar psixozanalizdə olduğu qədər heç bir yerdə öz ilkinliyini, bir-biri ilə əlaqələrini və ümidi bu qədər ciddi, bu qədər sarsıntı ilə hiss etməirlər. Ürəyin döyüntüsü aydın hiss olunur, qorxular, çətinliklər, təzyiqlər aşkara çıxdıqca həyatın, şəxsiyyətin mənası bütün saflığı və tələbkarlığı ilə artır.

Analizin bu tərbiyəvi, rəğbətləndirici gücü sənətkar tərəfindən xoş qarşılandığı qədər heç kim tərəfindən xoş qarşılanma bilməz. Bu, sənətkarın dünyaya və onun əxlaqına mümkün qədər asan uyğunlaşması demək deyil, bənzəri olmayan bir şey deməkdir, onun özünün nə olduğu deməkdir.

Keçmişdəki yazıçılardan bəziləri, ilk növbədə də Dostoyevski analitik psixologiyanın əsas müddəalarını dərk etməyə çox yaxın olub. Freyd və onun tələbələrindən əvvəl Dostoyevski intuitiv olaraq bu yolla gəlmişdi, o da artıq bu növ psixologiyanın müəyyən təcrübəsinə və texnikasına yiyələnmişdi. Böyük alman yazıçılarından ruhi proseslərə baxışları müasir baxışlara ən yaxın olanı isə Jan Poldur. Bununla yanaşı, Jan Pol elə parlaq sənətkarlardandır ki, onun öz təhtəlüşüürü ilə daim intim təması dərin, canlı ürəyədamma sayəsində əbədi bolluq mənbəyinə çevrilir.

Sonda elə bir yazıçıdan sitat gətirəcəyəm ki, onu təbiəti etibarilə xəyalpərəst və ya özünə qapılan insan kimi deyil, sırf idealist kimi qəbul etsək də, o,

bütövlükdə güclü intellektual sənətkarlardandır. Otto Rank ilk növbədə bu yazıçının məktubundakı aşağıdakı parçanı müasir şüurdanxaric psixologiyasının təsdiqinin ən heyvətəməz sələfi kimi kəşf etdi. Şiller yaradıcılıq durğunluğundan şikayətlənən Kernerə yazır: “Sənin şikayətin, məənə elə gəlir, onunla bağlıdır ki, idrakın təxəyyülünü buxovlayıb. İdrakın qapının ağzını kəsdirib gözləyirmiş kimi çox ayıq-sayıqlıqla hər yerdən gələn fikirləri diqqətlə izləməsi ruhun yaradıcı əsərləri üçün xoş deyil və zərərli. Təcrid olunmuş halda ayrıca nəzərdən keçirilən fikir kifayət qədər əhəmiyyətsiz və yanıldıcı ola bilər, lakin aydındır ki, həmin fikir özündən sonra gələn fikir sayəsində əhəmiyyətli olacaq; aydındır ki, ağılsız kimi görünən fikir başqa fikirlər ilə birlikdə zəncirin çox faydalı bir halqası ola bilər: idrak, bir fikri təzəcə mənimsəmiş olmasına baxmayaraq, həmin fikri digəri ilə əlaqəli görənə qədər onun haqqında mühakimə yürüdə bilməz. Yaradıcı şüurlarda isə əksinə, idrak öz ölkəsini qapının önündə tərək edir, ideyalar qarma-qarışq şəkildə vurnuxur və yalnız bundan sonra geniş ənginlikləri seyr edir.”

İntellektual tənqiddin şüurdanxaricə ideal münasibəti burada öz klassik ifadəsini tapıb. Şüür xaricindən, gözlənilməz bir fikrin nəzarətsiz istilasından, bir yuxudan, uydurma psixologiyasından yaranan yaxşılığı heç nə basdırmır, şüurdanxaricinin formalaşmamış sonsuzluğuna uzunmüddətli bağlılıq yoxdur, ancaq gizli mənbələrə sevgi ilə qulaq asmaq və yalnız bundan sonra tənqid və xaosdan seçim etmək – bütün böyük sənətkarlar belə işləyib. Bu tələbin yerinə yetirilməsinə kömək edə biləcək bir texnika varsa, o da psixozanalitik texnikadır.

1918

Aynur QAFARLI

QUMARDI DÜNYA

Elə mənim kimi sərxoşdu, süstdü,
Elə mənim kimi xumardı dünya.
Bir gün başımıza dəyən qapazdı,
Bir gün saçımızda tumardı dünya.

Dinsə, nələr deyər bu dağ, bu dərə,
Şükür səmadakı min-min ülkərə.
Üstündə olsaydı başı bir kərə,
Fikir dəryasına cumardı dünya.

Bəxti pas atıbdır, çərxi dolanmır,
İstəyir, amma ki xoşbəxt olammır,
Loğmanlar dərdinə çarə bulammır,
Sağala bilmir ki, bimaradı dünya.

Baxma şirin dilə, uyma toyuna,
Sən ağıllı qızsan, qurban boyuna,
Aldanıb yalandan girmə oyuna,
Aynur, bilirsen ki, qumardı dünya!

İNSAN ÖZ QƏLBİNDƏN ASILMALIDIR

Əlim nə ulduza, nə aya çatır,
Kaş çata, bir iplə asam özümü.
Məlhəm də deyiləm, mən əvvəl-axır
Qanlı yaralara basam özümü.

Barmaq yarasını sağaltmaq asan,
Ürək yarasının əlacı hanı?
Onu sağaltmağa, zavallı insan,
Hətta mələklərin çatmır imkanı.

İnsanın surəti, əksi üzündə,
Əsli ürəkdədir – bir sifəti var.
Min sifət görərsən əksin özündə,
Ürəyin bir üzlük həqiqəti var.

Şeytan aqlımızı kəsdirə bilər,
Ürəyi yıxmağa yetməz hiyləsi.
Tale kimi desən, küsdürə bilər,
Ürəkdən inciməz ürək yiyəsi.

Son yarpaq düşərkən ömür bağından,
Hər kəs əməlinə qısılmalıdır.
Hər şey asılsa da öz ayağından,
İnsan öz qəlbindən asılmalıdır.

BİZ RƏHMƏTİ BU DÜNYADA QAZANAQ

Bəd əməllər ömrümüzdən silinmir,
O dünyada nə olacaq, bilinmir,
Həyatımız yaxşılığa bələnmiş,
Mümkün qədər “kor şeytan”ı az anaq,
Biz rəhməti bu dünyada qazanaq.

İnsan niyə insanlığı itirir?
Bilinmir ki, kim harda bənd götürür...
Sən mənzilə bizi rəhmət ötürür,
Yatmışıqsa, bu yuxudan oyanaq,
Biz rəhməti bu dünyada qazanaq.

Bacardıqca adımızı ad edək,
Unutmaq, doğmaları yad edək,
Ürəkləri bu dünyada şad edək,
Mərhəmətin keşiyində dayanacaq,
Biz rəhməti bu dünyada qazanaq.

Dostlar ilə tikəmizi bölək tən,
Mayamızda olsun halal toxum, dən,
Düşünməyə, vaxt var ikən indidən
Saf niyyətə, düz əmələ boyanaq,
Biz rəhməti bu dünyada qazanaq.

Gözümüzdən qanlı-qanlı yaş gedər,
Bir qaydadır, boş gələnlər boş gedər,
Aynur, uca Tanrıya da xoş gedər,
Yaxşı olaq, yaxşılığı dost sanaq,
Biz rəhməti bu dünyada qazanaq.

DOSTLUQ

Təcnis

Bir qızıl almadır həqiqi dostluq,
Dostun bir yarıdır, sən bir yarısən.
Canına can qatan dostun yoxdursa,
Özünü tam deyil, sən bir yarı san.

Ucal, ucalanda dostsuz ucalma,
Dostun sınağından beş al, üç alma.
İkisi dostundur – tapsan üç alma,
Qoy dost beş yarısən, sən bir yarısən.

Heç vədə dostundan kəsməz dost ara,
Köməyə dost yetər, düşsə dost dara.
Əzəl Rəbbə dost de, sonra dost ara,
Desinlər, Allahın sən bir yarısən.

SƏNƏ BİR MƏKTUB YAZDIM

Sənə bir məktub yazdım, –
Bir sual və bir nida.
Bir də ölümdən betər
Param-parça “əl-vi-da”...

Heç peşman da deyiləm,
Yoxdur bir umu-küsüm.
Bir şəkil də qoymuşam –
Göz yaşında təbəssüm.

Qapanıb otağına
Qapını bağlayarsan.
Sənə bir məktub yazdım,
Oxuyub ağlayarsan.

Buz kimi yatağından
Mənə də pay bölərsən.
Şərab qədəhlərində
Qurtum-qurtum ölərsən.

Sənə bir məktub yazdım,
Sən gücümü toplayıb.
Ünvanını bilmirəm,
Çatmayacaqdır, hayıf...

OLAR, BİR SUAL VERİM?

Olar, bir sual verim?
Qəlbim səni görəndə
Niyə belə döyünür?!
Baxışlarım dən kimi
Yollarında üyünür.

Olar, bir sual verim?
Dilim yanar, deməsəm,
Gəl tutulma sözümdən:
Niyə mənim hər gecə
Yuxum qaçır gözümdən?

Olar, bir sual verim?
Baxışından qəlbinə
Sevgi səpsəm, olarmı?
Gecə ay işığında
Səni öpsəm, olarmı?

Olar, bir sual verim?
“Eşq bir meydır”, – deyiblər,
Mən bu meydən içimmi?
Gəlib sizin hər səhər
Küçənizdən keçimmi?

Olar, bir sual verim?
Nəyinə bənd olmuşam,
Bu sevginin nəyinə?!
Nədən hakim olmuşam
Aynurun ürəyinə?!

“Gülgəzi”

Müğənninin səsi Məşəbilənin canına yağ kimi yayılırdı:

“Bağa girdim üzümə,
tikan batdı dizimə.
Əyildim çıxarmağa,
yar sataşdı gözümə”.

Musiqinin ahənginə uyğun olsa da, Məşəbilənin yaşına uyuşmayan əl-qol hərəkətləri, çiyin oynatması, arada ayaqlarını çarpazlayıb sürətli dönüşü həmişə olduğu kimi, yenə də məclis əhlinin gur alqışları ilə müşayiət olundu. Gülgəzin onun üzünə zillənib əynindəki uzunqol paltarın biləyinə kimi örtüyü əllərini havada oynatması, gözlərini nazla süzüb, ilıq bir təbəssümlə gülməsi, arada başından açılıb boynuna tərəf sürüşən örpəyini ani bir hərəkətlə alınına kimi dartması və yenidən əda ilə rəqsinə davam etməsi də hamının ürəyinə yatırdı. Bu zaman alqışların Məşəbiləyə və ya Gülgəzə aid olmasını ayırd etmək çətin idi.

Məşəbilənin centlmensayağı Gülgəzin əlindən tutub oturduğu stula kimi müşayiət etməsi də hər dəfə olduğu kimi, yenə məclisdəkilərin gülüşü və alqışına səbəb oldu.

Gülgəz gözlərinin ədası ilə tərəfmüqabilinə minnətdarlıq edib yerində oturdu. Məşəbilə isə masa başına keçən

Qafar CƏFƏRLİ

kimi artıq stəkana süzülmüş növbəti yüz qram arağı başına çəkdi, özündən razı halda məclisdəkiləri seyr etməyə başladı...

Məşəbilənin əsl adının Qüdrət olduğunu öz yaşlılarından başqa kənddə çox az adam bilirdi. Hələ məktəb illərində dostlarının əzizləmə formasında “bilə” – deyə onu çağırmaları Qüdrətin də ürəyinə yatırdı. Toy mağarında böyük kişilərin olduğu həmin vaxtlarda Qüdrət kimi uşaqlar çadırın kənarında, qaranlıq bir yerdə sümüklərinə düşən havalara o ki var oynamağa adət etmişdilər. Kənd uşaqlarının rəqs etməyi elə bu sayaq oynamaqla öyrənmişdilər. Onların arasında Qüdrət xüsusi olaraq seçilirdi. Qüdrəti başqalarından fərqləndirən bir qəribə cəhəti də elə uşaq yaşlarından

“Gülgəzi” havasına daha şövqlə oynaması idi. Tay-tuşları bu rəqsin qocafəndi olduğunu ona dəfələrlə başa salmağa çalışmışdılar. Amma xeyri yox idi, Qüdrət deyilənləri qəbul etmir, üstəlik, bu havaya olan sevgidən hər dəfə öz rəqsinə yeni əlavələr edirdi.

Qüdrət cavan yaşlarında, hətta qohumu Xədicə ilə evlənib ailə quranda da, tək övladı olan Sonanı gəlin köçürəndə də elə bu havaya oynamışdı. Qızının toyunda rəqs etməyinin digərlərindən fərqi həmin vaxtı qeyri-iradi kövrəlməsi, bir neçə damcı göz yaşının çənəsinə doğru üzəşəği axması olmuşdu. Amma bunun sevinc göz yaş olduğunu qızının qulağına pıçıldaması ilə həm özü, həm də qızı məmnun qalmışdı.

Sövet hökumətinin dağılması hamı kimi, Qüdrətin də həyatında izsiz keçmədi. Sovxoz torpaqları pay kimi kənd camaatına paylandıqdan sonra orta ixtisas təhsilli aqronom olan Qüdrət də işsiz qaldı. O vaxtlar yaşı qırx beşi haqlamışdı. Ən azından yaşamaq üçün Qüdrət bir yol axtarmağa məcbur idi. Çıxış yolunu bir neçə il əvvəl aldığı “07” markalı “Jiquli” avtomobili ilə adam daşımaqda gördü. O zamanlar bu avtomobilə “Sovetin Mercedesi” deyilirdi. Qüdrətin gündəlik işi hər gün bir-iki reys edib kimlərisə kənddən şəhərə aparmaq oldu. Bu cür çətin həyata birtəhər öyrəşməyə çalışırdı. Və öyrəşdi də. Öyrəşdiyi həm də adı kimi çağırılan “Bilə”yə “Məşə” sözünün əlavə olunması idi. Bu söz dostlarının təkidilə gəzməyə getdiyi İranın Məşhəd şəhərindən geri dönəndən sonra adının üstündə qaldı.

Artıq toy məclislərində Məşəbilənin “Gülgəzi” havasına oynamasını bilməyən az musiqiçi tapılırdı.

Məşəbiləni kənddə hamı xoşrəftar, həm də tamahsız, gözü-könlü tox biri kimi tanıyırdı. Son günə kimi heç kimə

zəhmət haqqı olaraq veriləcək pulun məbləğini dilinə gətirməmişdi. Kişilər qız-gəlini, arvad-uşağı ona etibar edirdilər. Hamı bilirdi ki, Məşəbilə maşını səliqə ilə sürüb adamı sağ-salamat mənzil başına çatdıracaq. Amma...

Onun bir gün bu işdən birdəfəlik uzaqlaşması çox gözlənilməz oldu. Adamlar həm kədərləndilər, üzüldülər, həm də çox təəssüf etdilər. Kənd sakinləri onu və düşdüyü vəziyyəti uzun müddət kədərlə, yaxınları isə göz yaşları ilə xatırladılar. Həmin dəhşətli gündə Məşəbilə avtomobil qəzasına düşmüşdü. Qəzada öz Xədicəsi və qonşu arvad dünya ilə vidalaşdı. Faciə, dərd, kədər, itki, üstəlik də Məşəbilə buna görə ömrünün beş ilini dörd divar arasında keçirməli oldu.

Azadlığa qovuşanda Məşəbilənin yaşı keçmiş, təqaüdə bir neçə ili qalmışdı. Daha əvvəlki halı, əvvəlki şüxluğu yox idi. Amma oynamaq – rəqs etmək vərdişindən də əl çəkə bilmirdi. Heç getdiyi məclisdəkilər də onu rahat qoymurdular. Ondan xəbərsiz “Gülgəzi”ni çaldırır, durub gözləyirdilər. Məşəbilə qeyri-ixtiyarı yerindən dikəlirdi. Oynamağa başlayanda yüz, oturanda isə ikinci yüzü vurub rumkanı kənara itələyirdi. Və bunu da hər kəs yaxşı bilir, daha bir “yüz” vurmasını heç kəs təkid etmirdi.

Türmə həyatından sonra Məşəbilənin əhvalından, əyin-başından, tör-töküntüsündən, səliqəsizliyindən, ən azı ütüsüz şalvar-köynəyindən, bulaşmış boyunluğundan onun çətinliklərində yaşadığını görmək, bilmək, hiss etmək mümkün idi. Və artıq bunu kənddə onu tanıyan hər kəs bilir və danışdı. Qızı və bir-iki yaxın dostu Məşəbilənin evlənməsinə təkid edib çətinliklə olsa da, onu razı sala bildilər. Amma eşidib sevinənlər “gəlin”in adını biləndən sonra bir o qədər təəcübləndilər. Məşəbilənin namizədi qonşu

kənddə yaşayan Gülgəz adlı qarımış qız idi. Gülgəz onun sinif yoldaşı, həm də gənclik dostu Xəlilin bacısı idi. Xəlil Birinci Qarabağ müharibəsində şəhid olandan sonra Gülgəz uzun illər yorğan-döşəyə möhtac qalan anasının qulluğunu tutduğundan ərə getməmişdi. Yəqin ki, bu barədə heç düşünməyə vaxtı belə olmamışdı.

Məşəbilə ildə bir neçə dəfə dostunun ailəsinə baş çəkər, hər gedişi və apardığı pay-puşla onları yad edərdi. Gülgəzin adını eşidənlər Məşəbilənin ömrü boyu bu adda rəqs havasına olan sonsuz sevgisinə başqa bir səbəb tapmağa belə cəhd etmədilər. Hamı Gülgəzin onun gənclik segisi olduğunu sübut etməyə çalışırdı. Məşəbilənin özü də arada bu deyilənlərə gülümsəyir, həqiqət kimi qəbul etmək istəyirdi. Amma Gülgəzə olan sevgisinin belə tez, özü də bu cür olacağına isə heç özü də inana bilmirdi. Sonralar aylar ötdü, il dolandı, Gülgəz ona nəinki yeni həyat yoldaşı, çox çətinliklə dünyaya gətirdiyi tək oğlunun da anası oldu. Üstəlik, o həm də “Gülgəzi” havasına da əsl sahib çıxdı. Məşəbilənin məclisdə qollarını açması ilə Gülgəzi öz qarşısında görməsi bir olardı və onların ətrafa sevgi saçan gözlərlə, birbirinə məhrəm baxışlarla rəqs etmələri məclisin ən yaddaqalan və günlərlə bitib-tükənməyən sözü-söhbəti olardı.

...Hər şey hamı üçün gözlənilməz oldu.

Məşəbilənin ilk həkim müayinəsinə getməsi, bir müddət xəstəxanada yatması, sonra öz xahişi ilə illərin xatirələrini özündə yaşadan doğma ocağına dönməsi və günlərin birində isə bir əli atasının adını yaşadan oğlu Məmmədin, o biri əli onu bütün varlığı ilə sevən, on dörd il onu öz “uşağı” kimi əzizləyən Gülgəzin əlində bu dünyaya əlvida deməsi heç bir ay çəkmədi.

...Bütün məclis həyəcan içində idi. Uşaqılı-böyüklü hər kəs yerindən dikəlib müsiqiçilərin oturduğu yuxarı başa boylanırdılar. “Gülgəzi” havası çalınırdı. Son il yarım ərzində kənd əhlinin eşitmədiyi bu hava hamını təsirləndirmişdi. Tədricən hamı ayağa qalxmağa başladı. Amma kimsə rəqs etməyə cürət etmirdi. Məşəbilənin yoxluğunu bilsələr də, sanki hər kəs möcüzə gözləyirdi.

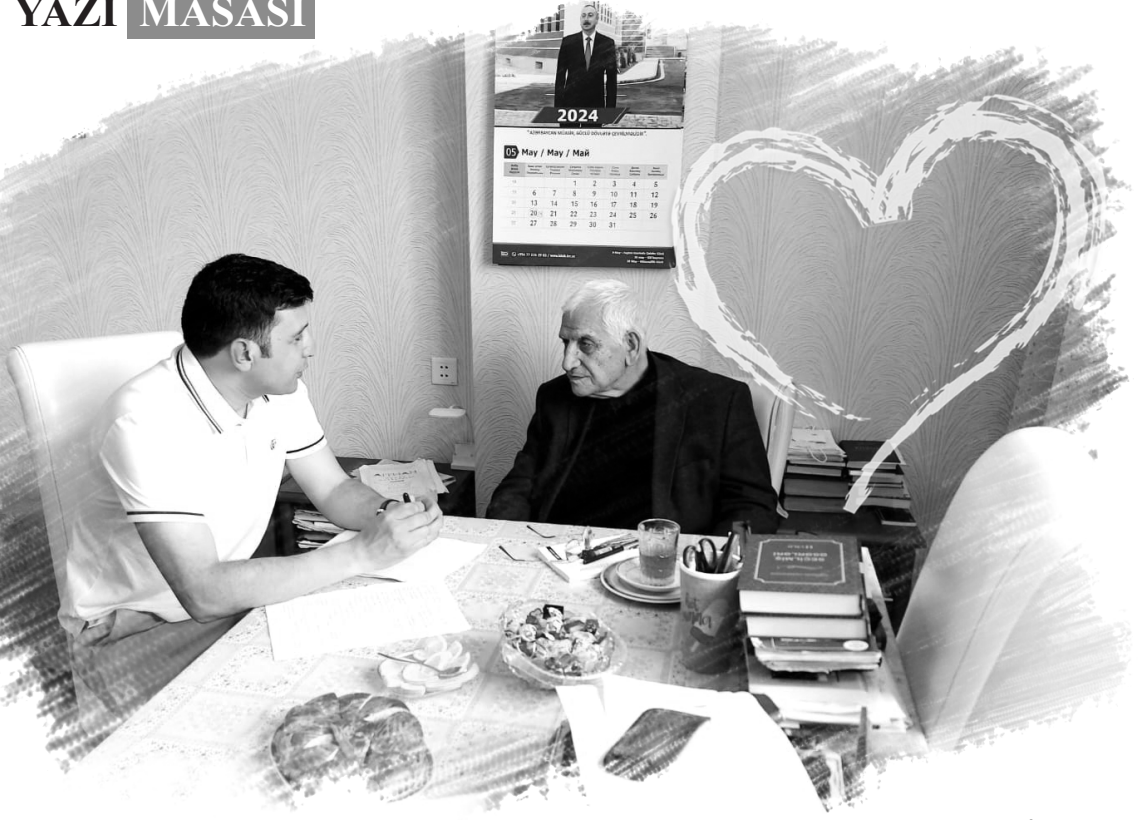
Gənc müğənninin səsi isə şadlıq sarayını başına götürmüşdü:

“Bağa girdim üzümə,
tikan batdı dizimə.
Əyildim çıxarmağa,
yar sataşdı gözümə”.

Sonra baş verənləri məclis əhli heyrət içində izlədi.

Əri Məşəbilənin ölümündən keçən il yarım ərzində ilk dəfə baldızı nəvəsinin toyuna gələn Gülgəz arvad birdən irəli çıxdı, qol götürüb rəqs etməyə başladı. Elə gözəl rəqs etdi ki, hamı biixtiyar əl çalmağa, onu alqışlamağa məcbur oldu. Bir azdan məclis büsbütün alqışlara qərq oldu. Gülgəz əvvəlki tək ədalət baxışlarla biləyinə kimi örtülü əllərini xüsusi bir zərifliklə çiyinləri bərabərində oynadır, gözlərini qırpmadan qarşısındakı məchul nöqtəyə baxır, sanki qarşısındakı “Məşəbilə”ni süzür, arada isə boynuna düşən örpəyi cəld hərəkətlə alınma kimi dartıb nazlana-nazlana dövrə vururdu. Əvvəlki vaxtlarda heç olmayan isə örpəyin tam örtə bilmədiyi ağ saçları və yanaqlarında şırım açan göz yaşları idi.

Məclis əhlinin yenidən və daha gur alqışları isə doqquz yaşlı Məmmədin eynən atası kimi oynamağına ünvanlanmışdı.

ÜRƏK OLAN YERDƏ...

Bir az gecikib bu müsahibənin dərci... Gecikib deyəndə ki, hər şey zamanında baş verir. Görünür, insanın hesab və səbriylə Tanrının hesab və səbri arasında yerlə göy qədər məsafə varmış. Xalq şairi Nəriman Həsənzadə ilə görüşümüz yağışlı bir may gününə təsadüf eləmişdi. Suallarım və fikirlərim yerbəyer idi, adım kimi əmin idim, şairin müdrik cavabları da suallarımın yolunu gözləyirdi. Eynən yolumu gözləyən şair kimi. Fəqət şairlə görüşə ürəyi dolu, əliboş gedə bilməzdim. Məni qayğılandıran bu nəsnə onu duyğulandırmalı idi. Çox düşünməyə ehtiyac

qalmadı, şairin “Kimin sualı var?” poeməsindəki bu misraları xatırladım:

İydə tikanları batıb əlimə,
yamaqlı şalvarım bir də cırılmış.
O sıx meşələri sən elə bilmə,
gəzib-dolaşmışam mən qarış-qarış.

Söz vaxtına çəkər, deyirlər ha, bax
indi misralar vaxtına çəkmişdi. Ürək
qayğısından xilas olub çiçək qayğısına
düçar olmuşdum.

Dar məqamda Ağstafadakı ürəyi
geniş dostlar köməyimə çatdı. Bir neçə

saatın içində şairin göz açdığı Poyludan bir dəstə iydə çiçəyi göndərdilər Bakıya. Cənnət qoxulu çiçək sovqatını əlimə alan kimi ətrini ciyərlərimə çəkdim, şairin könül misralarının qoxusu gəlirdi. Həmin an barmağıma batan iydə tikanının ağrısını belə bu zövqü-səfa içində duymadım. İndi şairlə görüşə getmək olardı.

Şairin yaşadığı evin qarşısına çatanda şıdırğı bir yaz yağış başladı. Qeyri-ixtiyari iydə çiçəyinin dəstəsini çətir kimi başımın üstünə qaldırdım. Yağış damcıları iydə çiçəklərində ətirlənib saçlarımdan gicgahıma, alnıma süzülür, üz-gözümə yayılırdı. Bir anın içində bu ətir bütünlüklə ruhuma yayıldı. Üst-başımdan tutmuş, suallarımı yazdığım vərəqəcən, cismimdən ruhumacan hər şey iydə çiçəyinin ətrinə qər q olmuşdu. Məni binanın qarşısında qoca şairin gənc dostu ürək səslə Arif Mehmandost qarşıladı. Qalxdıq düz onuncu mərtəbəyə. Bir anlıq mənə elə gəldi ki, bura göylərin yeddinci qatından da üç pillə yuxarıdı, Tanrının beş addımlığıdı. Təəccüblənmədim, onsuz da gerçək və göyçək söz olan yerlər Tanrıya yaxın olur. Söz haqqa tərəf bir addım yaxınlaşanda Tanrı sözü əbədi həqiqətlə müjdələyir. Şairin yaşadığı mənzilə daxil oluruq... Nəhayət, şairlə görüşürəm, salamlayıb iydə çiçəyini doğma Poyludan gətirdiyimi deyirəm. Bir anlıq düşünür, təşəkkür edir, kövrək bir səslə soruşur:

– **Sən məni ağlatmaq istəyirsən?**

Gülümsəyib “Xeyr, Nəriman müəllim, azacıq duyğulandırmaq istəyirəm...” – deyirəm.

Gülür, əhvalı yerinə gəlir. Beləcə müsahibəyə mənim sualımla yox, Nəriman müəllimin sualıyla başlamış oluruq...

– **Nə qədər şablon səslənsə də, mən Sizi ədəbiyyatımızın canlı əfsanəsi hesab edirəm. O üzdən sizinlə təkcə Nəriman Həsənzadə kimi yox, həm də Səməd Vurğunla, Mehdi Hüseynlə, Mir Cəlalla, Nazim Hikmətlə, Xəlil Rza Ulutürk və bir çox əfsanəvi qələm sahibləri ilə danışmış kimi həmsöhbət olmaq istəyirəm. Əl çatmayan, ün yetməyən ədiblərlə bağlı yaşadığınız, xatirələriniz var. İstərdim, suallara bir az özünüz kimi cavab verəndə bir az da adlarınızı sadaladığım ədiblər kimi cavab verəsiniz. Çətin olmaz ki?**

– Çox sağ ol, oğlum... Öncə o kişilərin adlarını çəkdiyinə görə minnətdaram. Görək hələ özüm kimi suallarına cavab verə biləcəmmi, sonrasına baxarıq (*gülür*)...

– **Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə “Nəriman Həsənzadənin şeirlərində həmişə ürək döyünür”, – deyirdi. Şeirinizdə döyünən ürəyin ən böyük arzusu nədir?**

– Şairin də, vətəndaşın da arzusu birdi, vətənin bütövlüyü, çiçəklənməsi. Azərbaycan müstəqildi. Şuşa azad olunanda Ali Baş Komandan İlham Əliyev dedi ki, ata vəsiyyətini yerinə yetirdim, bütün bunların hamısı şairin, bir xalqın çin olmuş arzularıdı.

– **Bəs şeirinizdə döyünən ürəklə sinənizdə döyünən ürəyin arzuları üst-üstə düşürmü?**

– Mənim ürəyimin başına o qədər oyunlar açılıb ki... Səmimi deyirəm, ürək bu yaşacan çətin, əzablı yollardan keçib. “Ürək mənimkidi, yaş mənim deyil...” – şeirlərimin birində belə yazmışam. Ürək olan yerdə həyat var. Ürəkdən o yana

nəsə varmı ki? Ürək olan yerdə nə yoxdu ki? Ürəklə verilən salam da qiymətlidi. Ürəklə bir əli sıxmaq da, ürəklə bir tanışın yanından keçmək də qiymətlidi. Ürək sənsən, bütövlükdə özünsən. O qədər hallandırmaq olar ki ürək sözünü. İsmi halı kimi ən azı altı halı var ürəyin. Şeirimdə döyünən ürəklə sinəmdə döyünən ürək əkizdi. O üzdən arzuların səsləşməməsi mümkün deyil.

– Həyatınızda baş verən ən ağır və ağırlı məqamları belə özünəxas şəkildə mənalandıra bilmisiniz. Ürəyə yatmayan kədəri mənalandırmaq, ya ürəyə yatmayan sevinci? Hansı şeirin əyninə oturur?

– Deyəsən, İsa peyğəmbərin sözüdü, deyir, iztirab keçirməsən, təmizlənə, paklana bilməzsən. Ona görə kədərdən qorxmayın. Paklanmaq üçün mütləq kədərin süzgəcindən keçməlisən. Kədər də ümidli, ümitsiz olur. Ümitsiz kədərə uymaq daha kədərlidi. Ümitsiz kədər insanın özünü də yoxa çıxarır. Amma hər bir halda kədərin heç yaxşısı da yoxdur... Mən kədərin heç bir şəklini kiməsə arzulamıram. Mən sənə bunu kədərin bütün formalarını yaşamış adam kimi deyirəm.

– Nə yaşamısınızsa, seirlərinizə, poemalarınıza, əsərlərinizə hopub. Elə bir yaşamışlar olubmu ki, onları, ümumiyyətlə, qələmə və dilə gətirməmişiniz?

– Təbii, olmamış olmaz... Ötənlərdə poemalarım baxıram. Gördüm, həyatımla bağı hər şey var. Özümə də qərribə gəldi. Mən nə çox şey yaşamışam. Çətin və əzablı olsa da, nə yaxşı ki, yaşadığımı qələmə almışam.

Bu yerdə Nəriman müəllim qeyri-ixtiyari bu misraları xatırlayır:

Bu dünyanın gözəl vaxtı

Poyluda qaldı,

Göy üzündən ulduz axdı,

Poyluda qaldı.

Bir qız mənə süzgün baxdı,

Poyluda qaldı.

Taleyimin dahısınca çıxdım Poyludan,

Beşiyimin görüşünə döndüm sonradan.

Oğul, yazdığımı mənə təsəllimdi, onlara baxdıqca anlayıram ki, ömrümü hədəf yaşamamışam.

– Pompeyə, Atabəy hökmdarlarına, Nuru Paşaya, Nərimanova, Sabirə şeir nəfəsinizlə poetik həyat bəxş etmişiniz. Hətta “Zümrüd quşu” poemasının timsalında böyük rus şairi Puşkinin Qafqaza səfərini qələmə almısınız. Daha hansı tarixi şəxsiyyəti qələminizin köynəyindən keçirmək istərdiniz?

– Gözəl sualdı. Yazmaq istədiyim şəxsiyyətlər çoxdu. Fikir ver, oğlum, İntibah dövründə ziyalılar üç yüz il zaman sərf ediblər, can qoyublar ki, Antik dövrü, Sokrat dövrünü, qədim yunan mədəniyyətini dirçəltsinlər, oyatsınlar, geri qaytarsınlar. Nə qədər qərribə səslənsə də, Antik dövr bütün mədəniyyətlərin ən parlaq dövrüdü. Mən bu faktı oxuyanda heyran qaldım. Didro, Volter, Russo yazıçıdan günümüzün aktual olan mövzularında – ictimai mövzularda, xalqın taleyindən, azadlığından, mübarizəsindən yazdığı tələb edirdilər.

Yazmağa gəlinə, sadələdiyim fikirlərin davamı olaraq deyim ki, ürəyimdə

Atropatla bağlı yazmaq istəyi var. O Atropat ki, Makedoniyalı İsgəndərlə dostluq edib. İsgəndərin ən böyük sərkərdəsi Perdikka Atropatın qızıyla evlənib. Çox böyük şəxsiyyətdi Atropat. Bir dəfə heykəltəraş dostlarımdan birinə ideya verdim ki, Atropatın Makedoniyalı İsgəndərlə yanaşı, at belində heykəllərini yaratsın. Yazmaq istədiyim Atropatdı. Yazmaq istəyirəm, açığı, əsərin sonrakı taleyi – səhnə taleyi də qayğılandırır məni. İndi aktyorlar da, rejissorlar da fərqlidi. Yeri gəlmişkən, bir zamamlar mənim “Bütün şərq bilsin” pyesimi səhnəyə qoydular. Sonralar həmin tamaşa Moskvada nümayiş etdiriləndə rəhmətlik Heydər Əliyev 100 nəfərlik aktyor truppası göndərdi. Teatr tarixində yüz aktyorun iştirakı ilə hazırlanmış ikinci belə bir tamaşa, bəlkə də, olmayıb. Açığı, indi məni həvəsləndirən rejissor da yoxdu. Üstəlik, vaxtımı bölə bilmirəm. Həm dərs deyirəm, həm də belə müsahibələr, görüşlər-filan, alınmır. Belə-belə, bir də baxıram ki, gün keçib, aylar ötüb. Əsərin bir fəslini yazmışam da, elə də qalıb. Amma pyesin bütün detallarını hazırlamışam. Ümumiyyətlə, hələ Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunda oxuyan zamanlardan bu mövzu ilə məşğulam, araşdırma aparıram. Yazmaq istəyim var, qismət olsa, yazacam. Bilmirəm, bu mövzuda kim yazacaqsa, ona yaxşı mənada paxıllığım tutur. O qədər tədqiqat aparmışam ki... Bu əsəri mən yazmayıdım bu günə kimi.

Söhbətin bu yerində Nəriman müəllim “Arrian” kitabını göstərir:

Bax, qeydlər də aparmışam. Elə detallar, tarixi məqamlar var ki, heç burda Atropatın adı yoxdu, Azərbaycanın tarixi, taleyidi. Bizim elə bir şanlı tariximiz var ki, xalqlar ona pərəstiş edə bilər. O taylı-bu taylı Azərbaycanın zəngin tarixi var.

– Hələ gəncliyinizdə sizə doğma münasibəti ilə seçilən böyük yazığımız Mir Cəlal “Nəriman olduqca həssas şairdi, o, bir qartalın uçuşunda, bir lələnin duruşunda, bir körpənin baxışında bütün kainatı, ictimai aləmi və mənə dolu həyatımızı görmək istəyir” – demişdi. Yaşadınız, yazdınız, bəlli bir tale yolu keçdiniz. Hər bu fikirləri oxuyanda ağıma belə bir sual gəlir, Nəriman müəllim böyük ədibin dediyi məqamların hamısını görə yaşaya, yaza bildimi?

– Bunu hər yerdə demişəm, Mir Cəlalin mənim həyatımda müstəsna rolu olub. Yazıcıların övladları üçün ev verirdilər. Mir Cəlal müəllimin oğlu Arifə də ev vermişdilər. Mir Cəlal məni Yazıcılar İttifaqının sədri Mehdi Hüseynin yanına apardı. Dedi, gəlmişəm, istəyirəm, bu evi Nərimana verəsən. Mehdi Hüseyn dedi, gecdi, siyahı artıq göndərilib. Onda Mir Cəlal müəllim bir cümlə işlətdi, o söz hələ də yadımdadı, qayıtdı ki: “Mehdi, necə olur-olsun, bu ev Nərimanın olmalıdı”. Mir Cəlalin həyat yoldaşı Püstə xanım da təkid elədi ki, ev mənə verilsin. Elə oldu ki, o evdə mən yaşayası oldum. Bu gün də o ev Arif müəllimin adınadı. Onun adından çıxarmamışam.

Mir Cəlal başqa neynəməliydi, hələ gəncliyimdə mənim haqqımda yazdı. Bu kişi məni sözün bütün mənalarında yaşatdı. Əyyub Abbasovdan xahiş elədi ki, iki çap nüsxəsi mənim kitabımdan

kəsib Nərimana yer verin. O vaxt kitab çap elətdirmək hadisə idi. Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirib təzəcə qayıtmışdım. Yazıçılar İttifaqının qarşısında görüşdük. Soruşdu ki, burda neynirsən? Dedim, iş axtarıram, Mir Cəlal müəllim. Dedi, iş axtarma, adam axtar, oğul. Məni apardı indiki Bakı Dövlət Universitetinə. Rektor rəhmətlik Şəfayət Mehdiyev idi. Orda mənə yarımştat bir yer elədi. Mir Cəlal müəllim dedi, təbrik edirəm, bir yarımştat işin var. Bəxtim açılmışdı sanki, bir müddət sonra rəhmətlik Heydər Əliyev məni “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinə baş redaktor təyin elədi. İki seçim arasında qalmışdım, bilmirdim universitetdə davam edim, ya “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində işləyim. Pənah Xəlilov qayıtdı ki, dəlisən sən, nə var qəzetdə? Dedi, səni Mir Cəlal gətirib bura. Heç kim səni bura yaxın qoymazdı. Onda Mir Cəlal təkid elədi ki, get “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində işlə. Onun dediyi kimi də elədim. Ora gedəndən sonra məlum oldu ki, gözü bu vəzifədə olan nə qədər adam varıymış. Baxmayaraq ki başıma orda oyunlar açıldı, 14 il orda çalışdım, qəzet 120 min tirajla çıxdı. Cənubi Azərbaycan üçün əski əlifba ilə, Türkiyə üçünə latin qrafikası ilə xüsusi nömrələr hazırladıq. Mir Cəlal mənim həyatımda müstəsna rol oynayıb, öz yerində, amma mən Arif müəllimlə tanış olandan sonra taleyə inanmağa başladım. Müstəqillik qazandıqdan sonra rəhmətlik Heydər Əliyev məni Mətbuat və İnformasiya naziri təyin eləmişdi. Nazir kimi hətta İrana səfər də eləmişdim. Çətin vaxtlar idi. Adım nazir idi, elə bir iş də yox idi, nə məni sayan var idi, nə də dindirən. Heydər Əliyevə zəng eləməyə də utanırdım. Bilmirdim dərdimi necə deyim. O illərdə Hafiz

müəllim zəng elədi ki, Arif müəllimə zəng elə. Danışdıq, getdi Aviasiya Akademiyasına, məni yarımştat işə götürdü. Gün o gün, hələ də orda çalışıram. Arif müəllim tamam başqa təbiətli adamdı.

Oğul, ümumiyyətlə, Mir Cəlal müəllim və oğlu Arif müəllimin qayğısı, diqqəti ömrüm boyu məni müşayiət edib. Bu ailə mənə tək ürəklərdə yox, talelərdə, evlərdə də yer veriblər. Ən əsası, həyatda yer verib. Mir Cəlal müəllim həm də mənim elmi rəhbərim olub. Elmi işimin mövzusu “Azərbaycan-Ukrayna elmi əlaqələri” idi. Mir Cəlal müəllimgildəydik, gecə saat bir, hamı yatıb. Mir Cəlal müəllim dedi, oxu görüm nə yazmısan. Püstə xanım da yanı-mızdaydı. Deməli, elmi işdə bir məqam varıydı, İvan Frankonun bir qəzəlini təhlil edirdim, paralel olaraq Molla Vəli Vidadinin qəzəlləri ilə paralelləşdirirdim. Mir Cəlal müəllim Püstə xanıma qayıtdı ki, görürsən, xam torpaqdı. Düz bir il səkkiz aya müdafiə elədim. Bu kişi mənim üçün peyğəmbər idi.

– Bildiyim qədəriylə, 1997-ci ildən Aviasiya Akademiyasında çalışırsınız. Hər dəfə bu haqda düşünəndə gözlərimin önündə xəyalı göylərdə gəzən şair və göyləri təyyarə qanadlarında fəth etməyə hazırlaşan tələbələr canlanırlar... Bu xəyali sualın gerçək cavabını soruşsam?..

– Çox poetik sual oldu, oğul... Əslində, özü yerdə olan şairin xəyalının göydə olması sual doğurur və mübahisə predmeti ola bilər. Mənə qalsa, şair xəyalı elə yerdə olsa, yaxşıdı. Şair xəyalı göydə yox, yerdə olmalıdı, cəmiyyətin yanında, insanların arasında. Şair cəmiyyətin ən qabaqcıl övladıdı. Mən elə bilirəm ki, şair

xəyalı heç vaxt göylərdə olmayıb. Mən inanmıram ki, Puşkinin xəyalı göylərdə olsun. Allah rəhmət eləsin, “Yenə göylərdədi şair xəyalın...”- deyən Səməd Vurğunu yerdə yaxaladılar. Hüseyin Cavid “Yerə enməm də, səma şairiyəm” deyəndə də, mənəcə, bildiyimiz xəyaldan danışmırdı. Cəmiyyətin çirkablarından arınmaq istədiyini nəzərdə tuturdu.

Hələ tələbələr şair xəyalıyla, tələbləriylə ayaqlaşmaqda bir az çətinlik çəkirlər. Sözsüz, gələcəkdə hansısa məqamda, bəlkə də, hər şey dəyişəcək. Belə demək mümkünsə, tələbələrin dünyagörü şair xəyalına cavab verə bilmir. Gənclik maraqlıdı, söz yox. Ancaq çalışmaq, tədqiqat aparmaqda azacıq tənbellik edirlər.

– **Otağa girən kimi divardan asılmış, Nazim Hikmətin də olduğu şəkil diqqətimi çəkdi. O fotonun tarixçəsini bilirəm, əslində, o haqda danışmaq istəmirəm. Şairin sevdiyim bir mis-**

rasını sual olaraq sizə ünvanlamaq istəyirəm. O misra belədi: “Nədən sancılar əskik olmaz insan ürəyindən?”

– Əgər insansansa, ürəyindən sancılar əskik olmaz. Sancılar ürək sahibinin insanlığına dəlalat edir. Deyirlər, insanlar iki cür olur: bir döldən doğulanlar var, bir də ruhdan doğulanlar. Böyük əksəriyyət döldən doğulur, böyük şəxsiyyətlər isə ruhdan. Ruhsuz və ürəksiz insan bitki kimi bir şeydi. Mənim nəzərimdə Səməd Vurğun da, Nazim Hikmət də ruhdan doğulanlardan idi. Onlar təkcə dövrün deyil, həm də əsrin şairləri idi. Nazim Hikmətlə çox yaxın dostluğumuz olub. Onun dəfnində belə iştirak etmişəm. Hər yadıma düşəndə kədərlənirəm ki, Nazimin dəfnində oğlu iştirak etmədi. Nazim Hikmət dünya gözəli idi. Dünyanın ən gözəl də ürəyinə sahib idi. Elə o gözəl ürəyi də onu bu gözəl dünyadan ayırdı...

Söhbətləşdi: Taleh Mansur

Cavid FƏRZƏLİ

Bir başqa cür doğulsam –,
anam dəniz olsa,
yenə əllərim oxşayar
sənə,
məmləkətimə!

bir başqa cür yaşasam,
bir ağac olsam
bahar ayağında.
Yenə yollarım dayanar sənə,
çiçəklərə.

Bir başqa cür ölsəm,
çiyinlərim yetim qalsa,
yenə ovuclarım ağlayar sənə,
ayrılıqlara!

***

Evimizə payız gələndə
Ayağı saralır divarların,
Adamlar evlərinə bənzəyir:
Alça boylu, çinar sifətli.

Evimizin qabağında
Alça ağacı ayrılıqdan quruyur.
Gözü tökülür çiçəklərinin,
Üzü qaralır yarpaqlarının.

Uşaqkən daş atdığımız
Pəncərələrin ürəyin sındırdığımız üçün
İndi yağışların ürəyi yanmır çətimizə.

Getsəm bu evdən,
Addımları balacalaşar göy üzünün,
Əlləri düşər beşikdən buludların.

Əllərimiz bahar gətirəndə
Çiçəklər günəşdən doğma olar
itaətkar küçələrə.
Ancaq günəş köhnəlməz
ağacaların dilində.
Çünki dünənin gülüşündə dodaqları
xatirədir günəşin.

AZADLIĞIN ŞƏKLİ

Yıxasan bu şəklin hirs divarlarını,
Tökəsən bir məzlumun ayaqlarına,
Bağrın yarasan edam kötüyünün,
Küçələrin ürəyi üsyankar ola.

Zamanın üzündən
Yerə çıxırsan saat əqrəblərini.
Tutasan əlindən ölüm dəqiqələrinin,
Hər saniyəni yaşaya, özgür qalasan!

Taleyini yaza biləsən yetim küçələrin,
Barmaqların boyun əyməyə
Tanrının qələminə!

Bir intihar ipindən çəkəsən əlini,
Göylər ölməyə, yaşaya gərək.

Gözlərin döyüşə div yuxusuyla,
Üzündən savaşı düşməyə kaş,
Gedib durasan başqa şəkildə,
Yanıdan Tanrı getməyə kaş.

DƏRGİDƏ KİTAB

BİR GÜL

Mənsurə
Qaçayqızı

BİR GÜL

Onunla bağlı xatirələrim çoxdur. Maraqlı, həm də həyata baxışları fərqli qız idi. “Həyatla dolu insan” deyirlər ha, bax onun haqqında elə düşünmək olardı. Hər kəsdə, təbii ki, mənfi cəhətlər də var, amma onun müsbət tərəfləri daha çox görünürdü. Buna baxmayaraq, mənə elə gəlirdi ki, o, yaddaşında ən çox bir xatirəsi ilə yer tutub...

– Yığışdır telefonu, müəllim baxır...

Aysu bir neçə dəfə xəbərdarlıq etsə də, telefona gələn mesajlardan ayrılı bilmirdim. O, israrla yazırdı: “Təcili görüşməliyik.

Səbəbini görüşəndə deyəcəm”.

– Müəllim gəlir.

Aysunun sonuncu xəbərdarlığına telefondan gözümlü çəkdim və başımı qaldırdım. Müəllim mühazirəni dayan-dırıb məzəmmət dolu baxışlarını mənə zilləyərək bizə doğru gəlirdi. Telefonun səsini alıb çantama qoydum. O, telefonu gizlətdiyimi görüb bir söz demədən lövhənin önünə qayıtdı və mühazirəyə davam elədi. Fikrim yenə də mesajların yanında idi. “Nə olduğunu qısaca demək olmazdımı? Bəlkə, universitetdə problem var? Bəlkə...”.

Dərs bitən kimi müəllimin çıxmasını gözləmədən çantamı götürüb otaqdan çıxdım. Qızların “Hara gedirsən?” sualı-na qısaca “Sabah deyərəm” cavabını verib pillələri sürətlə endim. İlk işim Aysənə zəng etmək oldu.

– Hardasan, görüşək.

– Sizə gəlirəm, – dedi.

– Hava yaxşıdır. Dəniz kənarına çıxaq.

Havanın gözəlliyi adamı dəniz kənarına səsləyirdi.

Aysən:

– Yox, sizə gəlirəm, – dedi.

Belə gözəl havada evə getməyə həvəsim olmasada, avtobus dayanacağına yollandım...

***

Ayaqqabılarımı təzəcə çıxarmışdım ki, arxamca qapı döyüldü. Çantanı dəhlizdəki asılıqana keçirib qapını açdım.

– Öpmürəm, xəstəyəm... – Hay-küylə içəri girən Aysən kürkünü asılı-qandan asa-asa dilləndi: – İndi deyəcəksən, xəstəsən, qaxıl otur evində. Nə gəzirsən, hə?

– Yox, elə demirəm. Nə olub?

– Yaxşı olub və yaxşı da olacaq. Kağız– qələm çıxar, deyəcəm.

Otaqda Aysənin arxasınca gəzirdim.

– Axı nə olub? Nə hadisə baş verir?

– Heç nə, sən qələm götür, deyəcəm.

– Aysən əlimdən tutub yazı masasının yanına apardı. – Əyləş.

Masanın üzərindəki dəftərlərin arasından qoşa vərəq çıxartdı. Hələ də çaşqın-çaşqın onun hərəkətlərini izlə-yirdim.

– Bəlkə, deyəsən?.. – Aysənin dinmədiyini görüb ayağa qalxdım. – Yaxşı, onda qoy çay dəmləyim, içək, sonra danışarıq.

Aysən çiyinlərimdən aşağı basdı.

– Sən yaz, çayı mən hazırlayaram.

– Nə yazım?

– Bir gül haqqında. Bir gül haqqında yaz. Bir gül, sadəcə, bir gül.

– Necə yəni “bir gül”?

– Bir gül... Tək açan gül görməmişən?

– Görmüşəm.

– Bax o gül haqqında yaz. O tək açan gül haqqında... Nə istəyirsən, yaz. Təsvir elə o gülü. Necə görürsən, necə düşünürsən, yaz. Bir gül haqqında düşün-cələrini yaz.

– Bu nə deməkdi... Dəlisən, vallah. Başına iş qəhətədi? – Hirsli-hirsli vərəqi qatlayıb kənara qoydum və elə o anda da Ayşənin gözlərindəki ifadəni görüb yenidən qarşıma çəkdim.

Mövzu maraqlı olsa da, vəziyyət qərribə idi. Yəqin, elə ona görə də çaşqın-çaşqın dilləndim: – Bir-iki cümlə bəsdi?

– Sən yaz, çox olacaq. Yaz. Başla, görəcəksən ki, davamı gəlir. Mən də çay hazırlayım, – deyərək mətbəxə keçən Ayşən sanki xəbərdarlıq elədi:

– Bir gül haqqında ha...

***

Yenə Ayşən idi.

– Hardasan?

– Universitetdəyəm, qızlarla kitabxanaya gedirəm.

– Evə get.

– Nə olub yenə?

– Heç nə. Saat dörd tamamda evdə ol.

– Yenə nə olub? Bu dəfə hansı gül?

Ayşənin xəfif gülüşündən sonra səsi də titrəkləşdi sanki:

– Yaxşı, hirsələnə. Nə deyirəm, ona qulaq as. Evə get, sonra danışarıq.

***

Saat dördə beş dəqiqə qalırdı, xəbər yox idi. Ayşəndən gələn zəng narahatlığımıza son qoydu:

– Hardasan?

– Evdə.

– Radioya qulaq as.

– Nə var? Yenə nə olub axı?

– Heç nə olmayıb, qorxma. Qulaq as. Dinləyicilərdən gələn məktublara.

Aparıcı bir gül haqqında yazdığım yazını oxuyurdu. “Əziz dinləyicilər! Bir gül...”.

***

Uzun zaman idi görüşmürdük. Axırıncı dəfə bir neçə ay əvvəl telefonda danışmışdıq. Deyəsən, mağaza açmaq niyyətində idi. Demişdi ki, adını “Bir gül” qoyacaq. Dərslər və imtahanlar başımı elə qarışdırmışdı ki, ondan xəbər tuta bilməmişdim. Qərribədir, o özü də məni axtarmırdı. Yəqin, işlərinin çoxluğundan idi.

Metrodan çıxırdım ki, telefonuma Ayşənin nömrəsindən zəng gəldi. Sevin-dim. Xəttin o başından kobud kişi səsi: “Siz Ayşən xanımın nəyisiz?” – deyərək soruşurdu.

“Bu qız məni dəli edəcək. İndi də bu hoqqası çıxdı”... İstədim deyim ki, heç nəyi, demədim.

– Rəfiqəsi. Telefonu Ayşənə verin.

– Ayşən xanım avtoqəza keçirib, vəziyyəti ağırdı. Telefonunda olan nömrələrə zəng edirəm. İlk nömrə sizin idi. Mən polis işçisiyəm.

“Yox, doğru deyil! Yox, ola bilməz!”... İnanmaq istəmirdim.

– Hadisə harda baş verib?

– “Bir gül” mağazasının qarşısında...

NƏNƏMİN RƏFİQƏSİ

Kəndimizdə maraqlı bir kitabxana var. Deyəcəksiniz ki, kitab olan yer maraqlı olar, burada qərribə nə var ki... Haqlısınız. Bəlkə də, mənə maraqlı gələn – kitablara məhz oradan yaranan sevgimdir. Hər halda, yenə fikrimdə qalır və deyirəm: “Kəndimizin ən gözəl yeri kitabxanadır”. Tez-tez sinif yoldaşlarımla, qonşu uşaqlarla kitabxanaya gəldik. Yol boyu qarşımıza çıxan uşaqlar da bizə qoşulurdular. Ərkimiz çatan darvazanı döyür, dostlarımızı çağırırdıq. Hətta

kəndimizin balaca idman meydançasında futbol oynayan uşaqlar da oyunu dayandırıb əllərində top bizimlə gedərdilər. Beləcə, dəstəməz böyüyərdi. Kiminin əlində futbol topu, kiminin əlində quş vurmaq üçün sapand, kiminin əlində kitabxanaya qaytaracağı kitab... Həmin gün bizim üçün maraqlı və əyləncəli olardı. Kiçik yaşlı uşaqlara şəkili nağıl kitabları seçərdim. Kitablara baxmaq, tozunu təmizləmək, yerlərini dəyişmək, vərəqləmək gözəl, dəcəl uşağın saçlarına sığal çəkmək kimi bir şeydir, mənəcə. Həm zövq alırsan, həm də öyrənirsən. Çox vaxt kitabxanada işləyən qadını sənədləri qaydaya salan görərdim. Arada gözücü bizə baxmağı vardı. Onsuz da adam az olan köhnə, kərpicdən tikilmiş yarıqaranlıq kitabxanada sevimli məşğuliyyətimə bir neçə saatımı itirəcəyimi bilsə də, baxışları ilə hər zamankı sözünü deyərdi: “Kitab seçə bilməmişən?” Gülümsəyirdim. Taxta rəflərdəki kitablara artıq neçənci dəfə təkrar-təkrar baxardım. “Bir kitabı bir neçə dəfə oxumuşam, yeni kitablar hələ gəlməyib”. Kitablara yaxşı tanıdığımı bilirdi qadın. Buna baxmayaraq, əlimdəki kitaba diqqətlə baxdığımı görəndə:

– Maraqlı kitabdı, – deyər və soruşardı: – Yenə gedirsən nənəngilə?

– Hə, yeni kitabınız yoxdu. Bu dəfə də bunları aparıram. Yenə təkrar... Bir gün nənəm məni qovacaq...

Qadın gülümsünərdi:

– Gələn dəfə olacaq. Yeni kitablar gələcək.

Hər dəfə belə deyərdi: “Gələn dəfə”... Gələn dəfəyə nə qalıb ki? Onsuz da bir həftədən sonra yenə ora getməliyəm. Ora deyəndə ki... Nənəngilə.

– Yaxşı, sağ olun. – Kitablara götürüb sevimli məkandan çıxardım. Uşaqlar da arxamca gələrdilər. Kitab götürənləri də olardı, götürməyənləri də.

– Bir, iki, üç, dörd, beş, altı... Niyə gəlmişdiniz? Gərəksiz sualdı. Hərəsinə bir kitab verərdim. – Alın, heç olmasa adama bir kitab götürün.

Kitabları çox götürməyim işə yarayardı. Diqqətli, səliqəli olmalarını tapşırırdım. Kitablar mənim adıma qeydiyyat olardı axı! Onları götürdüyüm kimi qaytarmalıydım. Çiçəyin əlindəki kitab diqqətimi çəkmişdi və mən sevinclə: “Aha, Çiçək kitab seçib ki... O hansı kitabdı?”, – deyər soruşmuşdum.

Çiçək: “Nağıllar” – deyəndə mən: – “Sənin nağıl oxuyan vaxtındı? Roman oxu, roman...” – demişdim.

Gülmüşdü. Bilirdim ki, nağılı da oxumayacaq, şəkillərinə baxacaq.

Mənə oxşamayan dostlarım... Bədii kitabları ya dərs kitablarımın arasında oxuyardım, ya da gecə yatarkən çarpayımın yanındakı pəncərənin pərdəsini kənara çəkib, qonşu otaqdan düşən televizorun işığına...

***

Taxta qapını açıb hay-küylə həyəətə girəndə nənəm tut ağacının budaqlarından asdığı nehrəni çalxalayır. Onun hər bazar nehrə asmağı vardı. Bəzi yerlərdə nehrə çalxalamaq deyirlər, biz isə tut ağacından asıldığı üçün “nehrə asmaq” deyirik.

Hər bazar günü nənəngilə gələrdim. “Onun nehrə asmağı ilə mənim gəldiyim vaxt”, demək olar ki, üst-üstə düşürdü. Nənəm belini dikəldər, nehrənin iplərindən tutub dayandırardı. “Gəl bura” deyib mənə qucaq açardı. Qaçıb nənəmin qucağına atıldım, o üzündən, bu üzündən öpüb nehrənin üstündə əyləşərdim və ayaqlarımı nehrənin üstündən aşırıb iplərindən tutardım. Nehrə yenidən yellənər və bu xoşuma gələrdi. Elə bil nənəm

bununla məni mükafatlandırır. Ağır məktəb çantamı o kənddən bu kəndə gətirirdim axı! Zarafat deyil qonşu kənddən çiyində çanta gətirmək. Hələ içindəki yükün ağırlığı... Nənəm o yükün nə olduğunu yaxşı bilirdi. Həyətdə yaranan səs-küydən qonşu usaqlar gəldiyimizi bilərdilər. Çox çəkməzdi ki, həyət uşaqlarla dolardı. Onu da bilirdim ki, bu gün burada ən sevimli uşaq mənəm, nənəm üstümdə əsir. Nehrənin üstündən atılıb uşaqlara tərəf qaçırdım...

Nənəm nehrədən süd qoxulu yağ yığırdı və samovara od salandan sonra səslənirdi:

– Bədi oynadın. Get o ağacdakı meyvələrdən ye.

Meyvə yemək istəməsəm də, bunun da xüsusi qulluğa aid olduğunu bildiyim üçün birbaşa bağa qaçırdım. Nənəmgilin gözəl bağında iri, sulu gavalılar ağacları əyirdi. Ağaca dırmanırdım və elə buradanca gözüm qoz ağacından asılan yelləncəyə sataşır. Bunu da nənəm bizim üçün asmışdı – axşama yaxın yelləncək mərasimi başlayırdı... Budur, yenə həmin günlərdən biridir. Uşaqlar ağacın ətrafına toplaşblar, gavalıdan dərib aşağıya – uşaqlara atıram. Nənəm ağaca yaxınlaşır:

– Düş, o gavalıdan yemə.

Ağacdən aşağıya baxıram:

– Niyə?

– Get alma ağacının yanındakı gavalıdan ye. O, yaxşıdı, qırmızı yapon gavalısıdı. Bu, eşşək gavalısıdı.

Bilmirəm, bu gavalıya niyə “eşşək gavalısı” deyirlər. Gül kimi gavalıdır, həm də dadlıdır. Hər halda, nənəm istəmədi. Dərdiyim gavalını yerə atıb ağacdən düşdüm. Alma ağacının yanındakı gavalını tapdım. Nədənsə uşaqlar arxamca gəlmədilər. Onlar ağaca çıxıb eşşək gavalısından yığıb qucaqlarını doldurandan sonra yanıma gəldilər. Heç

nənəm də onlara: “Eşşək gavalısından yeməyin”, – demədi.

– Uzağa getmə. O çil xoruzu tut, ver mənə. Axşama kəsdirəcəm, – deyən nənəm evdən səsləndi.

Nənəmə deməyə utandım ki, xoruz nədir, mən cücədən də qorxuram, əl vura bilmərəm.

Uşaqlarla xoruzu həyətin bir küncünə qısnayıb tutduq. Tutduq deyəndə ki... Uşaqlar tutdular. Küçəyə çıxıb xoruzu çıxırda-çıxırda kəsdirməyə adam axtardıq. İki-üç ev aralı olan qonşunun oğlu xoruzun üzünü qibləyə çevirib kəsdikdən sonra ayaqlarından tutub mənə verdi. Hə, indi onun cansız bədəninə əl vura bilərdim. Xoruzu qanı yerə damcılaya-damcılaya evə gətirdim.

– Kim kəsdı?

Nənəmin xasiyyəti idi. On yeddi-on səkkiz yaşı tamam olmayan kimsə bu xoruzu kəssəydi, ətindən yeməzdi, “mundardı” deyərdi. Ona görə də: “Qonşu Əli kəsib”, – deyərək xoruzu nənəmə verdim və küçədə gözləyən uşaqların yanına qaçırdım.

Hə... İndi sizə nənəmin rəfiqəsi haqqında danışacağam. Nənəm onu, o da nənəmi çox istəyirdi. Aralarında iki-üç yaş fərq vardı. Hiss olunurdu ki, nənəmin rəfiqəsi cavanlıqda gözəl olub. Ağ saçları ilə sifətinin nuru bir-birinə qarışmışdı. Nənəm rəfiqəsinə hörmət etməyimizi istəyirdi. O, qonşuluqda yaşayırdı və gözləri görmürdü. Əsasını yerə toxundurdu-toxundura yolun izini tutub gəlirdi. Əsası hər gün gəldiyi yolun cizgisindən kənara çıxmırdı. Bizimlə görüşəndə əlləri ilə toxunar, barmaqları ilə saçımızı axtarar, sığal çəkərdi. O gələndə nənəm qolundan tutub xalçanın üzərinə sərdiyi yumşaq döşəkçənin üstündə əyləşdirər, kürəyinə yastıq qoyardı. Süfrə açar, hər şeyin yaxşısını düzərdi. O, demək olar ki, hər gün nənəmin yanına gəlirdi. Qışda

yun jaketinin, yayda yüngül arxalığının cibindən konfet, alma çıxarıb süfrəyə qoyardı. Biz nənəmgildə olanda isə gecə yarısına qədər oturardı və mən nənəmlə rəfiqəsinə kitab oxuyardım. Nənəmin rəfiqəsi bu axşam da hökmən gələcəkdi...

Uşaqlarla nənəmin rəfiqəsi yaşayan həyatə gəldik. Onlardan biri – nənəmin rəfiqəsinin nəvəsi otağın qapısını açıb içəri baxdı. Nənəsinin evdə tək olduğunu görüb başı ilə uşaqlara işarə elədi. Yaxınlaşıb baxdıq: nənə xalçanın üstündəki doşəkçədə əyləşərək əlində tutduğu təsbəhi ağır-ağır fırladırdı. Qarşısındakı süfrədə meyvə və nar çubuğu vardı. Uşaqlar bir-birinə göz vurub him-cimlə danışirdılar, heç nə başa düşmürdüm. Maraqla seyr etdiyimi görüb biri mənə yaxınlaşdı:

– Get nənəmin tumanının altında konfet var, onu götür. Biz götürsək, biləcək.

Nənəmin rəfiqəsinin qat-qat tikilmiş böyük ətəyi vardı. Bu geyimlərə o zamanlar kənd yerlərində “yeditaxta tuman” deyirdilər. Yəni yeddi hissədən və çox parçadan tikilmiş geyim sayılırdı və bu tuman əyləşdiyi döşəyin üstünü tutmuşdu.

Uşaqların sözünə baxıb əlimi qapıdan içəri uzatdım. Qapıya yaxın əyləşdiyindən əlim nənənin tumanının ətəyinə çatırdı. Duyuq düşər deyə, nəfəsimi çəkmirdim. Əlim bir balaca tumanın altına getmişdi ki, barmaqlarıma dəyən çubuğun təsirindən əlimi sinəmə sıxdım: nənə yanındakı nar çubuğunu götürüb barmaqlarıma çırpmışdı.

Səsimi qısqımaq məcburiyyətində idim. O, məni tanımamalıydı. Uşaqlar əməliyyatın uğursuz olduğuna gülürdülər. O gün uşaqların həmişə nənənin tumanının ətəyindən oğurluq etdiklərini öyrəndim və məni də bu oyuna qurban

etdiklərinə görə onlardan incidim. Özüm isə hərəkətimə görə çox utandım...

Çil xoruz süfrədə “məni ye” deyər çığırdı. Nənəm və rəfiqəsi süfrənin ətrafında əyləşib kitabdan oxuduqlarıma diqqətlə qulaq asırdılar. Məktəb çantamın – boğcamın ağzı açılmışdı. Kitabxanadan götürdüyüm kitablar süfrənin kənarına elə düzülmüşdülər, elə bil hərəsi canlı bir qonaq idi. Və mən oxuyurdum... Artıq onlar da bir kitaba neçənci dəfə qulaq asdıqlarına baxmayaraq, maraqla dinləyirdilər.

Yuxum gözümdən tökülürdü. Qocaların isə yatmaq fikri yox idi. Nənəmin rəfiqəsi də, deyəsən, evinə getmək istəmirdi. Oxuduqlarımı qısqılda da bilmirdim, başa düşürdülər. Bir dəfə belə bir şey etmişdim. Bir-iki cümlə oxumadan o biri səhifəyə keçmişdim, dayandırmışdılar.

– Dayan, düz oxu. Ola bilməz. Birdən-birə elə şey olar? Birdən-birə... O cümlədən sonra nəşə uyğun gəlmir. Nəşə qırıldı, hadisə düz gəlmir.

Nənəm yaxınındakı oxlovu götürüb mənə tərəf uzatmışdı. Demək istəyirmiş ki, “bizi aldatma”. Elə bil kitabı öz əlləri ilə yazmışdılar. Bəzən hirslənirdim. “Sizi gərək kitablara alışıdırmayaydım”. Bəzən də kitabları mənə onların sevdirdiyini xatırlayıb səbir edirdim. İndi də təxminən həmin vəziyyət idi: oxumaqdan gözüm yumulur, səsimdə titrəyiş əmələ gəlir, boğazım quruyurdu. Nənəm və rəfiqəsi çil xoruzun ətindən iştahla yeyə-yeyə qulaq asırdılar. Elə bil nə eşidəcəkdilərsə, onu qənimət bilirdilər. Bir əlim kitabda, bir əlim yeməkdə idi. Nənəmin rəfiqəsi boğazımın qovuşduğunu hiss edib:

– Mürəbbəli çay iç, – dedi.

Mürəbbəni çaya atmağı sevməsəm də, nənəm zoğal mürəbbəsini çayla qarışdırıb qarşıma qoydu.

Nənəmin rəfiqəsi oxuduqlarıma qulaq asa-asa arada bir “eh” deyə köks ötürürdü. Eh, dünya...

Nəhayət ki, o, tumanının balağını yığıdırmağa, nənəm də süfrənin kənarını qatlamağa başladı. Nənəm rəfiqəsini yola salanda o, əl ağacına söykənib dedi:

– Nətəər də yadımdan çıxıb... Heç məndə huş qalmıyıb. Orda uşağa bir az pay qoymuşam. A bala, boğazına fikir ver, oxuyan uşaqsan, yaxşı ye, gözün işıqlı olsun.

Onu yola salıb geri qayıtdıq. Nə zaman gətirmişdi bu payı? Görməmişdim. Süfrənin kənarında qəzetə bükülü iki alma, bir də qat-qat tumanının ətəyindən götürmək istədiyim bir neçə konfet vardı...

YAD ŞƏHƏRİN YUXUSU

Yol çantamı otaqda olan yeganə çarpayının üstünə qoyub pəncərəni açdım. Tut ağacının budaqları içəri atıldı. Bu, balaca, darısqal otağı bəzəyən yeganə gözəllik idi. Çarpayıda əyləşib otağa göz gəzdirdim. Divara vurulan mismardan asılmış ağ, ütülü kişi köynəyi diqqətimi çəkdi. Köynəyə nəzər yetirməyim bayaqdan qapının ağzında dayanıb mənə baxan ev sahibəsinin gözündən qaçmadı.

– Burda qalan oğlanındı. Zəng eləmişəm, bir-iki əşyası qalıb, gəlib aparacaq.

– Burda yaşayan var? Mən bir həftəlik qalacam. Sizə “ev boşdursa, gəlim” demişdim.

Qadın çox sakit halda:

– Onsuz da gedəcəkdi. Sizin gəlməyiniz yaxşı oldu. Narahat adamdı. O gün də sahə müvəkkili onunla maraqlanırdı. Problem istəmirəm. Həm də onun hardasa qalacaq yeri var, aradabir gəlirdi bu evə.

Düzü, düşdüyüm vəziyyət ürəyimcə olmasa da, indiki halda başqa çıxış yolu görmürdüm. Bu şəhərdə bir həftəlik işlərim vardı. Ev sahibi ilə rəfiqəm vasitəsilə danışırdım.

– Heç nədən narahat olmayın, otağı özüm təmizləmişəm. Ürəyiniz rahat olsun. Amma sizə tövsiyəm budur ki, qapını tanımadığınız adama açmayın. Nəsə lazım olsa, zəng edərsiniz. – Ev sahibəsi bunları deyib sağollaşaraq getdi.

Masanın siyirməsini çəkdim. İçində bir-iki dərman şüşəsi, həb və şpris vardı. Dərmanlar barəsində doğru-dürüst məlumatım olmadığından yerinə qoyub masanın siyirməsini geri itələdim. Evdən gətirdiyim mələfəni çantamdan çıxarıb çarpayının üzərinə sərdim. Yol yorğunluğuna aclığını yadımdan çıxarmışdı. Çarpayıya uzandım...

Qapı aramsız döyülürdü. Yuxudan oyanıb saata baxdım: üçə on beş dəqiqə işləyirdi. Gecənin bu saatında qapının döyülməsinə qorxsam da, qız səsləri gəldiyinə görə ayağa qalxmağa məcbur oldum.

– Aç, qapını aç.

Ev sahibəsi “qapını heç kimə açma demişdi”. Buna baxmayaraq, içimdə bir səs – “bu vaxt bu qızlar çöldə qalıb necə olacaqlar” düşüncəsi beynimə hakim kəsildi və mən özümü unudub qapıya tərəf getdim.

Qapını açmağımla iki qızın otağa təcilməyi bir oldu. On beş-on altı yaşları ancaq olardı. Saçları oğlansayağı vurulmuş qızlar xalçanın üzərində əyləşib ciblərindən mobil telefon çıxardılar. Görünürdü ki, buraya nabaləd deyillər. Çarpayıda əyləşib onların hərəkətlərinə baxırdım: gözləri telefonda, yazışırdılar. Qızlardan biri vaxt tapıb arada: – “Burda siz qalacaqsınız?” – deyərək sual verdi.

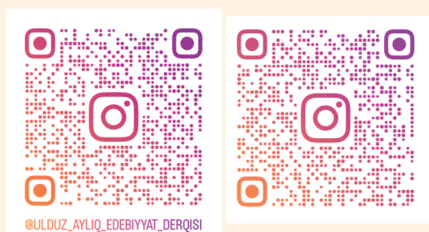
– Bəli.

Dərgidə
Sərgi

Tərənə NURİ

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QIYMƏTİ: 2 AZN